

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

โดย

นายกิตติธเนศ ชูจิตร

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตุลาคม 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

โดย

นายกิตติธเนศ ชูจิตร

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าเชื่อถือให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการ สหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะ ประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ใน ตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึก และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาด อยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงาน ด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจ ให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอ

ออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษา และรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหาศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	7
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	16
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	19
ข้อมูลบริบทชุมชน ต้นทุนทางสังคมในพื้นที่ อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	23
การเคลื่อนไหวทางสังคม	64
แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่	77
ภาคผนวก	84

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญ

ในปี พ.ศ.2552 สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มอบหมายให้ผู้วิจัยเป็นที่เล็งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่เหนือล่าง จำนวน 2 โครงการ คือ โครงการวิจัย เรื่อง “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านร่องกล้า ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก” และ “รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนภูทับเบิก ต.วังบาล อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์” และดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 1 โครงการ ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และพัฒนาข้อเสนอโครงการ จำนวน 6 พื้นที่ ได้แก่ 1) อำเภอคลองลาน จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านกระเหรียงน้ำตก และบ้านป่าคา 2) อำเภอโกสัมพีน จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านลานดอกไม้ บ้านโล๊ะโคะ 3) อำเภอชาณุวรลักษบุรี ได้แก่ บ้านเขาพริกไทย และ 4) อำเภอพรานกระต่าย ได้แก่ บ้านน้ำดิบมะพร้าว ทั้งนี้ในกระบวนการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีชุมชนจากอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดพิจิตรและ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดนครสวรรค์ ให้ความสนใจในการขับเคลื่อนงานในประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย ผู้วิจัยจึงได้เข้าไปจัดกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในพื้นที่ทั้งสองแห่งด้วย

ภายใต้การจัดกระบวนการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่ต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า

1. แม้ในทางกายภาพแล้วชุมชนแต่ละแห่งจะมีสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ชุมชนแต่ละแห่งกำลังเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม และมีความสนใจที่จะขับเคลื่อนงานเพื่อจัดการชุมชนในหลากหลายประเด็น ทั้งด้านสิทธิทำกิน การจัดการรายรับรายจ่าย การจัดการทรัพยากร การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม และการจัดการศึกษา การขับเคลื่อนโดยใช้ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพียงประเด็นเดียวเป็นประเด็นขับเคลื่อน อาจจะไม่เพียงพอต่อการตอบสนองต่อสถานการณ์ในพื้นที่และความต้องการของชุมชน

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ค่อนข้างใช้เวลานานเนื่องจากแต่ละพื้นที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มทั้ง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพื้นราบ กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยง นอกจากนี้การประเมินความเข้าใจและความสนใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ของผู้วิจัยพบว่าแต่ละชุมชนมีความต่างระดับกันค่อนข้างมาก

3. การดำเนินเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการในพื้นที่ที่หลากหลาย โดยแต่ละพื้นที่มีศักยภาพ มีปัญหาและความสนใจแตกต่างกัน และผู้วิจัยไม่ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการสร้างการเรียนรู้ และกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ไว้ ส่งผลกระทบต่อภารกิจใน การติดตาม

หนุนเสริมชุมชนบ้านร่องกล้า และบ้านทับเบิกที่กำลังดำเนินการวิจัยอีกพื้นที่หนึ่ง เนื่องจากพื้นที่ดำเนินการทั้งในส่วนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย และการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยค่อนข้างห่างไกลกัน ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถประเมินพัฒนาการของทีมวิจัยและสถานการณ์ในพื้นที่เพื่อจัดกระบวนการหนุนเสริมได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินการวิจัยในช่วงแรกทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ประสบกับปัญหาในการจัดการข้อมูล และการประสานงานกับภาคีเครือข่าย อย่างไรก็ตามเมื่อทราบสถานการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยและคณะผู้ประสานงานโครงการการพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่เหนือล่าง และเจ้าหน้าที่จากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ร่วมกันติดตามหนุนเสริมจนสามารถทำให้ทีมวิจัยสามารถดำเนินการให้มีความคืบหน้าและสามารถส่งรายงานความก้าวหน้า และรายงานฉบับสมบูรณ์ได้

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปบทเรียนการทำงานในปีที่ผ่านมาพร้อมกับฝ่ายงานโครงการภาคเหนือ ผู้ประสานงานโครงการการพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่เหนือล่าง และเจ้าหน้าที่สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ข้อสรุปคือ

1. ในการพัฒนาโครงการวิจัยควรมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่การดำเนินงานของผู้วิจัยให้ชัดเจน เนื่องจากการเดินทางติดตามหนุนเสริมและพัฒนาข้อเสนอโครงการที่ห่างไกลกัน ส่งผลกระทบต่อการติดตามพัฒนาการของทีมวิจัยชาวบ้านและการออกแบบกระบวนการหนุนเสริมของผู้วิจัย

2. ผู้วิจัยในฐานะพี่เลี้ยง ควรทำเข้าใจบริบทของชุมชนและพื้นที่ให้รอบด้าน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย นอกจากนี้การทำความเข้าใจบริบทของชุมชนและสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่องจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการออกแบบกระบวนการติดตามหนุนเสริมชุมชนแต่ละชุมชนในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อไป

3. เนื่องจากสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของพื้นที่ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์และความต้องการของพื้นที่ไม่ควรจำกัดประเด็นในการขับเคลื่อนเป็นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพียงประเด็นเดียว แต่ควรมีการจัดกระบวนการเพื่อวางทิศทางในการขับเคลื่อนงาน (Roadmap) ในแต่ละพื้นที่ร่วมกับภาคีต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพในการทำงานในแต่ละประเด็น ก่อนจะดำเนินการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย

จากนั้นผู้วิจัยและคณะผู้ประสานงานโครงการการพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่เหนือล่าง เจ้าหน้าที่จากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน และฝ่ายงานโครงการภาคเหนือได้ร่วมกันทบทวนบทบาทการทำงานในพื้นที่เหนือล่างอีกครั้ง และได้ข้อตกลงร่วมกันว่าผู้ประสานงานโครงการการพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่เหนือล่างจะเป็นผู้รับผิดชอบภารกิจในการพัฒนาและติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกและเพชรบูรณ์ และผู้วิจัยจะเป็นผู้รับผิดชอบภารกิจในการพัฒนาและติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรที่ผ่านมาของผู้วิจัยดำเนินการในพื้นที่ที่หลากหลายครอบคลุมพื้นที่ถึง 4 อำเภอ ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากสถาบัน การ

ท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานโครงการภาคเหนือ จึงได้ร่วมกันทบทวนขอบเขตพื้นที่ดำเนินการอีกครั้งหนึ่ง โดยผู้วิจัยทำการประเมินพื้นที่เบื้องต้นจากฐานประสบการณ์ในการขับเคลื่อนงานในแต่ละพื้นที่ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา 4 ประการ คือ 1) ความหลากหลายของประเด็นในพื้นที่สนใจ 2) โอกาสในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ 3) ความสนใจในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของคนในพื้นที่ และ 4) ความสามารถในการติดตามหนุนเสริมชุมชนของผู้วิจัย

ภายหลังได้ทำการประเมินเบื้องต้นผู้วิจัยได้กำหนดให้ขอบเขตพื้นที่ในการดำเนินงานเหลือเพียงอำเภอเดียว เพื่อให้สามารถวิเคราะห์พื้นที่ในเชิงลึกได้อย่างรอบด้าน เพื่อหาแนวทางในการผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่นำเอากิจกรรมการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและจัดการปัญหาของพื้นที่ โดยกำหนดให้อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรซึ่งเป็นอำเภอเป็นพื้นที่ดำเนินการ

อำเภอคลองลาน เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ส่วนใหญ่ด้านทิศตะวันตก และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สมบูรณ์ และภูเขาสูงชันสลับซับซ้อนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน และอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า บนพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนเป็นที่ราบไหล่เขาพื้นที่ร้อยละ 60% เป็นภูเขา และป่าไม้ และพื้นที่ร้อยละ 40% เป็นที่ราบไหล่เขา ประชากรที่เข้ามาอยู่อาศัยอพยพมาจากทางภาคเหนือตอนบน ได้แก่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน จากภาคอีสาน ได้แก่ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ จากภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ นครสวรรค์ พิจิตร รวมทั้งยังมีชาวไทยภูเขาอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอีกจำนวนมาก ประกอบด้วยเผ่า เย้า ม้ง กระเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และลัวะ ปัญหาสำคัญที่คนในพื้นที่ประสบได้แก่ปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินทำกิน ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ปัญหาทางด้านการเกษตร และปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากการเข้าไปจัดการกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของผู้วิจัยในการปีที่ผ่านมาพบว่าคนในพื้นที่และผู้นำชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ทำการอุทยานแห่งชาติคลองลาน ให้ความสนใจในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นค่อนข้างมาก ด้วยสภาพพื้นที่และความสนใจของคนพื้นที่ผู้วิจัยจึงมีความเป็นว่าน่าจะเป็นไปได้ที่ขับเคลื่อนผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ นำเอากิจกรรมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ต่อ

อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์การทำงานในปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการดำเนินการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ผู้วิจัยควรจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจพื้นที่อย่างรอบด้าน เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่ เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานและพัฒนากลไกการติดตามหนุนเสริมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้หารือกับเจ้าหน้าที่สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานโครงการภาคเหนือ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ขอปรับบทบาทตัวเองจากการเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อทำการศึกษา สืบค้นรวบรวม ข้อมูลบริบท ทุกข์ – สุขของคนในพื้นที่ และทุนทางสังคมในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมนำไปสู่การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในปีต่อไป

คำถามวิจัย

1. ทูทางสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างไร
2. แนวทางผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่ควรเป็นอย่างไร
3. กลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ควรเป็นอย่างไร

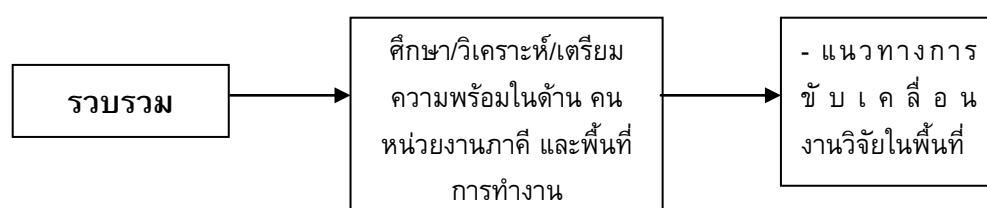
วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบค้นบริบท ทูทาง – สุขของคนในพื้นที่ รวมทั้งทูทางสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เพื่อหาแนวทางผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่

พื้นที่เป้าหมาย / กลุ่มเป้าหมาย

อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร (จำนวน 4 ตำบล 68 หมู่บ้าน)

กรอบคิดการทำงาน

กระบวนการ

1. สืบค้น ทูทางสังคม ในพื้นที่เป้าหมาย และรวบรวมเอกสารทุกข้อมูที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ
2. จัดเวทีสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสืบค้นทุกซ์-สุขของคนในชุมชนในพื้นที่ เป้าหมายและสถานการณ์การดำเนินงานของหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ ใน อ. คลองลาน จ.กำแพงเพชร

3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในตำบลต่างๆ
4. สรุปวิเคราะห์ข้อมูล ให้เห็นสถานการณ์ สภาพปัญหา องค์ความรู้ การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม เห็นกลุ่ม ชุมชน องค์กรทุกภาคส่วนใน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
5. จัดเวทีคืนข้อมูลในระดับตำบล
6. จัดเวทีคืนข้อมูลในระดับอำเภอ
7. สรุปข้อมูลและจัดทำรายงาน

ประเด็นในการศึกษา

1. ข้อมูลบริบทชุมชน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
 - ความเป็นมา ประวัติศาสตร์
 - สภาพทั่วไปด้านต่าง ๆ เช่น กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิทัศน์ชุมชน
 - ประชาชนชาวบ้าน/กลุ่ม/องค์กรในตำบล
 - ระเบียบปฏิบัติ ค่านิยม ข้อตกลง
 - สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่
 - เป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ชุมชนแต่ละแห่งต้องการให้เกิดขึ้น
2. การเคลื่อนไหวทางสังคม (กลุ่ม และองค์กรชุมชน ใน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร)
 - ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการการพัฒนาและโครงการวิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมา
 - ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานโครงการการพัฒนา และโครงการวิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมา
 - ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นนักพัฒนาสังคมและแกนนำชุมชนท้องถิ่น
3. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่
 - ประเด็นที่แต่ละพื้นที่สนใจนำเอากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์
 - แนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่แต่ละพื้นที่ต้องการให้เป็น

ระยะเวลาการดำเนินงาน

ระหว่าง วันที่ 1 มีนาคม 2553 ถึง วันที่ 31 สิงหาคม 2553 ระยะเวลา 6 เดือน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงวิจัย

1. ข้อมูลทุนทางสังคมทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. แนวทางผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรใช้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่
3. องค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในอำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

เชิงพัฒนา

1. ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ได้มีโอกาสเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. แผนการวิจัยในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ อย่างน้อย 1 ประเด็น
3. มีพื้นที่การทำงานที่เป็นรูปธรรม ที่พร้อมที่จะให้การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อไป
4. เกิดกลไกการหนุนเสริมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นาย กิตติธเนศ ชูจิตร

สถานที่ติดต่อ

99 หมู่ที่ 21 ต.ปางมะค่า อ.ขามเฒ่า จ.กำแพงเพชร

หรือ องค์การบริหารส่วนตำบลปางมะค่า หมู่ที่ 7 ต.ปางมะค่า อ.ขามเฒ่า จ.กำแพงเพชร

โทร. 086 119 1903

E-mail: tree_kangkoayai@hotmail.com

ที่ปรึกษา

1. นายอดิศักดิ์	ทัศนไพบูลย์	กำนันตำบลคลองลาน
2. นายอิทธิพล	แดงเล็ก	ผู้นำชุมชนบ้านท่าข้าม
3. นายหนูเรียง	นวลพุ่ม	ผู้ใหญ่บ้านบ้านเพชรนิยม
4. นางสาวพิน	คำฝอย	ผู้นำชุมชนบ้านสักราบ
5. นายธวัชชัย	เพชรบูรณิน	หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแม่วงก์

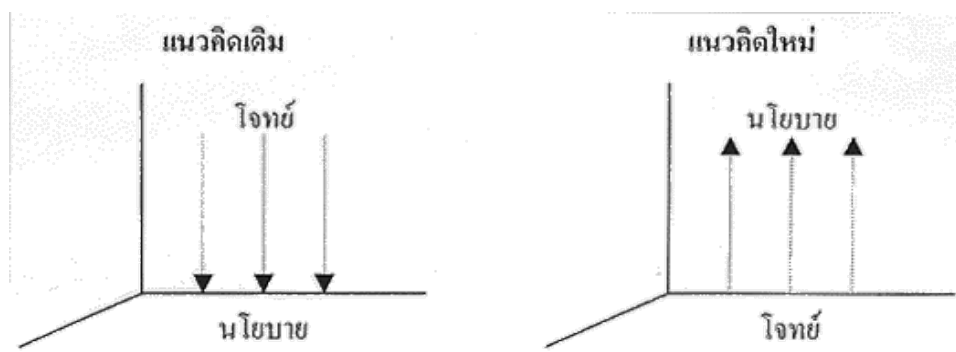
บทที่ 2

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

หลายสิบปีที่ผ่านมา งานวิจัยในประเทศไทย มักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่างๆ เพียงเพื่อทดสอบทฤษฎีบางอย่าง หรือต้องการหาคำตอบบางอย่าง ที่กลุ่มคนเหล่านั้นสนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่น เพื่อการวางแผน กำหนดนโยบายบางอย่าง เพื่อคลี่คลายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ แต่ก็ยังเป็นที่ยกย่องว่า ผลงานวิจัย ได้ถูกนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ กับคนส่วนใหญ่หรือไม่ สามารถตอบคำถาม ในชุมชน และนำไปแก้ไขปัญหาได้จริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เพราะหลายๆ ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข และในบางปัญหา กลับดูเหมือนว่าจะรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก ขาดการคำนึงถึงว่า ชุมชนต้องการจะคลี่คลาย ในสิ่งที่กลุ่มคนภายนอกเข้าไปศึกษาหรือไม่ กล่าวคือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง มักจะไม่ได้นำงานวิจัยไปใช้ หรือไม่ตอบสนองกับปัญหาของชุมชนนั่นเอง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)จึงพยายามสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ในการสนับสนุนงานวิจัย คือ “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่น ทำแล้วก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชน ได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” บนฐานคิดตามความหมาย การวิจัยของศาสตราจารย์เสนอ หามริก ที่ได้กล่าวไว้ว่า “วิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัย ที่หมายความว่าถึงการแสวงคำตอบที่เป็นระบบเปิด .. และเรื่องของการพัฒนา จะต้องตั้งโจทย์ที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าใจปัญหา และมองแนวทางในการแก้ปัญหา ... เราก็มีโจทย์ ในการวิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง .. แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป ... เป็นการกำหนดแนวทาง การพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ ... การทำงานวิจัยในรูปนี้ .. เราจะต้องมองเงื่อนไข ศักยภาพ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่น สามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้” ท้ายที่สุดแล้ว เมื่อมีงานวิจัย มีข้อมูลและประสบการณ์จากหลายๆ พื้นที่ หลายๆ ชุมชนทั่วประเทศเพียงพอ ก็คาดว่า จะสามารถนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อผลักดัน สู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย ในระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นคลี่คลายในที่สุด

หลักการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2541 เพื่อให้ดำเนินการ ภายใต้แนวคิดใหม่ เน้นการสร้างกระบวนการ “ติดอาวุธทางปัญญา” (Empowerment) แก่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งเน้นให้ชุมชน ได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย หรือ อีกนัยหนึ่ง เป็นกลไกหนึ่ง ในการสร้างบรรยากาศ “การเรียนรู้ของทุกคน ทุกคนเรียนรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่” ตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่สำคัญคือ สกว.ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะต้องเน้นการจัดการ และประสานให้เกิดความเชื่อมโยง ระหว่าง “ปัญญา” (นักวิจัย) และ “พัฒนา” (นักพัฒนา) ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติ ที่ ดำเนินงานแบบแยกส่วน ต่างคน ต่างทำอยู่ ในปัจจุบัน ดังคำขวัญ “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” เพื่อให้ “สังคมไทย ได้ใช้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจ แทนการใช้ความรู้สึก หรืออารมณ์” นำไปสู่ความสามารถ ในการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองได้ใน ชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจน การพัฒนาประเทศชาติ ที่ยั่งยืนในที่สุด

ความหมายและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายใต้แนวคิด และหลักการดังกล่าว จึงเกิดค่านิยมใหม่สำหรับงานวิจัยว่าเป็น “กระบวนการ ที่ คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุป คำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” นั้นหมายความว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ หนึ่ง ที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชน เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การ วางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ โดยมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action Research) ทำให้ ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง ตลอดจนยกระดับการแก้ปัญหาให้มีความ น่าเชื่อถือสูง และสามารถ ใช้กระบวนการนี้ ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น มีกระบวนการศึกษา เรียนรู้อย่างเป็นเหตุ เป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ เน้นที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้าน ได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัย มีส่วนในการแก้ปัญหาของ ชาวบ้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริง ในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนา ถกเถียง)

เป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนในชุมชน ได้มีส่วนร่วม ทั้งกลุ่มชาวบ้าน ครู โรงเรียน เอ็นจีโอ สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ ที่จะเข้าร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

โดยสรุป “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงาน อย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการ แยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของ ข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงาน บนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่เกี่ยวข้อง” (คนในท้องถิ่น) นั่นเอง

วิธีการนี้ เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผน ทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น มุ่งแก้ไขปัญหา ด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึก และ วิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้ จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ที่จะขอตำแหน่ง ไม่ใช่ของ ศักดิ์สิทธิ์ ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดา ที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้

รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

1. การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR)

เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบ ตามแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหา และ ในเชิงกระบวนการ ภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัย และมีปฏิบัติการ เพื่อแก้ปัญหา” กล่าวคือ มีการสร้างความรู้ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ชุมชนสั่งสมมา และจากบทเรียนการทำงาน ของท้องถิ่นในอดีต เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการทดลอง แก้ปัญหาของตนเอง ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มคน ชุมชน ท้องถิ่น และระดับเครือข่าย ผ่านการวางแผน ดำเนินการ ติดตามประเมิน สรุปผล และรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการไม่เกิน 2 ปี งานวิจัยแบบนี้มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1.1 การวิจัยที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาสังคม ในทุกประเด็นเป็นการศึกษา ในเชิงกระบวนการ เคลื่อนตัว ของชุมชนท้องถิ่น ในบริบทหนึ่งๆ ต่อการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนกับการจัดการปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนกับการจัดการ ปัญหาต่างๆ การรวมกลุ่ม หรือการสร้างเครือข่ายปัญหาหรืออาชีพการเรียนรู้ และการศึกษาทางเลือก ซึ่ง สามารถใช้เกณฑ์การสนับสนุนตามปกติ ของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว

1.2 การวิจัยที่เน้นการทดลองเปรียบเทียบ และทดสอบปัจจัยต่างๆเป็นการศึกษาเพื่อที่จะทดลอง ทดสอบทางเลือกจากหลายๆ ทางเลือก เพื่อที่จะหาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ คุ่มค่าและคุ่มทุนที่สุดของ

ชุมชน โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก ได้แก่ การทดลองปัจจัยต่างๆ ในการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยเน้นทางเลือกอาชีพเป็นหลัก โดยพัฒนาเกณฑ์การสนับสนุน ที่เหมาะสมกับแต่ละประเด็น ที่ต้องการทดลอง เงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์

2. การวิจัยทางเลือกใหม่เพื่อท้องถิ่น

เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบใหม่ ที่พัฒนามาจากแบบแรก เพื่อให้เหมาะสม กับความต้องการ และสอดคล้องกับศักยภาพ ของท้องถิ่น และกลุ่มคนซึ่งหลากหลายระดับ หรือเพื่อให้ท้องถิ่น สามารถ เลือกใช้ได้ ตามความเหมาะสม เป็นการเริ่มต้นทดลอง ทำงานวิจัยอย่างง่ายๆ โดยใช้ระยะเวลา ดำเนินการไม่มากนัก ประมาณ 3 – 6 เดือน หรือไม่เกิน 1 ปี มีหลายทางเลือก ดังนี้

2.1 การวิจัยเบื้องต้น เป็นกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย และการรวบรวมความรู้ รวมถึงการ เตรียมชุมชน เตรียมทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อวางแผน และแก้ปัญหาในเบื้องต้น หรือพัฒนา ไปสู่งานวิจัยเต็ม รูปแบบต่อไป เช่น

- การถอดความรู้จากงานพัฒนาในอดีตที่สำเร็จมาแล้ว
- การรวบรวมข้อมูลความรู้เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนา เป็นต้น

2.2 การวิจัย ที่เน้นการถอดความรู้ และรวบรวมองค์ความรู้ จากการทำงานพัฒนา ของชุมชน เป็นเรื่องที่ชุมชนอยากรู้ อยากรวบรวมความรู้ของตนเอง และชุมชนร่วมกันทำงานวิจัย โดยไม่ได้มุ่ง แก้ปัญหาชุมชนมากนัก เช่น

- การวิจัยเพื่อรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน
- การศึกษารวบรวมความรู้ ประเพณี 12 เดือน
- การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

2.3 การวิจัยเชิงความร่วมมือ เป็นการสนับสนุน การสร้างความรู้ ร่วมกับหน่วยงาน หรือภาคี อื่นๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ในการทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่น เป็นความร่วมมือ ทั้งในแง่การมีเป้าหมาย เพื่อท้องถิ่น ความร่วมมือของคนหรือทีมงาน การสนับสนุนปัจจัย และทุนดำเนินการร่วมกัน งานวิจัย ลักษณะนี้ จะมุ่งสร้างวิธีการทำงาน ที่เป็นทางเลือกใหม่ ของภาคีภายนอก ร่วมกับคนท้องถิ่น ต่อการ พัฒนา และแก้ปัญหาท้องถิ่น โดยมุ่งสร้างสิ่งต่อไปนี้ เช่น

- การสร้างกลไกความร่วมมือการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น
- การสร้างเครื่องมือ / ตัวชี้วัดการพัฒนาและการแก้ปัญหาท้องถิ่น
- การประเมินผลการทำงานร่วม
- การเชื่อมความรู้ระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ การวิจัยทางเลือกใหม่ทั้งสามลักษณะ เป็นการทำวิจัยในเบื้องต้น เพื่อพัฒนาความพร้อม ของประเด็นศึกษา หรือกลุ่มคน โดยคาดหวังว่า จะนำไปสู่การทำวิจัย แบบเต็มรูปแบบต่อไป

ฐานคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชาวบ้านทำวิจัย? (ปิยะวัติ บุญ-หลง)

มีคนถามอยู่ตลอดเวลา กับงานวิจัยของประเทศไทย (และประเทศอื่นๆ ด้วย) ว่าหลายปีที่ผ่านมา ได้ใช้งบประมาณกับงานวิจัยไปพอสมควร แต่ผลการวิจัยใช้อะไรได้บ้าง สุดท้ายแล้วมีประโยชน์กับคนส่วน

ใหญ่หรือไม่ ทำให้อะไรดีขึ้นหรือไม่ เช่นมีนักวิจัยจำนวนไม่น้อย ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม แต่สิ่งแวดล้อมก็เสียหายไปเรื่อยๆ ต่อหน้าต่อตา ผลการวิจัยดูเหมือนว่าจะใช้แก้ปัญหาจริงๆ ไม่ได้ เพราะผู้เกี่ยวข้องมักไม่ใช้งานวิจัยในทางปฏิบัติ

จึงมีหลายคนเห็นว่า น่าจะลองทำวิจัยแบบใหม่ดูบ้าง โดยเลือกเรื่องที่ทำแล้วใช้ได้จริงๆ ทำโดยคนที่เกี่ยวข้องจริงๆ ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล็กๆ ก็ยังดี “คนที่เกี่ยวข้องจริงๆ” นี้ กลุ่มใหญ่ก็คือ “ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง และซึ่งในอดีตไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดชะตากรรมของตนเองสักเท่าไรนัก จึงเกิดแนวคิด ที่จะสนับสนุน ให้ชาวบ้านทำวิจัยเองบ้าง ให้ชาวบ้านได้ใช้ “กระบวนการวิจัย” ในการจัดการกับชีวิตของตนเอง ในการแก้ปัญหา และรับมือกับอนาคต ฟังผู้อื่นน้อยลง ฟังตัวเองให้มากขึ้น

แต่ในการทำวิจัยนี้ เราต้องเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับว่า “งานวิจัยคืออะไร” เสียใหม่ **อาจารย์ เสน่ห์ จามริก** ท่านให้แนวว่า “การวิจัยเป็นกระบวนการ” เท่าที่ผ่านมา เราอาจจะนึกถึงตัว “ผลงานวิจัย” อย่างเดียว เช่น การค้นพบยาชนิดใหม่ หรือประดิษฐ์คอมพิวเตอร์แบบใหม่ จนลืมว่า “กระบวนการวิจัย” ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ถ้ามีกระบวนการที่ดี ใครก็ตามที่เข้าร่วมกระบวนการ ก็จะได้เรียนรู้ได้ทั้งผลงานและได้ทั้ง “คน” ที่เก่งขึ้น ถ้าคิดถึงการวิจัยเพื่อประดิษฐ์คิดค้น “ของ” ใหม่ๆ อย่างเดียว ชาวบ้านก็คงไม่มีที่ยืนในวงการวิจัยเช่นนั้น แต่ถ้ามองว่าการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ไม่ใช่เนื้อหา ใครๆ ก็น่าจะใช้กระบวนการนี้กับเรื่องอะไรก็ได้

“กระบวนการวิจัย” ในที่นี้หมายถึง การทำงานเป็นขั้นตอนเพื่อตอบคำถามหรือความสงสัยบางอย่าง โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัย อยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ว่าข้อมูลไหนเชื่อได้ ข้อมูลไหนเชื่อไม่ได้ เพื่อประกอบการตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้วระหว่างลงมือทำ ก็มีการทบทวนความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะสรุปบทเรียนเพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่อีก ให้ดีขึ้นโดยทั้งหมดนี้ ทำโดยผู้ที่ “สงสัย” นั้นเอง

ในอดีต ผู้ที่ “สงสัย” นี้ มักจะเป็นนักวิชาการ ครูบาอาจารย์ คำถามหรือข้อสงสัยก็เลยมาจากคนเหล่านั้น และเมื่อทำวิจัยเสร็จแล้วก็คงจะตอบคำถามของคนกลุ่มนั้นได้ แต่ตอบคำถามชาวบ้านไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่ได้เป็นคนตั้งคำถาม ดังนั้น ถ้าจะให้งานวิจัยเป็นประโยชน์กับชาวบ้านจริงๆ ชาวบ้านต้องเป็นผู้สงสัยเอง ต้องเป็นผู้ตั้งคำถามและต้องเป็นผู้ทำ

ถ้าทำอย่างนี้ ก็ไม่ต้องถามว่า “งานวิจัยทำแล้วใช้ได้หรือไม่?” เพราะคนจะใช้ประโยชน์นั้นเองเป็นผู้กำหนดเรื่องที่จะทำ ไม่ต้องถามว่า “ทำแล้วชาวบ้านได้อะไร?” เพราะชาวบ้านเองเป็นคนทำ ทำแล้วก็จะแก้ปัญหาของตัวเองได้หรือถ้าแก้ไม่ได้ คนทำก็จะได้บทเรียนสำหรับลองทำวิธีอื่นต่อไปอีกจนกว่าจะพอใจ ทั้งนี้ การเลือกว่าจะทำเรื่องอะไร อยู่ที่ชาวบ้าน โดยเลือกเรื่องที่พอทำได้ไม่จำเป็นต้องเป็นปัญหาใหญ่โต ไม่ต้องฟังคนอื่นมากนัก แล้วค่อยๆ ทำเรื่องที่ใหญ่ขึ้นไปเรื่อยๆ

จากแนวคิดนี้ จึงเกิดปรากฏการณ์ใหม่ขึ้น ในชุมชนท้องถิ่นเมื่อไม่นานมานี้ โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เสนอกับชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ว่า “เลือกปัญหาสักเรื่องหนึ่ง มาลองคิดลองทำร่วมกันดีไหม?” เพื่อเรียนรู้ด้วยตัวเอง แก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยมี “กระบวนการวิจัย” เป็นขั้นตอน เช่น เริ่มต้นด้วยการช่วยกันคิด ดีประเด็นให้ออกว่าปัญหาอยู่ตรงไหน คำถามคืออะไร แล้วช่วยกันออกหา

“ข้อมูล” ว่าคนอื่นเขาเคยแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร ได้ผลอย่างไร นำมาใช้กับบ้านเราได้หรือไม่ เสร็จแล้วจึงมาตัดสินใจว่าควรจะทำอย่างไร ถ้าจะทำ จะต้อง “วางแผน” อย่างไร และลงมือทำจริงๆ ระหว่างลงทำก็มีการ “บันทึก” “ทบทวน” “วิเคราะห์” ประสพการณ์เป็นระยะๆ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องต่อไป

งานอย่างนี้ใช้ “เวที” คือการประชุม เสวนา ถกเถียง เป็นเครื่องมือสำคัญ ตั้งแต่การตั้งประเด็น การหาข้อมูล การตัดสินใจ การลงมือทำ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ทุกขั้นตอนใช้ “เวที” ทั้งสิ้น เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมีกลุ่มชาวบ้านบ้าง ครูโรงเรียนบ้าง เอ็นจีโอ สมาชิก อบต. บ้าง กรรมการสหกรณ์บ้าง รวมทั้งข้าราชการบางคนมาร่วมกันทำ ใช้ “ปัญญา” และใช้กระบวนการที่เป็นระบบในการแก้ปัญหา เพื่อให้การแก้ปัญหาได้ผล มีความเชื่อถือสูง

วิธีการนี้ สกว. ถือว่าเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่มองว่าเป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่นโดยคนท้องถิ่น มุ่งแก้ไขปัญห ด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการที่จะขอตำแหน่งไม่ให้ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สิ่งสำคัญก็คือ การตั้งประเด็น “คำถาม” ให้คมชัด เพราะการวิจัย คือ การตอบคำถามหรือข้อสงสัยบางอย่าง และเราเชื่อว่าการตอบคำถามนี้ ถ้าทำด้วยกระบวนการที่เป็นระบบ ด้วยวิธีการที่เชื่อถือได้ ก็จะมีน้ำหนักในการอธิบายและชักจูงคน โดยปกติชาวบ้านมักจะมี “ปัญหา” และ “สิ่งที่อยากได้” ชัดเจนอยู่แล้ว เช่น น้ำในคลองสกปรก ตื้นเขิน ไม่มีปลา แต่เดิมน้ำลึกจนเขียว มีกุ้งหอยปูปลาจับได้ทุกวัน อยากให้น้ำสะอาดเหมือนเดิม มีสัตว์น้ำใช้เป็นอาหารได้ คำถามก็คือ “ทำอย่างไรจะให้น้ำสะอาด?” ทำอย่างไรจะให้ปลากลับมา “อุดมสมบูรณ์?” แต่คำถามเช่นนี้ยังกว้างเกินไป ยังไม่ชัด ตอบไม่ได้ถนัด (นอกจากใช้สูตรสำเร็จ เช่น รมณรงค์สร้างจิตสำนึก ห้ามคนทิ้งขยะลงน้ำ ขุดลอกคลอง หาพันธุ์ปลามาปล่อย เป็นต้น ซึ่งเป็นคำตอบสำเร็จรูปที่ขาด “การมีส่วนร่วม” ตั้งแต่การตั้งคำถาม และไม่แน่ว่าจะแก้ปัญหาก็ได้ หรืออาจจะแก้ได้ชั่วคราวเท่านั้น)

ถ้าใช้กระบวนการวิจัยเข้าจับ ก็ทำงานเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นด้วยคำถามสองข้อว่า “ขณะนี้ น้ำคลองสกปรกมานานแค่ไหน? มีอะไรในน้ำที่เป็นสิ่งสกปรก? และ “สิ่งสกปรกเหล่านี้มาจากไหน? ใครเป็นผู้ทิ้งลงมา?” เป็นต้น เพื่อให้ทราบ “สภาพที่เป็นอยู่” และ “ต้นเหตุ” ที่ชัดเจนก่อนจะลงมือแก้ปัญหา ในการตอบคำถามสองข้อนี้ คนในชุมชนเองจะเป็นผู้หา “ข้อมูล” เป็นคนออกสำรวจ สอบถาม สังเกต (โดยอาจมีผู้รู้จากภายนอกช่วยบ้างบางเรื่อง) แล้วนำมาถกเถียงกันจนได้ข้อสรุป ข้อสรุปนี้จะเป็นจริงหรือไม่จริงก็แล้วแต่ แต่เป็นความเห็นของชุมชน ซึ่งจะต้องทดลองทำต่อไปว่าจริงหรือไม่ งานส่วนแรกนี้เป็นงานวิจัยที่สำคัญมาก เพราะเป็นงานที่จะบอกว่าต้นเหตุของปัญหาอยู่ที่ไหน จะได้แก้ไขถูกจุด ซึ่งต้องทำด้วยเหตุและผลเป็นหลัก ต้องมองค่อนข้างกว้างว่าปัญหาคงจะมีหลายสาเหตุ ไม่ได้มุ่งจะกล่าวโทษเหตุใดเหตุหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง ระหว่างการทำงานส่วนแรกนี้ คนในชุมชนเองก็จะเข้าใจปัญหาได้ตรวจสอบข้อมูล (ด้วยการทำเอง) และได้สร้าง “กลุ่มชุมชน” ขึ้น โดยมีประเด็นทำงานร่วมกัน

เมื่อได้ข้อสรุป ของสถานการณ์และต้นเหตุของปัญหาแล้ว คำถามต่อไปก็คือ “จะหาทางจัดการ กับต้นเหตุของปัญหานี้อย่างไร?” ทางเลือกมีหลายทางบางทางเริ่มง่าย บางทางต้องขึ้นกับผู้อื่นมาก (เช่น ไปขอให้หน่วยงานรัฐช่วยขุดลอกคลอง เป็นต้น) บางทางก็ได้เองโดยชุมชน (เช่น การรณรงค์ไม่ให้ทิ้งขยะ ลงน้ำ เป็นต้น) และบางอย่างก็อยู่นอกชุมชน (เช่น ของเสียถูกปล่อยมาจากโรงงานที่อยู่ต้นน้ำ จะต้องเจรจากับโรงงาน และหน่วยงานที่ควบคุม หรือคลองตื้นเขินเพราะมีการสร้างเขื่อนที่ปลายน้ำ เป็นต้น) ทั้งหมดนี้ “เวที” ของชุมชน จะต้องถกเถียงกันว่าอยากจะลองทำอะไรก่อน และจะต้องมี “แผน” ใดๆ ในการทำเช่นนั้น จะต้องไปติดต่อกับใคร จะต้องทำกิจกรรมอะไร ใครจะเป็นคนทำ เป็นต้น ประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่การเลือกทางออกที่ “ถูก” ทั้งนี้ เพราะไม่มีทางออกใดที่ “ถูก” และไม่มีทางออกใดที่ “ผิด” แต่อยู่ที่การร่วมกันเลือกทางออกที่ “เป็นไปได้” และร่วมกันทำมากกว่า

งานส่วนที่สองนี้เรียกว่า “งานวิจัยปฏิบัติการ” โดยในระหว่างการทำจะมีการบันทึก ทบทวน และถกเถียงกันอย่างสม่ำเสมอ และในที่สุดก็จะสรุปผลว่าวิธีแก้ปัญหาที่ได้ทดลองทำแล้วนั้น แก้ปัญหาได้หรือไม่ มากน้อยอย่างไร ได้บทเรียนอะไร แต่ไม่ว่าผลที่ออกมาจะเป็นอย่างไรก็จะมีประโยชน์ทั้งสิ้น เพราะ คนทั้งกลุ่มเกิดการเรียนรู้ไปด้วยกัน และผลการ “บันทึก” และ “วิเคราะห์” ก็จะเป็นประโยชน์กับคนกลุ่มอื่นๆ ด้วย

งานเช่นนี้ จะไม่มีใครบ่นว่า “อยากทำแต่ไม่มีเวลา” เพราะเรื่องที่จะทำนั้น เป็นเรื่องของตัวเอง ถ้าไม่ทำก็คงไม่มีคนอื่นมาทำให้ คนทำเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คนภายนอก เพียงแต่ช่วยเอื้อให้เขาทำงานได้สะดวกเท่านั้น

“บทบาทของหน่วยงานภายนอกอย่าง สกว. ก็คือการช่วยให้ชุมชนได้มารวมกัน ได้เริ่มกระบวนการตั้งคำถามและหาข้อมูล เชื่อมโยงชุมชนกับแหล่งข้อมูลและความรู้ภายนอก ตลอดจนสนับสนุนเทคนิควิธีการ และทรัพยากรบางอย่าง ที่ชุมชนต้องการ แต่ไม่ได้ตั้งประเด็นวิจัยไปล่วงหน้า ไม่ได้กำหนดตัวนักวิจัย ไม่กำหนดเวลาทำงาน เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ ออกมาจากเวทีชุมชนเอง”

อาจารย์ประเวศ วะสี ท่านให้หลักว่า การวิจัยแบบนี้จะนำไปสู่ “ผล” อย่างน้อยสามอย่าง คือ อย่างเป็นแรก เกิดความรู้ขึ้นในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง อย่างที่สอง เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานได้ดีขึ้น และ อย่างที่สาม เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อไป โดยทั้งหมดนี้ทำโดยชาวบ้าน หรือชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น และอาจมี “เพื่อนชาวบ้าน” คอยช่วยเหลือ สนับสนุนบ้างตามที่จำเป็น

ข้อจำกัดก็คือที่ผ่านมา ชาวบ้านถูกทำให้เชื่อว่า การสร้างความรู้เป็นเรื่องของนักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักศึกษาปริญญาโท เท่านั้น โดยที่ชาวบ้านเป็นผู้ “ถูกวิจัย” ถูกถาม ถูกสังเกต ชาวบ้านจึงเห็นว่าการวิจัยเป็นของสูง ต้องให้นักวิชาการทำเท่านั้น นักวิชาการทำเสร็จแล้วจึงยกมาให้ชาวบ้านใช้ แต่เมื่อนักวิชาการ ทำเสร็จแล้ว ก็มักจะพบว่า เรื่องที่ทำไม่ตรงกับเรื่องที่เป็นปัญหาของชาวบ้าน อีกทั้งข้อสรุป ของนักวิชาการก็มักจะไม่เป็นรูปธรรมพอที่จะนำไปใช้ได้ ในขณะที่ชาวบ้านผู้รู้ปัญหาดีกว่า คิดเองได้ แต่ไม่เป็นระบบ ไม่เชื่อมโยง อีกทั้งห่วยยังไม่กว้างขวาง ขาดข้อมูลประกอบการทำงาน การแก้ปัญหา จึงได้ผลเพียงชั่วคราวชั่วคราว

อีกประการหนึ่ง ปัญหาท้องถิ่นก็เช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ ที่มักพัวพันกันยุ่งเหยิง เช่น คนตกงาน กลับมาอยู่บ้านไม่มีงานทำ ติดโรคเอดส์ ติดยาเสพติด ลำไยราคาตก หนี้สินท่วมตัว ฯลฯ ไม่รู้ว่าจะเริ่มแก้ตรงไหน สภาพเช่นนี้ “กระบวนการวิจัย” จะช่วยได้ คือ ช่วยแยกแยะประเด็น วิเคราะห์ สาเหตุ ปังจัย เงื่อนไขของปัญหา และมองหาทางออกสักทางหนึ่งเพื่อทดลองทำ นักเล่นว่ารู้ดีว่าวิธีแก้จะต้องนั่งลง ตั้งสติดีดี แล้วค่อยๆ แก่ทีละเปลาะ มองหา ปมที่หลวมๆ พอจะแก้ได้ก่อน ถ้ามองทั้งก้อนที่ยุ่งเหยิงนั้นก็อาจจะหมดกำลังใจ ออกไปซื้อป่านวดใหม่ดีกว่า แต่ “ชุมชน” ใหม่ไม่มีขาย “อยากได้ต้องร่วมสร้าง” (คำขวัญของกลุ่ม Civic Net)

เป็นที่น่าดีใจว่า มีชุมชนเข้าร่วมกระบวนการวิจัยนี้มากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะนี้ก็มีร้อยแห่งแล้ว และยังมีผู้สนใจสนับสนุน อยู่วงนอกอีกหลายเท่า เมื่อเดือนเมษายน ปี 2543 ได้มีการประชุมครั้งแรกเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่ง สกว. เรียกว่า “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” มีคนเข้าร่วมถึงสี่ร้อยกว่าคน เนื้อเรื่องที่ชุมชนเสนอ (และอยากลองทำ) มีหลากหลาย เช่น เรื่องอาชีพ การเกษตรแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การปกครองท้องถิ่น อบต. การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชน (ที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษา การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) และหมอพั่นบ้าน เป็นต้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและกับนักวิชาการ ข้าราชการ เอ็นจีโอ หลังจากนั้นงานวิจัย เช่นนี้ ก็เริ่มแพร่กระจายไปยังชุมชนต่างๆ ในประเทศไทย จนในขณะนี้ มีตั้งแต่ชุมชนชาวไทยภูเขาในเชียงราย ไปจนถึงชุมชนไทยมุสลิมที่นราธิวาส

สิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันในการประชุมนี้มีหลายอย่าง เช่น หนึ่ง การวิจัยในแนวนี้ “เกาถูกที่คัน” มาก หลายคนบอกว่า “อยากเห็นอย่างนี้มานานแล้ว” เพราะเป็นความพยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ใช้เหตุผลและข้อมูล แทนที่จะใช้ความรุนแรง สอง งานส่วนใหญ่ไม่ได้เริ่มจากศูนย์ แต่เป็นการ “ต่อยอด” จากฐานเดิมที่ชุมชนมีอยู่ รวมทั้งจากที่โครงการไปเริ่มไว้แล้ว เช่น โครงการลงทุนเพื่อสังคม เป็นต้น สาม ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ กำลังเริ่มหัดคิดทำวิจัย จำเป็นต้องมี “พี่เลี้ยง” คอยสนับสนุน คอยเชียร์ ช่วยประสานให้บ้างจึงจะไปได้ดี สี่ “พี่เลี้ยง” ส่วนใหญ่เป็นแบบกันเอง ไม่เป็นทางการ แต่หน่วยงานของรัฐในพื้นที่ ก็มีบทบาทเหมือนกันในการเป็น “พี่เลี้ยง” นี้ ถ้าเจ้าหน้าที่รัฐเข้าใจ และอำนวยความสะดวกให้บ้าง (แต่ไม่ต้องไปตดสันใจแทน) ชุมชนก็จะหัดแก้ไขปัญหได้เองและเติบโตเข้มแข็งได้เร็ว และ ห้า ทำอย่างไรจะสื่อสารเรื่องเหล่านี้ให้กับคนไทยส่วนใหญ่ได้ทราบ ได้เข้าใจชุมชน เข้าใจคุณค่าของสิ่งที่เขากำลังทำ และช่วยให้กำลังใจ สนับสนุนบ้างเท่าที่จะทำได้

ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า กระบวนการวิจัยเช่นนี้ จะแก้ปัญหาท้องถิ่นได้ทุกอย่าง บางปัญหานั้น ก็เป็นประเด็นทางอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งแก้ด้วยเหตุผลลำบาก ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี เคยให้โอวาทคู่บ่าวสาว ในงานแต่งงานแห่งหนึ่งว่า เมื่อมีเรื่องทะเลาะกัน อย่าใช้ “เหตุผล” เข้าพูดกัน เพราะเรื่องที่สามิภรรยาทะเลาะกันนั้น มักไม่ใช่เรื่องที่มาจากเหตุผล มักมาจากอารมณ์ จึงควรใช้ “เมตตา” และความ “ความรัก” จะแก้ปัญหาได้ดีกว่า ยิ่งยืงกว่า หลักการนี้ น่าจะนำมาใช้ กับการแก้ปัญหาบางเรื่องของชุมชนได้เหมือนกัน

แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรโดยท้องถิ่น

แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการโดยเฉพาะ ในเรื่องทรัพยากรที่สำคัญได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) ทั้งนี้ ได้มีการวิเคราะห์ว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นับวันจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นนั้นมีผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องเข้าไปดูแลเรื่องทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้นและโดยวิธีการที่เหมาะสม การดูแลทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นต้องอาศัยวิธีที่เรียกว่า การประสานงานหรือความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน เข้ามามีบทบาทในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้จังหวัดริเริ่มสร้างความตระหนักรู้ทั่วถึงทั้งจังหวัดให้หน่วยงานต่างช่วยกันพิจารณากำหนดแนวทางหลักของพื้นที่อนุรักษ์หรือพื้นที่ควรอนุรักษ์ซึ่งจังหวัดและอำเภอมีบทบาทในการช่วยบริหารหรือช่วยจัดการด้วย ตลอดจนริเริ่มหาแนวทางที่ชัดเจนว่าจะบริหารพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดอย่างไร นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และศิลปกรรมที่มีคุณค่าของจังหวัดจะต้องมีแนวทางที่จะดูแลไม่ว่าจะเป็นชายหาด แนวปะการัง หรือศิลปกรรมที่จังหวัดมีอยู่ เช่น วัดหรือศิลปกรรมอื่น ๆ (มนัส สุวรรณ, 2541 ก.)

ปัจจุบันการบริหารและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นไม่ใช่เป็นเรื่องที่รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป ดังที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้บัญญัติไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (มาตรา 46) และ “...สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในสิ่งแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือ คุณภาพชีวิตของตนเองย่อมได้รับการคุ้มครอง...” (มาตรา 56 บรรคแรก) อีกทั้งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวทางในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนในท้องถิ่นให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในโครงการพัฒนาของรัฐที่จะมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมองค์กรชุมชนและท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชน สำหรับในเรื่องท่องเที่ยวตามแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในส่วนกรอบแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกระดับ ทั้งด้านการวางแผน และการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและเกิดความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการ

โครงการการพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่ อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการศึกษาต้นทุนทางสังคม สืบค้นบริบท ทุกข์ สุขของคนในพื้นที่ รวมทั้งทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำมากำหนดหาแนวทางผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่ โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

เก็บข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

1.1 ระดับบุคคล

- ประวัตินักวิจัยชุมชนท้องถิ่น
- บทบาทและตำแหน่งในชุมชน
- โครงการที่รับผิดชอบอยู่ในขณะนี้
- พื้นฐานการศึกษา การฝึกอบรม
- อาชีพ
- การสนับสนุนจากครอบครัว

1.2 ระดับ กลุ่ม/องค์กร

- โครงสร้างองค์กร
- รายชื่อผู้บริหาร สมาชิก
- การบริหารจัดการ
- ผลงาน

1.3 ระดับชุมชน

- ข้อมูลทั่วไป
- ปฏิทินชุมชน
- ประชาชนชาวบ้าน/กลุ่ม/องค์กรในตำบล
- ระเบียบปฏิบัติ ค่านิยม ข้อตกลง

2. การจัดเก็บข้อมูลภาพรวมของจังหวัด จากหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

3. เพื่อให้เห็นถึงทุนทางสังคมในจังหวัดกำแพงเพชร โดยนำร่องที่ อ.คลองลาน

4. ร่วมเรียนรู้กับหน่วยงาน องค์กร หรือโครงการที่กำลังดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ เป้าหมายเพื่อการสร้างจุด เข้าและหาโอกาสในการทำงานวิจัย
5. การลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อการจัดเก็บข้อมูลรายบุคคล รายกลุ่มองค์กร รายหมู่บ้าน รายชุมชน เป็นต้น
6. การจัดเวทีเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาทุนทางสังคมในพื้นที่ร่วมกันกับ ชุมชนเพื่อเป็นการร่วมกันวิเคราะห์ทุกข์ของชุมชนสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชน ร่วมกัน
7. เข้าร่วมอบรมพัฒนาทักษะการเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัยท้องถิ่น
8. เข้าร่วมการประชุมของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในกระบวนการ ทำงาน
9. ติดตามหนุนเสริมชุมชนที่ต้องการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมายและ พื้นที่ข้างเคียงการจัดทำรายงานสรุปผลโครงการพี่เลี้ยงนักวิจัยในจังหวัด กำแพงเพชร

วิธีการ/เครื่องมือ

วิธีการ

1. ทบทวนข้อมูลมือสอง
2. พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้การตั้งวงเสวนา
3. สัมภาษณ์ข้อมูลทุนทางสังคม และการใช้ประโยชน์
4. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล
5. เวทีสรุปข้อมูล

เครื่องมือ

1. แนวการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
2. แผนที่กลุ่ม องค์กรชุมชน และศักยภาพ
3. แผนที่ทุนทางสังคม และการใช้ประโยชน์
4. แผนที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการ

1. สืบค้น ทุนทางสังคม ในพื้นที่เป้าหมาย และรวบรวมเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องจาก แหล่งข้อมูลต่างๆ
2. จัดเวทีถอดบทเรียน นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
3. สรุปวิเคราะห์ข้อมูล ให้เห็นสถานการณ์ สภาพปัญหา องค์กรความรู้ การใช้ประโยชน์จากทุน ทางสังคม เห็นกลุ่ม ชุมชน องค์กรทุกภาคส่วนใน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

4. เวทีประชุมร่วมกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง
5. เก็บข้อมูล
6. สรุปข้อมูล
7. เวทีพัฒนาโจทย์และโครงการวิจัยร่วมกัน
8. วางแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา

1. ข้อมูลบริบทชุมชน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
 - ความเป็นมา ประวัติศาสตร์
 - สภาพทั่วไปด้านต่าง ๆ เช่น กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - ศักยภาพของพื้นที่ (ทุนทางสังคม และการใช้ประโยชน์)
 - สภาพปัญหา หรือ อุปสรรคที่สำคัญ
 - การพัฒนาที่ผ่านมา (โครงการ/ กิจกรรมที่ทำผ่านมา)
2. การเคลื่อนไหวทางสังคม (กลุ่ม และองค์กรชุมชน ใน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร)
 - ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการการพัฒนาและโครงการวิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมา
 - ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานโครงการการพัฒนา และโครงการวิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมา
 - ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นนักพัฒนาสังคมและแกนนำชุมชนท้องถิ่น
3. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่
 - ประเด็นที่แต่ละพื้นที่สนใจนำเอากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์
 - แนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่แต่ละพื้นที่ต้องการให้เป็น

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการวิจัย การพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินงานตามแผนงานของโครงการวิจัยเพื่อตอบโจทย์ของโครงการในการค้นหาต้นทุนและศักยภาพของพื้นที่ในการนำมากำหนดแนวทางการขับเคลื่อนพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสืบค้นบริบท ทุ๊กซ์ – สุขของคนในพื้นที่ รวมทั้งทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เพื่อหาแนวทางผลักดันให้ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของพื้นที่

โดยโครงการวิจัยมีการดำเนินงานตามแผนดังต่อไปนี้

วันเดือนปี	กิจกรรม
3 - 5 มี.ค. 53	การอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประชุม RC / Node โรงแรมตำหนักคำ เชียงใหม่
8 มี.ค. 53	ลงพื้นที่อำเภอคลองลาน ข้อมูลมือสองหน่วยงาน
13-14 มี.ค. 53	ประชุมกลุ่มย่อยทีมวิจัย การศึกษารูปแบบองค์ที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนภาคเหนือ บ้านบันดาลใจ เชียงใหม่
26-27 มี.ค. 53	เข้าอบรมการเขียนโครงการสานพลังเยาวชนสร้างสุขภาวะชุมชนลดโลกร้อน โรงแรมเสนาเพรส กทม.
29-31 มี.ค. 53	ประชุม RC / Node ภาคเหนือบ้านปูน SCG จ. ลำปาง
1 เม.ย. 53	ประชุมการเขียนรายงานการศึกษารูปแบบองค์ CBT-I บ้านบันดาลใจ เชียงใหม่
7 เม.ย. 53	เข้าร่วมประชุมงานขยายผลวิทยาลัยเกษตรสิงห์บุรี ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อยุธยา
23 เม.ย. 53	ติดตามโครงการวิจัย ทับเบิก เพชรบูรณ์ (ร่างรายงาน และรายงานการเงิน)
29 เม.ย. 53	ขอข้อมูลมือสอง อบต.สั๊กงาม และประชุมทีมวิจัยบ้านเพชรนิยม วิเคราะห์ชุมชน ลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นที่ ต.สั๊กงาม
30 เม.ย.- 1 พ.ค. 53	เวทีริมสระเปียง เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ การนำเสนอผลการวิจัย การศึกษารูปแบบองค์ที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ
2-3 พ.ค. 53	ร่วมประชุมทีมวิจัย การศึกษารูปแบบองค์ที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนภาคเหนือ โรงแรมอิมพีเรียล แมริม

วันเดือนปี	กิจกรรม
11-16 พ.ค. 53	ร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ภาคตะวันออก
17-19 พ.ค. 53	อบรมการฝึกคิดวิเคราะห์ และประชุม RC / Node ภาคเหนือ ฤๅษดาตอย เชียงใหม่
27 พ.ค. 53	ร่วมกิจกรรมทำฝายชะลอน้ำ แก่งเกาะใหญ่ คณะกรรมการลุ่มน้ำสะแกกรัง กรมทรัพยากรน้ำ
7 มิ.ย. 53	ลงพื้นที่ชวนคุยโครงการวิจัย บ้านคลองสมุย
9 มิ.ย. 53	เข้าร่วมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บ้านเพชรนิยม
15-17 มิ.ย. 53	เข้าร่วมประชุมทีมวิจัย การศึกษารูปแบบองค์กรที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนภาคเหนือ เชียงใหม่
18-19 มิ.ย. 53	ร่วมกิจกรรมชุมชน เดินป่าในเส้นทางเขาภูจ้อกป้อก บ้านเพชรนิยม
21-22 มิ.ย. 53	ประชุม RC / Node ภาคเหนือ โรงแรมศิรินาถการ์เด็นท์ เชียงใหม่
24-26 มิ.ย.53	อบรมหลักสูตร CBT TRENNING บ้านบางน้ำผึ้ง สมุทรปราการ
29 มิ.ย. 53	ร่วมประชุมสภา อบต.ปางมะค่า นำเสนอการรับรองชุมชน เพื่อขอทุนกองทุนส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย
2 ก.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลอุทยานแห่งชาติคลองลาน และอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ และลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลคลองลานพัฒนา
3 ก.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนตำบลสั๊กงาม และ ศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาที่ดิน นาย แก่น ขาวเขียว หมู่ที่ 7 ต.สั๊กงาม
4 ก.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลบ้านชัยมงคล ตำบลคลองน้ำไหลและพัฒนาโครงการบ้านคลองสมุย
5 ก.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตำบลคลองน้ำไหล และพัฒนาโครงการบ้านเพชรนิยม
12 ก.ค. 53	ร่วมประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติคลองลาน
16 ก.ค. 53	ร่วมประชุมทีมวิจัย การศึกษารูปแบบองค์กรที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนภาคเหนือ
17-18 ก.ค. 53	เวทีริมระเบียง เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ การนำเสนอผลการวิจัย การศึกษารูปแบบองค์กรที่เหมาะสมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดนชุมชนภาคเหนือ
19 ก.ค. 53	ร่วมประชุมการศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชน และโฮมสเตย์ สนง.ท่องเที่ยวกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร
21-23 ก.ค. 53	การศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชน และโฮมสเตย์ บ้านทาป่าเปา อ.แม่ทา จ.ลำพูน
24 ก.ค. 53	ร่วมกิจกรรมปลูกป่า เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร บ้านคลองสมุย
27 ก.ค. 53	เข้าร่วมเวทีสภาเด็กและเยาวชนตำบลโป่งน้ำร้อน การเลือกตั้งสภาเด็กเยาวชน แนว ทางการทำงานของแกนนำ และโครงการที่จะดำเนินการ อบต.โป่งน้ำร้อน

วันเดือนปี	กิจกรรม
30 ก.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนตำบลสีกงาม โป่งน้ำร้อน และบุคคลสำคัญในพื้นที่ หลวงพ่อนพดล วัดป่าดอยลับงา กอต.กำแพงเพชร
1 ส.ค. 53	ร่วมประชุมสัญจรตำบลสีกงาม เพื่อรับทราบสถานการณ์ในพื้นที่ตำบลสีกงาม
6 ส.ค. 53	นัดประชุมทีมวิจัยชาวบ้านคลองสมุย เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และติดตามความคืบหน้าการพัฒนาโครงการ ประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่
8 ส.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชนเผ่ากะเหรี่ยง เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บ้านเพชรจะขอต.สีกงาม
10 ส.ค. 53	นัดสัมภาษณ์ อ.อนุชา คณะกรรมการผืนป่าตะวันตก (กอต.จ.กำแพงเพชร) มหาลัยราช ภูักำแพงเพชร และขอข้อมูลงานวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาลัยราชภูักำแพงเพชร
15 ส.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชาวเขา เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต.คลองลานพัฒนา บ้านตลาดม้ง (ชุมชนม้ง,เย้า,)
19-20 ส.ค. 53	ร่วมงานประชุมเชิงปฏิบัติการ CBT FORMRAM โรงแรมเซ็นจูรี่ปาร์ค กรุงเทพ
1 ก.ย. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลหมู่บ้านในตำบลคลองน้ำไหล เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล , อำเภอคลองลาน
4 ก.ย. 53	ร่วมประชุมเวทีสิทธิทำกิน และโฉนดชุมชน ของ พอช. ที่บ้านคลองสมุย
7 ก.ย. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลบ้านวังกะสัง (ชุมชนกะเหรี่ยง) เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บ้านคลองมดแดง ต.โป่งน้ำร้อน
17 ก.ย. 53	ขอข้อมูลอำเภอคลองลาน , พัฒนาการอำเภอ , ห้องปกครอง , ห้องทะเบียน และเข้าหมู่บ้านเพชรนิยมนเพื่อชวนคุยการพัฒนาโครงการ
21 ก.ย. 53	ร่วมประชุมคณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร สถานการณ์ท่องเที่ยวในจังหวัดกำแพงเพชร ที่ห้องประชุม อบต.โป่งน้ำร้อน
22 ก.ย. 53	ร่วมประชุมเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ที่ตำบลสีกงาม
30 ก.ย. 53	ร่วมกิจกรรมเดินตรวจป่าร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ สายตรวจป่าไม้ ,อุทยานฯ, รสทป. ,ชรบ. และคณะกรรมการป่าชุมชน บ้านคลองสมุย
2-3 ต.ค. 53	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโครงการหลวง สถานีพัฒนาที่สูงบ้านป่าคา จ.กำแพงเพชร , เก็บข้อมูลชุมชนม้งบ้านป่าคา ต.โป่งน้ำร้อน
4 ต.ค. 53	ร่วมประชุมคณะทำงานโครงการหลวง บ้านป่าคาที่อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
7 ต.ค. 53	ถอดบทเรียนการทำงานของกลุ่มเยาวชนแก่งเกาะใหญ่ (โครงการเยาวชนลดโลกร้อน)
12 ต.ค. 53	ร่วมกิจกรรมทำฝายชะลอน้ำแก่งเกาะใหญ่ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
20 ต.ค. 53	ร่วมกิจกรรมเดินตรวจป่าร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ สายตรวจป่าไม้ ,อุทยานฯ, รสทป. ,ชรบ. และคณะกรรมการป่าชุมชน บ้านคลองสมุย เส้นทางไปบ้านวังกะสัง

วันเดือนปี	กิจกรรม
27 ต.ค. 53	เข้าร่วมประชุมเสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคณะกรรมการ ศอชต.โป่งน้ำร้อน นำเสนอแผนงานโครงการวิจัยบ้านคลองสมุย
15 พ.ย. 53	ร่วมประชุมเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ที่บริเวณอ่างเก็บน้ำคลองมดแดง ตำบลโป่งน้ำร้อน
7 ธ.ค.. 53	พัฒนาโครงการ เขียนโครงการวิจัย เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นบ้านคลองสมุย
8 ธ.ค.. 53	ร่วมกิจกรรมปีใหม่ม้ง ในพื้นที่ ต.คลองลานพัฒนา
15-16 ธ.ค.. 53	ประชุม RC / Node ภาคเหนือ โรงแรมอิมพีเรียล แมริม เชียงใหม่
17-18 ธ.ค.. 53	เข้าร่วมประชุมเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ อ.เชียงใหม่ จ..เชียงราย
19-20 ธ.ค.. 53	เข้าร่วมประชุมเวทีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคเหนือ การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสนง.พัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา บ้านร่องปลายนา อ.แม่ลาว จ..เชียงราย
7 ม.ค. 54	เข้าร่วมพัฒนาโครงการ เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บ้านคลองสมุย (ประเด็น ทรัพยากร) และบ้านเพชรนิยม (ประเด็นท่องเที่ยวโดยชุมชน) อ.คลองลาน
8-9 ม.ค. 54	เข้าร่วมกิจกรรมทดลองท่องเที่ยวเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ บ้านร่องกล้า จ.พิษณุโลก
13 ม.ค. 54	ติดตามรายงานการเงิน โครงการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วน ร่วมบ้านภูทับเบิก บ้านทับเบิก ต.วังบาล อ.หล่มเก่า จ. เพชรบูรณ์
17 ม.ค. 54	เข้าร่วมกิจกรรมนักสืบสายน้ำ โครงการเยาวชนแ่งเกาะใหญ่
7 ก.พ. 54	เข้าร่วมพัฒนาโครงการ เสริมสร้างแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บ้านคลองสมุย (ประเด็น ทรัพยากร) และบ้านเพชรนิยม (ประเด็นท่องเที่ยวโดยชุมชน) อ. คลองลาน
13 ก.พ. 54	เข้าร่วมประเมินโครงการเยาวชนแ่งเกาะใหญ่บ้านแ่งเกาะใหญ่
18-20 ก.พ. 54	การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น อบต.ปางมะค่า
13-25 ก.พ. 54	เข้าร่วมเวทีการพัฒนาเครือข่ายเกษตรทางเลือก แม่ฮ่องสอน
28 ก.พ. 54	เข้าร่วมประชุมการเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมจักรยานแรลลี่ บ้านแ่งเกาะใหญ่ สนง.ท่องเที่ยวกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร
4-5 มี.ค. 54	ร่วมงานกิจกรรมชุมชน จักรยานแรลลี่ ท่องเที่ยวชุมชน ลดโลกร้อน แ่งเกาะใหญ่
15 มี.ค. 54	เข้าร่วมประชุมกำหนดทิศทางการทำงานโครงการวิจัยในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร สวก.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรฯ มช. เชียงใหม่
24-25 มี.ค. 54	เข้าร่วมพิจารณาโครงการวิจัย ในพื้นที่ อ.คลองลาน จำนวน 2 โครงการ (บ้านเพชรนิยม ประเด็นท่องเที่ยวโดยชุมชนและบ้านคลองสมุย ประเด็นทรัพยากร)
6 เม.ย 54	เวทีคืนข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่อำเภอคลองลาน

สรุปผลการดำเนินงาน

โครงการวิจัย การพัฒนากลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีระยะเวลาในการดำเนินการ 8 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2553 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2554) โดยมีกิจกรรมตามแผนงานการทำงานวิจัยและนำเสนอในส่วนของผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลบริบทชุมชน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
2. การเคลื่อนไหวทางสังคม (กลุ่ม และองค์กรชุมชน ใน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร)
3. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่

1. ข้อมูลบริบทชุมชน ต้นทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

1.1 ประวัติความเป็นมา

ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของ อำเภอลองลาน ไม่มีผู้ใดทราบชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ไม่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ไว้เป็นทางการเชื่อกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาเผ่าปกากะญอ (กะเหรี่ยง) เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมบนเทือกเขาถนนธงชัยในพื้นที่แห่งนี้ ที่มีถิ่นฐานที่อยู่ด้านทิศตะวันตกของประเทศไทย รอยต่อกับประเทศพม่า น่าจะเป็นชุมชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอลองลาน ตามที่ราบเชิงเขาเพื่อทำไร่เลื่อนลอยอย่างหนาแน่น มีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่ยืนยันได้ว่าชนเผ่าดังกล่าวได้ตั้งรกรากอยู่บนพื้นที่นี้มาหลายร้อยปีก่อน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาเผ่าต่างๆในพื้นที่อำเภอลองลานอยู่พอสมควร ซึ่งเชื่อได้ว่าบนเทือกเขาแห่งนี้ มีแหล่งอารยธรรมวิถีชนพื้นเมืองอยู่หลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่นเผ่าม้ง (มั่ว), มูเซอ(ลาหู่) , เย้า(เมี่ยน) , ลีซอ(ลีซู) เป็นต้น

จากการสืบค้นประวัติศาสตร์ของอำเภอลองลาน พอลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวจากคำบอกเล่าต่อกันมาของชาวม้ง และชาวกะเหรี่ยง ที่เคยอยู่บนพื้นที่แห่งนี้ และหลักฐานอ้างอิงจากเอกสารที่รัฐบาลไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) เพื่อการติดต่อค้าขายกับอังกฤษ ใน พ.ศ. 2398 รัฐบาลไทยเริ่มอนุญาตให้ชาวยุโรปเข้ารับสัมปทานทำไม้สักในประเทศไทย มีบริษัทของชาวอังกฤษและคนในบังคับ ได้แก่ พม่า เงี้ยว และมอญได้เข้าร่วมดำเนินการทำไม้สักในภาคเหนือของประเทศไทย บริษัทที่ได้รับการสัมปทานขอนไม้สัก ได้มีการกล่าวถึงกลุ่มคนพื้นเมืองที่อยู่ดั้งเดิม คือชาวปกากะญอ และชาวม้ง

ในปี พ.ศ. 2438 - 2439 รัฐบาลไทยจึงได้จ้างผู้เชี่ยวชาญป่าไม้ชาวอังกฤษ (มร.เอช สเลต) ซึ่งมาสำรวจและวางโครงการการจัดการป่าไม้ให้แก่รัฐบาลไทย และปัญหาต่างๆในการรับสัมปทาน โดยในวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2439 รัฐบาลไทยจึงได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้น มีสำนักงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ (ตัวอาคารที่ทำการสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ปัจจุบัน) ในขั้นแรกกรมป่าไม้ได้ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย โดยมี มร.เอช สเลต เป็นเจ้ากรมหรืออธิบดีกรมป่าไม้คนแรกของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครอง

ป่าไม้บำรุงส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของป่าและจัดวางโครงการการจัดการป่าไม้ตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง ใน พ.ศ. 2440-2443

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2430 หรือ ประมาณ 120 ปีเศษ ได้ปรากฏหลักฐานว่าสองฝั่งของลำคลองสวนหมาก (เป็นลำคลองที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันอยู่ทางตอนกลางของอำเภอคลองลาน) มีจุดกำเนิดอยู่ที่อุทยานแห่งชาติคลองลานและอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่ตำบลนครชุม ได้มีการทำไม้สัก ออกไปก่อนหน้านี้แล้ว โดยมีหลักฐานต่อไม้สักที่ถูกโค่นลงเรียงรายขนานสองฝั่งลำคลองสวนหมาก ที่จะไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่เมืองนครชุม

ประมาณปี พ.ศ. 2440 – 2460 จากหลักฐานและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ในยุคนั้น ยังไม่มีผู้คนมาตั้งรกรากอยู่เลย มีแต่คนที่เป็นคนงานตัดไม้สักให้ “ พระโป ” คนงานรับจ้างตัดไม้ได้มีการสร้างที่พักแบบชั่วคราว ต้องออกรอนแรมเข้าไปตัดไม้สักแล้วนำไม้สักมาล่องซุงไปตามคลองสวนหมากไปสู่ปากน้ำที่ตำบลนครชุม ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้าขายและมีความเจริญรุ่งเรืองในยุคนั้น เหตุที่ไม่มีผู้คนเข้าไปอยู่สองฝั่งลำคลองสวนหมาก เนื่องจากเป็นที่เลวร้ายกันมาก เป็นดงไข้มาเลเรียใครผ่านไปผ่านมาถ้าเจ็บป่วยมักจะไม่รอด ผู้คนจึงกลัวกันมากไม่กล้าเข้าไป

**** พระโป** เป็นคนในบังคับของอังกฤษ บิดาเป็นชาวกะเหรี่ยง มารดาเป็นชาวพม่า เข้ามาอยู่ที่ปากคลองเหนือ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พระโปแต่งงานกับคนไทยชื่อ อำแดงทองย้อย พระโปคงเป็นชาวกะเหรี่ยงที่มีการศึกษา มีพื้นฐานภาษาอังกฤษดี จึงได้รับสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ไปจนจรดชายแดนประเทศพม่า **

จากการสืบค้นข้อมูลประมาณปี พ.ศ. 2460-2490 เริ่มมีกลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง อพยพมาจากดอยมูเซอ จ. ตาก เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนภูเขาต้นน้ำคลองสวนหมาก (บ้านป่าคา ตำบลโป่งน้ำร้อนในปัจจุบัน) ประมาณ 150 หลังคาเรือนเศษ ซึ่งในช่วงนั้นมีชาวเขามาอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้งทั้งหมด มีหลักฐานจากทางราชการ แต่งตั้งให้ นายยี ยอดคีรี (เป็นผู้นำชาวเขาเผ่าม้ง) เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลคลองพลู อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามหนังสือแต่งตั้ง (สน.13) เลขที่ 10 / 2483 หมายตราตั้ง ลงวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2482 ลงนามโดย **หลวงปริวรรต วรวิจิตร** ข้าหลวงประจำจังหวัดกำแพงเพชร โดยให้ นายยี ยอดคีรี คอยดูแลความทุกข์-สุข ของราษฎรในพื้นที่และประสาน งานกับทางราชการ (ยังปรากฏเป็นเอกสารหลักฐานการแต่งตั้งให้เห็นในปัจจุบัน)

ในช่วงระยะเดียวกันนี้ บริษัทต่างๆ ที่ได้รับสัมปทานทำขอนไม้สัก ก็เริ่มหมดสัญญา ก็ได้มีผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งฐานบนสองฝั่งคลองสวนหมาก คนที่มาอพยพเข้ามาอยู่เป็นกลุ่มแรกๆ สันนิษฐานว่าจะเป็นคนงานที่เข้ามารับจ้างตัดไม้ ที่มาจากภาคเหนือตอนบน ภาคอีสาน และลาวเวียงจันทร์ ซึ่งเกือบทั้งหมดจะเป็นคนงานทำไม้ ของพระโป เมื่อหมดงานหรือสัญญาสัมปทานสิ้นสุดลง คนงานเหล่านั้น เห็นว่าบริเวณนี้พอที่จะทำอะไรทำนาได้และเห็นว่าทั้งสองฝั่งของคลองสวนหมากเป็นป่าสมบูรณ์ พอจะล่าสัตว์และหาของป่าขายได้ จึงพากันมาตั้งหลักฐาน ช่วงนั้นมีบริษัทล่าฆ่า (บริษัททำไม้ของคนจีน) เข้ามาบุกเบิกทำป่าไม้สักขึ้นอีก จึงพากันมาเป็นลูกจ้างคนงานของบริษัท ผู้คนก็มากขึ้น ชาวบ้านที่อยู่ตำบลนครชุม ก็เข้ามาทำการค้าขาย ตั้งบ้านเรือนจนเป็นชุมชนใหญ่พอสมควร ต่อมาทางราชการจึงตั้งเป็น

หมู่ที่ 5 ของตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผู้ใหญ่คนแรกชื่อ นายสา เพ็งศรี เป็นชาวเวียงจันทร์

ประมาณปี พ. ศ. 2470 - 2500 เมื่อบริษัทลำชา มาทำขอนไม้สัก ได้มีบริษัทเอกชนหลายบริษัท เข้าไปทำไม้กระยาเลย เช่น ไม้ตะแบก กะพง กระท้อน ทางฝั่งขวาของคลองสวนหมาก (ปัจจุบันคือบ้านเพชรนิยม - บ้านสุขสำราญ) ได้มีชาวบ้านที่อยู่อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก (กลุ่มผู้ใหญ่อ้น ม่านมูล จากบ้านฉลอมท้องฟ้า จังหวัดตาก) ได้นำเกวียนเข้าไปรับจ้างชักลากไม้ให้แก่บริษัททำไม้ พวกนี้ก็พาครอบครัวมาจับจองที่ทำกินบนฝั่งขวาของคลองสวนหมาก พร้อมกับกลุ่มพ่อหนานเทพ มูลทรัพย์ ได้พาครอบครัวมาจากจังหวัดลำปาง มาฝึกสอนลูกช้างให้บริษัทลำชา นอกจากนั้นยังมีกลุ่มคนที่มาจากจังหวัดตาก แพร่ ลำปาง ลำพูน ก้อพยพลงมาอยู่หลายครอบครัว ชาวบ้านตำบลนครชุมก็เข้ามารับจ้างตักน้ำมันยาง ตีปอ ทำซีได้ (เชื้อเพลิงที่ทำจากเศษซีเลื่อยผสมกับน้ำมันที่ได้จากต้นยาง ปั่นเป็นก้อนห่อด้วยปอ) หาหาวยโป่ง แล้วพาญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของตนเอง เข้ามาทำอาชีพที่ตนเองถนัด ตั้งแต่บ้านหนองปิงไก่อ่ ท่าเสากระโดง ท่ากระบาก จนถึงบ้านโป่งน้ำร้อน เมื่อมีความเจริญมากขึ้น ทางราชการได้ยกฐานะ หมู่บ้านโป่งน้ำร้อนขึ้นเป็นตำบลโป่งน้ำร้อนขึ้นกับอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2510 เป็นช่วงเวลาที่มีความต้องการแรงงานในกิจการทำไม้ เป็นอย่างมาก มีประชาชนจากหลายจังหวัดหลั่งไหลเข้ามารับจ้างแรงงานเช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา พิชณุโลก พิษณุโลก นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ เลย บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และ นครราชสีมา เป็นต้น เมื่อสัมปทานป่าไม้สิ้นสุดลง ผู้ที่เข้ามารับจ้างแรงงานเห็นว่าพื้นที่คลองลานเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้นำครอบครัวและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่นี้เพิ่มมากขึ้น มีการสร้างบ้านเรือน วัด ตามแบบจารีตประเพณีของแต่ละกลุ่มคนในพื้นที่อำเภอคลองลาน

เมื่อปี พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่มีการแทรกซึมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ด้านทิศตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดตาก ได้รับความรุนแรงค่อนข้างมาก และปี พ.ศ. 2511 นายยี ยอดศิริ ผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าคา ได้พาลูกบ้านที่เป็นชาวเขาเผ่าม้งอพยพลงมาหาผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อต้องการย้ายถิ่นที่อยู่แห่งใหม่และลงมาอยู่บนพื้นราบ เนื่องจากมีความกังวลเรื่องความปลอดภัยจากการต่อสู้กัน ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชรจึงออกคำสั่งให้ผู้ใหญ่ยี นำลูกบ้านกลับไปอยู่ที่เดิม เพราะไม่มีพื้นที่รองรับ พร้อมรับปากว่าจะจัดหน่วยป้องกันขึ้นไปดูแลเรื่องความปลอดภัยให้กับชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบด้วย ในที่สุดผู้ใหญ่ยีจึงพาลูกบ้านกลับมาตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ที่บ้านชุมชนไพร และมีบางส่วนก็กลับไปอยู่ที่บ้านป่าคาดั้งเดิม

คลองลานเดิมเป็นชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมีลำน้ำคลองลานไหลผ่าน หมู่บ้านคลองลานในขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2510 ทางราชการได้ประกาศแยกพื้นที่บางส่วนของตำบลโป่งน้ำร้อนออกมาตั้งเป็นตำบลคลองลาน ต่อมาปี พ.ศ. 2520 ทางราชการจึงประกาศยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอคลองลานโดยอยู่ในการปกครองของอำเภอเมืองกำแพงเพชร

เมื่อมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอ จึงมีผู้คนมาจากหลายพื้นที่ ทั้งจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาตั้งรกรากจับจองที่ดินทำกินเป็นจำนวนมาก เกิดชุมชนใหม่ๆ ขึ้น ทางราชการจึงประกาศแยกตำบลคลองลานออกไปเป็นตำบลใหม่เรียกว่า “ ตำบลคลองลานพัฒนา ” เมื่อปี 2522 ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นประชาชนมีการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น ทางราชการจึงประกาศยกฐานะกิ่งอำเภอคลองลานขึ้นเป็นอำเภอคลองลาน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2529

ข้อมูลเพิ่มเติมที่ทำให้วิเคราะห์ที่มาของอำเภอคลองลาน

ประวัติศาสตร์การดำเนินงานกิจการทำไม้ในเมืองไทยบริษัทสัมปทานไม้ในพื้นที่ภาคเหนือ

กิจการป่าไม้หรือวิชาการด้านป่าไม้ในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าได้เริ่มต้นและพัฒนาจากการทำไม้หรือการตัดฟันซีกลากไม้สักในทางภาคเหนือของประเทศ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2383 โดยมีชาวจีน พม่า และเงี้ยว (ไทยใหญ่) ขออนุญาตจากเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในหัวเมืองทางเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ให้เข้าไปตัดฟันไม้สักออกจากป่า โดยเสียเงินค่า "ต่อไม้" ให้แก่เจ้าผู้ครองนครที่เป็นเจ้าของป่า หลักจากที่รัฐบาลไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) เพื่อการติดต่อกำขายกับอังกฤษ ใน พ.ศ. 2398 ชาวอังกฤษและคนในบังคับ ได้แก่ พม่า เงี้ยว และมอญได้เข้ามาเริ่มดำเนินการทำไม้สักมากขึ้น บริษัทบริติช บอร์เนียว (British Borneo Company,Ltd.) เข้ามาเริ่มดำเนินการป่าไม้ในประเทศไทยใน พ.ศ. 2407 โดยรับซื้อไม้จากพวกที่ทำไม้อยู่ก่อนแล้ว ในพ.ศ. ๒๔๒๕ กับตันแฮน เอ็น แอน เดอร์เซน (Captain H.N. Andersen) กับต้นเรือชาวเดนมาร์กซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกับตันเรือสำเภา บรรทุกสินค้าระหว่างประเทศของไทยในรัชกาลที่ 4 ชื่อเรือ "ทูลกระหม่อม" ได้บรรทุกไม้สักจากไทยไปขายยังเมืองลิเวอร์พูล (Liverpool) ประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรก ปรากฏว่าไม้สักที่บรรทุกไปขายได้ราคาดีมากและหมดภายในเวลาอันรวดเร็ว ได้กำไรมากกว่าร้อยละ ๑๐๐ ทำให้เป็นที่เลื่องลือกันในตลาดยุโรปถึงความงดงามของไม้สักชั้นดีจากเมืองไทย จึงได้มีบริษัทต่าง ๆ ในยุโรปสั่งจองซื้อไม้สักจากประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

ใน พ.ศ. 2426 รัฐบาลไทยได้เริ่มอนุญาตให้ชาวยุโรปเข้ารับสัมปทานทำไม้สักในประเทศไทยได้ และในเวลาเดียวกันคือหลังจาก พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นต้นมา พม่าก็ได้ปิดป่าสัก ไม่ให้มีการทำไม้ เนื่องจากสภาพป่าสักเสื่อมโทรมลงมากจากการทำไม้ของบริษัทต่างชาติ ความต้องการไม้สักในหมู่ประเทศยุโรปจึงมีมากขึ้น ทำให้บริษัทต่างชาติเริ่มเข้ามาลงทุนทำไม้สักเพิ่มขึ้น บริษัทบริติชบอร์เนียว ได้รับสัมปทานทำไม้สักใน พ.ศ. 2432 บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burma Trading Corporation,Ltd.) ของอังกฤษ ซึ่งเป็นใหญ่และมีอิทธิพลมากในประเทศพม่าเข้ามาใน พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อจากนั้นก็บริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest Company,Ltd.) หรือบริษัทแองโกลไทย จำกัด ในปัจจุบัน บริษัทอีสต์เอเชียติก (East Asiatic Co.) ของเดนมาร์ก ใน พ.ศ. 2537 บริษัทหลุยส์ตีเลียงโนเวนส์ (Louis t.Leonowens Ltd.) ซึ่งแยกมาจากบริษัทบริติชบอร์เนียวใน พ.ศ. 2439 ต่อมาบริษัทของคนไทย คือ บริษัทลำซำ และบริษัทกิมเซ่งหลี ได้รับสัมปทานทำไม้สักจากป่าต่าง ๆ จากเจ้าเมืองเพิ่มขึ้น การทำไม้สักจึงได้ขยายออกไปถึงจังหวัดอื่นๆ ที่มีไม้สักอยู่

การได้สัมปทานทำไม้สักเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการแก่งแย่งการทำไม้ ในแต่ละแปลงสัมปทานมีการขัดผลประโยชน์ระหว่างบริษัทต่อบริษัทและบริษัทต่อเจ้าเมืองต่าง ๆ จึงเกิดเรื่องร้องทุกข์และฟ้องร้องไปยังรัฐบาลอยู่บ่อย ๆ ใน พ.ศ. 2438-2439 รัฐบาลจึงได้จ้างผู้เชี่ยวชาญป่าไม้ชาวอังกฤษ ซึ่งมาสำรวจและวางโครงการการจัดการป่าไม้ในประเทศพม่าให้แก่รัฐบาลอังกฤษชื่อ มร.เอช สเลด (H.Slade) มาสำรวจการทำไม้และปัญหาต่างๆ ในการให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศ ในวันที่ 18 กันยายน 2439 รัฐบาลจึงได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้น มีสำนักงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ (ตัวอาคารที่ทำการสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ปัจจุบัน) ในชั้นแรกกรมป่าไม้ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย มร.เอช สเลดเป็นเจ้ากรมหรืออธิบดีกรมป่าไม้คนแรกของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองป่าไม้บำรุงส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของป่าและจัดวางโครงการการจัดการป่าไม้ตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง ใน พ.ศ. 2440-2443 รัฐบาลได้ดำเนินการเจรจา และได้รับโอนกรรมสิทธิ์พื้นที่และการอนุญาตให้สัมปทานทำไม้จากเจ้าเมืองต่างๆ ให้มาเป็นสมบัติของแผ่นดิน เพื่อที่รัฐบาลจะได้ดำเนินกิจการป่าไม้สักเอง รัฐบาลได้ยินยอมจ่ายเงินส่วนแบ่งค่าต่อไม้กิ่งหนึ่งของที่เก็บได้ทุกปีให้แก่เจ้านายฝ่ายเหนือที่เคยได้รับอยู่ จากนั้นรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติและกฎหมายป่าไม้ต่าง ๆ เกี่ยวกับระเบียบการทำไม้ การป้องกันรักษาป่าไม้ การตั้งด่านภาษีเป็นต้น ได้มีการปรับปรุงแก้ไขสัญญาอนุญาตทำป่าไม้สักกับบริษัทต่าง ๆ ให้รัดกุมเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด และถูกต้องตามหลักวิชาการมากยิ่งขึ้น ทั้งให้ทำสัญญาอนุญาตทำไม้สัญญาละ 6-12 ปี ต่อมาได้ขยายเวลาสัญญาออกเป็นสัญญาละ 15 ปี ตามหลักการจัดการป่าสักโดยวางโครงการตัดฟัน 30 ปี เริ่มต้นใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ย้ายที่ทำการกรมป่าไม้จากจังหวัดเชียงใหม่มาอยู่ที่กรุงเทพฯ และได้ย้ายสังกัดจากกระทรวงมหาดไทยไปขึ้นกับกระทรวงเกษตรธิการ หรือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2464

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ.2406 บริษัทล่าช้า ขออนุญาตทำไม้ขอนสักในป่าคลองขลุง เมื่อปี พ.ศ.2465 และขอยกเว้นการเก็บภาษีบางแห่งในเขตอำเภอเมืองกำแพงเพชร และอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยได้เพิกถอนสัมปทานการทำไม้สักจากบริษัทอังกฤษทั้ง 4 บริษัท ด้วยเหตุผลทางการเมืองและเพื่อพยุงฐานะทางการเงินของรัฐบาล รัฐบาลได้จัดตั้งบริษัทไม้ไทย จำกัดขึ้นรับช่วงการทำไม้แทน หลังสงครามโลกใน พ.ศ. 2489 รัฐบาลจำเป็นต้องคืนสัมปทานป่าสักให้แก่บริษัททำไม้ต่างๆ ที่ยึดคืนมา และได้จัดตั้งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ขึ้นแทนบริษัทไม้ไทยจำกัดใน พ.ศ. 2490 เพื่อดำเนินกิจการด้านป่าไม้ให้แก่รัฐบาล จนกระทั่ง พ.ศ. 2497-2489 สัมปทานป่าสักของบริษัทต่าง ๆ ได้สิ้นสุดลงและไม่ได้รับต่อสัญญา รัฐบาลได้จัดตั้งบริษัทป่าไม้ร่วมทุนขึ้น โดยรวมทุนจากบริษัททำไม้ทั้งหมดสัมปทานทั้ง ๕ บริษัทเข้าด้วยกันโดยรัฐบาลไทยถือหุ้นร้อยละ 20 นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งบริษัทป่าไม้จังหวัดขึ้น เพื่อรับทำไม้ในท้องที่จังหวัดนั้น ๆ ป่าสักได้ถูกแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ ให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ทำหนึ่งส่วน บริษัทป่าไม้ร่วมทุนหนึ่งส่วน และบริษัทป่าไม้จังหวัดอีกหนึ่งส่วน จนกระทั่ง พ.ศ. 2503 เมื่อหมดสัมปทาน รัฐบาลจึงได้มอบให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เป็นผู้ดำเนินการทำไม้สักทั้งหมด ยกเว้นสัมปทานป่าสักของเอกชนที่อายุสัญญายังเหลืออยู่บริษัททำไม้ต่างชาติทั้ง 5 บริษัทก็ได้ปิดกิจการลง

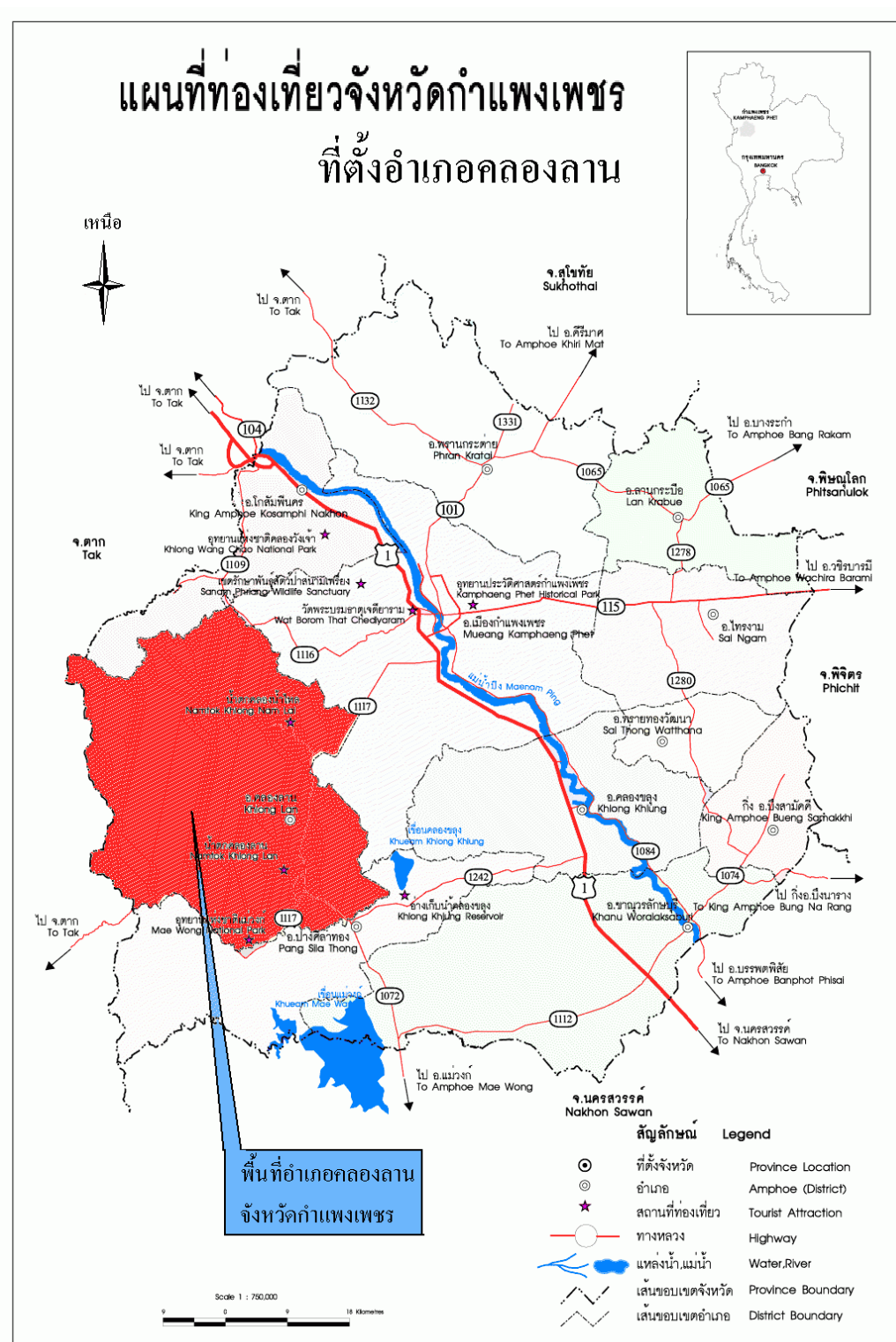
ระหว่างปี พ.ศ. 2521-2524 ได้มีการอพยพชาวเขาเข้ามาในพื้นที่คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลได้ ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ป่าคลองลานเป็นอุทยานแห่งชาติ รวมทั้งอุทยานแห่งชาติแม่วงก์-แม่เปิน ในปี พ.ศ.2527 ทำให้การประกาศเขตอุทยานซ้อนทับพื้นที่ของ หมู่บ้านชาวเขา จำนวน 15 หมู่บ้าน ซึ่งมีประชากรประมาณ 3,500 คน ประกอบด้วย ชาวเขาเผ่าเข้ามูเซอ แม้ว กะเหรี่ยง ลีซอ และอีก้อ ชาวเขาเหล่านี้ได้สร้างปัญหาโดยการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำลำธาร ทำให้ไร่เลื่อนลอยจำนวนมากหลายแสนไร่ ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมามากมาย ดังนั้นในปี พ.ศ.2527 - 2529 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดกำแพงเพชรจึงได้มีคำสั่งดำเนินการอพยพชาวเขาไปยังพื้นที่ที่ จัดสรรใหม่ ต่อมาเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเยี่ยมราษฎรบ้านสั๊กงาม หมู่ที่ 1 ตำบลสั๊กงาม อำเภอคลองลาน และทรงพบว่า มีราษฎรยากจนเป็นจำนวนมากขาดแคลนที่ดินทำกิน มีอาชีพรับจ้างทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง แต่มีความสามารถในการทำเครื่องเงินและผ้าปัก ซึ่งน่าจะได้มีการรวมกลุ่มราษฎรชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ นี้ จัดตั้งเป็นหมู่บ้านกลุ่มอาชีพที่ตนถนัด โดยใช้ชื่อว่า “โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่” โดยมีกองทัพบกที่ 3 กรมป่าไม้ และหน่วยงานราชการในพื้นที่ร่วมดำเนินการ รวมทั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ได้เข้ามาฝึกอบรมอาชีพให้กับราษฎรชาวไทยภูเขาด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิโครงการหลวงเข้ามาดำเนินงานต่อโดยร่วมกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเอาผลงานและแนวทางการพัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และสถานีวิจัยไปขยายผลส่งเสริมตามมนุษยธรรม ลดการปลูกพืชเสพติด และอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

ทางการได้มีการอพยพชาวเขาในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลานอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ให้ลงมาอยู่ที่พื้นราบนอกเขตอุทยานแห่งชาติ แต่การอพยพดังกล่าวไม่ได้มีการเตรียมแผนการรองรับการอพยพอย่างรอบคอบ จึงเกิดปัญหาด้านการจัดพื้นที่รองรับผู้อพยพ ทั้งที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร และแหล่งน้ำ มีไม่เพียงพอ เหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งชาวเขาเหล่านั้นต้องจำยอมละทิ้งวิถีชีวิตเกษตรกรรมภูเขามาเป็นแรงงานรับจ้างให้แก่คนพื้นราบเป็นส่วนใหญ่ ทางราชการได้จัดพื้นที่รองรับกับผู้อพยพชาวเขาให้มาแทรกอยู่ร่วมกับชาวไทยพื้นราบ ซึ่งชาวไทยพื้นราบเองก็มีความแตกต่างในด้านกลุ่มชนที่ย้ายมาจากท้องถิ่นอื่นๆ จึงอาจจะต้องมีการปรับตัวเองของกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาเป็นสังคมเดียวกัน ปรับตัวในด้านภาษาถิ่นและวัฒนธรรมประเพณี ทำให้หมู่บ้านในอำเภอคลองลานจึงมีความสลับซับซ้อนและมีความหลากหลายแตกต่างจากสังคมชนบทโดยทั่วไป

อำเภอคลองลานถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมค่อนข้างสูง พื้นที่หนึ่งของประเทศ ทั้งนี้เพราะอำเภอคลองลานมีเพียง 4 ตำบล แต่มีประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ นับตั้งแต่คนไทยพื้นราบที่มีพื้นเพดั้งเดิมจากหลายจังหวัดของภาคเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชาวไทยภูเขาซึ่งมีแทบจะครบทุกเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทย คือ กะเหรี่ยง(ปากกญอ) แม้ว(ม้ง) เย้า(เมี่ยน) มูเซอ(ละหู่) ลีซอ(ลีซู) อีก้อ(อาข่า) และชาวลีน(ลัวะ)

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่อำเภอคลองลานเริ่มมองเห็นชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมามีแผนการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชร ได้นำเอาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามนั่นคือ น้ำตกคลองลาน เป็นน้ำตกที่มีชื่อเสียงแห่ง

หนึ่งของประเทศไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้คนนิยมเข้ามาท่องเที่ยวได้มาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนที่มีส่วนได้เสียจากแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านที่พัก ด้านอาหาร ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน และวิถีชีวิตที่มีความต่างในด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี ทั้งหมดนี้เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอลองลานในอนาคต

ภาพที่ แผนที่ตั้งอำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

1.2 สภาพทั่วไปอำเภอคลองลาน

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอคลองลาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของจังหวัดกำแพงเพชร ห่างจากจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1117 (ถนนคลองแม่ลาย - คลองลาน)

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอเมืองกำแพงเพชร อำเภอโกสัมพีนี จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร และ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอเมืองกำแพงเพชร อำเภอคลองขลุง อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภออุ้มผาง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

ขนาดเนื้อที่

อำเภอคลองลานมีเนื้อที่ ประมาณ 1,140 ตารางกิโลเมตร หรือเนื้อที่ ประมาณ 712,500 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตป่าสงวนแห่งชาติ

สภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอคลองลาน ร้อยละ 60 % เป็นภูเขาสูงและป่าไม้ และร้อยละ 40 % เป็นที่ราบไหล่เขา และที่ราบลุ่มน้ำ อำเภอคลองลาน ถือว่าเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร เพราะมีลำคลองที่เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ คลองสวนหมาก ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาทางทิศตะวันตก ไหลผ่านพื้นที่อำเภอคลองลาน และอำเภอเมือง ลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านนครชุม และลำคลองขลุง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาขุนสาม ไหลผ่านพื้นที่ อำเภอคลองลาน อำเภอคลองขลุง ลงสู่แม่น้ำปิง อำเภอคลองลานส่วนใหญ่ยังพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ป่าไม้เบญจพรรณ มีพรรณไม้ที่สำคัญหลายชนิด เช่น สัก ยาง ตะเคียน มะค่า ประดู่ และไม้แดง ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าคลองสวนหมาก-ป่าคลองขลุง อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอคลองลาน และอำเภอคลองขลุง มีพื้นที่ ประมาณ 171,500 ไร่ และเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติคลองลานครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 300 ตารางกิโลเมตร หรือ 187,500 ไร่ เป็นภูเขาสูงชัน และเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัย ยอดเขาที่สูงที่สุดในอุทยานคือ ยอดเขาคองลาน สูงประมาณ 1,439 เมตร เกือบร้อยละ 60% ของอุทยานปกคลุมด้วยป่าดิบเขา เดิมบริเวณที่ตั้งเคยอยู่ในความครอบครองของพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย และเป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าเย้า ม้ง มูเซอ ลีซอ อาข่า และปกากะญอ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2529 รัฐบาลได้อพยพชาวเขาเหล่านี้ออกจากพื้นที่ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า

นอกจากนี้ อำเภอลองลานยังมีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญคือ แร่พลูมไรต์ หรือแร่พลูมสปาร์ พบในแหล่งแร่ที่ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอลองลาน ลักษณะแร่มีเนื้อละเอียดถึงปานกลาง สีเขียวอ่อนปนม่วง แหล่งแร่อยู่ในบริเวณที่เป็นหินแกรนิตสีขาว การกำเนิดแร่เกิดมาจากรอยเลื่อนในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันตกเฉียงใต้ แร่พลูมไรต์จะอยู่บริเวณรอยเลื่อนเหล่านั้น มีลักษณะเป็นสายแร่ ขนาดตั้งแต่ 2-3 เซนติเมตร ไปจนถึง 50 เซนติเมตร ส่วนใหญ่ใช้ในอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมและผลิตแก้ว

แหล่งน้ำ ที่สำคัญได้แก่ คลองลาน คลองสวนหมาก คลองแขยง

สภาพภูมิอากาศ

ในเขตพื้นที่อำเภอลองลาน เป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม
ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่ เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์

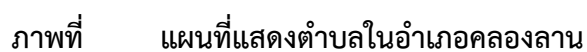
การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอลองลาน แยกเป็น 4 ตำบล 68 หมู่บ้าน แบ่งเขตการปกครอง ตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็นตำบลและหมู่บ้าน ดังนี้

ที่	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
1	คลองลานพัฒนา	24 หมู่บ้าน
2	คลองน้ำไหล	28 หมู่บ้าน
3	สักงาม	10 หมู่บ้าน
4	โป่งน้ำร้อน	9 หมู่บ้าน
	รวม	68 หมู่บ้าน

อำเภอลองลานแบ่งการปกครองส่วนท้องถิ่น ออกเป็น

- เทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา
- องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 แห่ง
 1. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล
 2. องค์การบริหารส่วนตำบลสักงาม
 3. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน

อำเภอคลองลาน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 68 หมู่บ้าน ดังนี้

ที่	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ตำบล
1	1	บ้านคลองลาน	คลองลานพัฒนา
2	2	บ้านสวนส้ม	คลองลานพัฒนา
3	3	บ้านคลองน้ำไหลใต้	คลองลานพัฒนา
4	4	บ้านปากคลองลาน	คลองลานพัฒนา
5	5	บ้านท่าข้ามสามัคคี	คลองลานพัฒนา
6	6	บ้านเลิงกะพงษ์	คลองลานพัฒนา

ที่	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ตำบล
7	7	บ้านใหม่ธงชัย	คลองลานพัฒนา
8	8	บ้านแปลงสีแม่พิช	คลองลานพัฒนา
9	9	บ้านคลองเตย	คลองลานพัฒนา
10	10	บ้านทะเลพัฒนา	คลองลานพัฒนา
11	11	บ้านโชคชัยพัฒนา	คลองลานพัฒนา
12	12	บ้านมอตะแบก	คลองลานพัฒนา
13	13	บ้านคลองปลาร้า	คลองลานพัฒนา
14	14	บ้านหนองผักบุ้ง	คลองลานพัฒนา
15	15	บ้านมอมะรีน	คลองลานพัฒนา
16	16	บ้านตลาดม้ง	คลองลานพัฒนา
17	17	บ้านป่าสน	คลองลานพัฒนา
18	18	บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก	คลองลานพัฒนา
19	19	บ้านมอมะค่า	คลองลานพัฒนา
20	20	บ้านมอสำราญ	คลองลานพัฒนา
21	21	บ้านทุ่งแก้วนาขวัญ	คลองลานพัฒนา
22	1	บ้านคลองน้ำไหลเหนือ	คลองน้ำไหล
23	2	บ้านคลองน้ำไหล	คลองน้ำไหล
24	3	บ้านแม่สวด	คลองน้ำไหล
25	4	บ้านท่าช้าง	คลองน้ำไหล
26	5	บ้านมอมะปรางทอง	คลองน้ำไหล
27	6	บ้านบึงหล่ม	คลองน้ำไหล
28	7	บ้านคลองใหญ่ใต้	คลองน้ำไหล
29	8	บ้านสุขสำราญ	คลองน้ำไหล
30	9	บ้านคลองพลู	คลองน้ำไหล
31	10	บ้านมอเศรษฐกิจ	คลองน้ำไหล
32	11	บ้านคลองปิ่นโต	คลองน้ำไหล
33	12	บ้านทุ่งหญ้าคา	คลองน้ำไหล
34	13	บ้านคลองหัวแหวน	คลองน้ำไหล
35	14	บ้านใหม่ชัยทอง	คลองน้ำไหล
36	15	บ้านศรีดอนชัย	คลองน้ำไหล
37	16	บ้านสามัคคีธรรม	คลองน้ำไหล
38	17	บ้านรวงผึ้งพัฒนา	คลองน้ำไหล

ที่	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ตำบล
39	18	บ้านไร่อุ้ม	คลองน้ำไหล
40	19	บ้านชัยมงคล	คลองน้ำไหล
41	20	บ้านใหม่วงศ์เจริญ	คลองน้ำไหล
42	21	บ้านคลองน้ำไหลเหนือพัฒนา	คลองน้ำไหล
43	22	บ้านหนองปลาไหล	คลองน้ำไหล
44	23	บ้านหล่มชัย	คลองน้ำไหล
45	24	บ้านคลองใหญ่ใหม่	คลองน้ำไหล
46	25	บ้านใหม่ศรีสุวรรณ	คลองน้ำไหล
47	26	บ้านบึงทรัพย์เจริญ	คลองน้ำไหล
48	27	บ้านร่มโพธิ์ทอง	คลองน้ำไหล
49	28	บ้านคลองด้วน	คลองน้ำไหล
50	1	บ้านสั๊กงาม	สั๊กงาม
51	2	บ้านเพชรนิยม	สั๊กงาม
52	3	บ้านท่ามะเขือ	สั๊กงาม
53	4	บ้านปางลับแล	สั๊กงาม
54	5	บ้านหนองน้ำขุ่น	สั๊กงาม
55	6	บ้านมอมนาว	สั๊กงาม
56	7	บ้านคลองแขยง	สั๊กงาม
57	8	บ้านทรัพย์เจริญ	สั๊กงาม
58	9	บ้านหนองปรือ	สั๊กงาม
59	10	บ้านมอเมค่าพัฒนา	สั๊กงาม
60	1	โป่งน้ำร้อน	โป่งน้ำร้อน
61	2	โป่งน้ำร้อน	โป่งน้ำร้อน
62	3	คลองมดแดง	โป่งน้ำร้อน
63	4	คลองไพร	โป่งน้ำร้อน
64	5	คลองสมบูรณ์	โป่งน้ำร้อน
65	6	ท่ากะบาก	โป่งน้ำร้อน
66	7	คลองสมุย	โป่งน้ำร้อน
67	8	ชุมชนไทร	โป่งน้ำร้อน
68	9	ไทรพัฒนา	โป่งน้ำร้อน

จำนวนประชากร และครัวเรือน

ที่	ตำบล	ครัวเรือน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
1	คลองลานพัฒนา	7,383	11,586	11,772	23,358
2	คลองน้ำไหล	6,572	10,012	9,875	19,887
3	สีกงาม	3,310	5,630	4,988	10,618
4	โป่งน้ำร้อน	2,911	4,540	4,382	89,22
รวมทั้งสิ้น		20,176	31,768	31,017	62,875

**ข้อมูลจาก สำนักบริหารทะเบียน อำเภอคลองลาน ณ เดือน สิงหาคม 2553

อำเภอคลองลาน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 62,875 คน แยกเป็นชาย 31,768 คน หญิง 31,017 คน จำนวนครัวเรือน 20,176 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 55 คน/ตารางกิโลเมตร

เนื่องจากอำเภอคลองลานมีกลุ่มชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอคลองลาน จากข้อมูลประชากรสามารถแยกเป็นชาวไทยพื้นราบ 54,080 คน เป็นชาวไทยภูเขา 8,795 คน อยู่ใน 28 กลุ่มบ้าน แยกเป็น ปกาเกอญอ 1,366 คน , ม้ง 3,497 คน , เมี่ยน 3,029 คน , ลาหู่ 710 คน , ลีซู 140 คน และลัวะ 53 คน

การประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอคลองลาน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีผลผลิตที่ดีมีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการทำกิจการด้านอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตประเภทอาหารกระป๋อง และอื่นๆ การเกษตรส่วนใหญ่เป็นการเกษตรเฉพาะราย มีการปลูกพืชเศรษฐกิจตามความเหมาะสมในพื้นที่ เช่น พื้นที่ราบลุ่มจะทำนาปลูกข้าว ทำสวนผลไม้ อ้อย ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ราบเชิงเขาจะปลูกข้าวโพด ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ส้มเขียวหวาน และมันสำปะหลัง สำหรับมันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจของพื้นที่ มีชาวบ้านปลูกกันมากที่สุด

นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว อาชีพเสริมที่ทำกันมาก ได้แก่ ทำเครื่องเงิน เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป คนงานโรงงาน คนงานก่อสร้าง และเก็บหาของป่าออกมาจำหน่ายตามฤดูกาล

การส่งเสริมด้านอาชีพ

มีการส่งเสริมให้เลี้ยงปลาน้ำจืด ในแหล่งน้ำธรรมชาติ สระน้ำ บ่อน้ำที่สร้างไว้กักน้ำ เพื่อจำหน่ายเล็กน้อย

การปลูกล้วย

การเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่อำเภอคลองลานส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ในรายที่มีเลี้ยงสัตว์เพื่อส่งจำหน่ายเป็นอาชีพเพื่อการค้าจะเป็นสัตว์ปีก เช่น ไก่ เป็ด ซึ่งต้องมีการส่งเสริมจากภาคเอกชน

สินค้าหัตถกรรม

มีศูนย์หัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขา บ้านคลองเตย หมู่ที่ 9 และกลุ่มหัตถกรรมเครื่องไม้ (โต๊ะ มังกร) บ้านคลองเตย หมู่ที่ 9 ที่ทำด้วยฝีมือประณีตบรรจง เป็นเอกลักษณ์ของชาวคลองลาน และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างดี ควรที่จะให้การสนับสนุนและอนุรักษ์สืบต่อไป

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

อำเภอคลองลาน มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาสูงสลับซับซ้อน ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวนแห่งชาติเกือบทั้งหมด มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

น้ำตกคลองลาน

เกิดจากเทือกเขาขุนคลองลาน ซึ่งมียอดสูง 1,439 เมตรจากระดับน้ำทะเล บริเวณเหนือหน้าผา น้ำตกเป็นที่ราบกว้าง ในหน้าฝนสายน้ำจะไหลจากลำห้วยต่างๆ ประมาณ 5 สาย ลงสู่แอ่งน้ำกลางหุบเขา เกิดเป็นวังน้ำลึกและลำน้ำยาวประมาณ 3 กิโลเมตร แล้วไหลผ่านหน้าผาลงมาเป็นน้ำตกคลองลาน สูงประมาณ 100 เมตร กว้างประมาณ 40 เมตร

แก่งเกาะร้อย

เข้าทางถนนบ้านโป่งน้ำร้อนเข้าไปประมาณ 15 กิโลเมตร แก่งเกาะร้อยเกิดจากคลองสวนหมาก เป็นลำธารสลับด้วยแก่งหิน และหาดทรายขาวสะอาดอยู่ท่ามกลางทิวทัศน์แห่งขุนเขาสลับซับซ้อน ประกอบด้วยแก่งหินตะปุ่มตะป่ำ น้ำร้อยพันก้อน เรียงรายเป็นลานกว้าง ช่วงกลางมีลำธารน้ำใสไหลผ่าน เกาะแก่งหินสีเทาหม่นดูสวยงามยิ่ง

น้ำตกคลองน้ำไหลหรือน้ำตกปางควาย

ห่างจากที่ทำการประมาณ 25 กิโลเมตร จากเส้นทางสาย อุ้มผาง – คลองลาน ก่อนถึงอำเภอ คลองลาน มีทางแยกด้านขวาเข้าสู่ น้ำตก เรียกว่า “ถนนปางควาย” ระยะทาง 10.5 กิโลเมตร ถึงน้ำตก คลองน้ำไหล ซึ่งมีทั้งหมด 9 ชั้น แต่ละชั้นมีแอ่งน้ำ และความสูงต่างกัน ลานหินที่นี่กว้างมาก เป็นสนิ ลวาววับว้ายสายน้ำ ลำธาร สวยด้วยโขดหิน ในชั้นที่ 3 น้ำตกจะแยกเป็นสายสวยงามสองสายทางฝั่งขวา ไหลลงสู่แอ่งน้ำกว้างประมาณ 3 เมตร เหมาะสำหรับเล่นน้ำตก

อ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหล

ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านแม่สวด ตำบลคลองน้ำไหล ห่างจากอำเภอคลองลาน ประมาณ 7 กิโลเมตร (เส้นทางเดียวกันที่ไปน้ำตกคลองน้ำไหล) ก่อสร้างเสร็จเมื่อปี 2550 เป็นอ่างเก็บน้ำมี พื้นที่รับน้ำฝน 75 ตารางกิโลเมตร สันเขื่อนสูง 31.65 เมตร กว้าง 8 เมตร มีความยาว 1,960 เมตร พื้นที่รับประโยชน์ 25,000 ไร่ มีภูมิประเทศที่สวยงาม เหมาะสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

น้ำตกเพชรจะขอ

เป็นน้ำตกขนาดกลางที่นับว่าสวยงามอีกแห่งหนึ่ง มีความสูงเกือบ 100 เมตร สายน้ำไหลลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้นๆ ในหน้าแล้งน้ำจะน้อย การเดินทางจากสามแยกที่เลี้ยวซ้ายไปคลองน้ำไหล ให้ตรงไปตามทางประมาณ 10 กิโลเมตร จะถึงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.4 (คลองเพชรนิยม) จากนั้นเดินเท้าเข้าไปอีก 1.5 กิโลเมตร

การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมถึงการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้าน มีรายละเอียดดังนี้

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1117 สาย คลองแม่ลาย – อุ้มผาง
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1072 สาย หนองแบน – คลองลาน
- ทางหลวงชนบท สาย บ้านคลองน้ำไหล - น้ำตกคลองน้ำไหล
- ทางหลวงชนบท สาย บ้านปากคลองลาน – น้ำตกคลองลาน
- ทางหลวงชนบท สาย บ้านวังไทร – บ้านคลองน้ำไหลใต้
- ทางหลวงชนบท สาย บ้านท่าช้าง – บ้านปากคลองลาน
- เส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้าน มีสภาพเป็นถนนลูกรัง จำนวน 38 สาย

การโทรคมนาคมติดต่อสื่อสาร และการไฟฟ้า

- ที่ทำการไปรษณีย์ จำนวน 1 แห่ง
- การให้บริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ โดยมีจำนวนคู่สาย 2,500 คู่สาย
เปิดใช้แล้ว จำนวน 757 คู่สาย
- มีหน่วยผู้ให้บริการผู้ใช้ไฟฟ้า จำนวน 2 แห่ง คือ กฟภ.คลองลาน และ กฟบ.แม่ธานี

การสาธารณสุข

มีการให้บริการผู้ใช้น้ำระดับอำเภอ และภายในหมู่บ้าน โดยมีสำนักงานการประปาส่วนภูมิภาค ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองน้ำไหล

แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ประเภทอื่นๆ ที่สร้างขึ้น ได้แก่

- อ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหล เก็บน้ำได้ 2 ล้านลูกบาศก์เมตร
- บึงหล่ม มีเนื้อที่ 314 ไร่
- ฝายน้ำล้น(ฝายประชาอาสา)
- สระเก็บน้ำ บ่อบาดาล บ่อน้ำตื้น ถังเก็บน้ำฝนหมู่บ้าน

ผลิตภัณฑ์มวลรวม รายได้ต่อหัว โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ประชากรในอำเภอลองลาน ประมาณ 80 % ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับว่าราคาผลผลิตทางการตลาดจะสูงหรือต่ำ

การเข้าถือครองพื้นที่ดิน

การออกเอกสารสิทธิให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอลองลานเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ซึ่ง สปก. ได้ออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินให้แก่ประชาชนครอบคลุมเขตพื้นที่รับผิดชอบแล้ว แปลงที่ดินที่สามารถสำนักงานที่ดินได้ ออกเอกสารสิทธิได้ ดังนี้

- หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3) จำนวน 398 แปลง
- หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน 2 แปลง

การอุตสาหกรรม

อำเภอลองลานมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับการอนุญาตดำเนินการและประกอบกิจการ จำนวน 60 แห่ง โรงงานส่วนใหญ่จะประกอบกิจการในด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร แยกสถานที่ตั้งเป็นตำบลได้ดังนี้

• ตำบลคลองลานพัฒนา	จำนวน 21 แห่ง
• ตำบลคลองน้ำไหล	จำนวน 31 แห่ง
• ตำบลโป่งน้ำร้อน	จำนวน 7 แห่ง
• ตำบลสักงาม	จำนวน 7 แห่ง

การพาณิชย์

อำเภอลองลานมี ธนาคาร จำนวน 2 แห่ง สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ 14 แห่ง สหกรณ์เพื่อการเกษตร จำนวน 1 แห่ง

การบริการด้านที่พัก ร้านอาหาร

อำเภอคลองลาน มีโรงแรม ระดับ 3 ดาว จำนวน 1 แห่ง , ร้านอาหารระดับมาตรฐาน จำนวน 10 แห่ง, ร้านขายของที่ระลึกบริการนักท่องเที่ยว จำนวน 2 แห่ง , สถานบริการความบันเทิง จำนวน 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีที่พักแบบรีสอร์ท อีกหลายแห่งโดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลคลองลานพัฒนา

การศึกษา

- สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต2 จำนวน 33 แห่ง
- โรงเรียนสังกัดเอกชน จำนวน 1 แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 3 แห่ง

การศาสนา

ประชากรในพื้นที่อำเภอคลองลาน กว่าร้อยละ 95 % นับถือศาสนาพุทธ แยกเป็นดังนี้

- วัดมหานิกาย จำนวน 16 แห่ง
- วัดนิกายธรรมยุติกนิกาย จำนวน 1 แห่ง
- ที่พักสำนักสงฆ์ จำนวน 52 แห่ง

ประชากรส่วนหนึ่งที่นับถือศาสนาอื่นๆประมาณ 5 % เช่น ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนท์ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยภูเขา เช่น เผ่าม้ง เย้า และกะเหรี่ยง และยังมีกลุ่มชาวเขาส่วนหนึ่งยังคงนับถือบรรพบุรุษ(นับถือผี) นอกจากนี้ยังกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่มีเชื้อสายจีน เข้ามาค้าขายในตลาดคลองลานได้ร่วมกันสร้างศาลเจ้า อีก 1 แห่ง

วัฒนธรรมประเพณี

อำเภอคลองลานเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ค่อนข้างมากเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากที่อื่นๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และมีกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ จำนวน 6 เผ่า กลุ่มชาติพันธุ์ของละพื้นที่จะมีการสืบสานเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองในรอบปี มีการสนับสนุนจากภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมอันดีของแต่ละพื้นที่ นำมาสืบสานอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

ทรัพยากรน้ำ

ลำน้ำที่สำคัญในท้องที่ทั้งหมดใช้ประโยชน์ในการเกษตรเพียงอย่างเดียว ซึ่งประกอบไปด้วยลำน้ำที่สำคัญ เช่น ลำคลองสวนหมาก , ลำคลองน้ำไหล , ลำน้ำคลองไพร , ลำน้ำคลองลาน , ลำน้ำคลองแขง , ลำน้ำคลองพลู นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำ จำนวน 12 แห่ง เช่น อ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหล , อ่างเก็บน้ำคลองลานพัฒนา , อ่างเก็บน้ำคลองแขง , อ่างเก็บน้ำคลองตุ๊กแก , อ่างเก็บน้ำคลองปู่เล็ก ,

อ่างเก็บน้ำคลองโป่งค่าง อ่างเก็บน้ำมอตะแบก และมีบึงอีก 1 แห่ง คือ บึงหล่ม ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองน้ำไหล

ในฤดูฝนแม้จะมีปริมาณน้ำค่อนข้างมาก แต่สภาพพื้นดินไม่สามารถเก็บน้ำได้ ประกอบกับสภาพพื้นที่ของอำเภอคลองลานเป็นที่ลาดเอียง ทำให้น้ำไหลบ่าลงไปสู่แม่น้ำปิงเสียทั้งหมด แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีดังนี้

- คลองธรรมชาติ ที่มีน้ำไหลตลอดปี มี 4 แห่ง คือ ลำคลองขลุ้ง , ลำคลองสวนหมาก , ลำคลองน้ำไหล และลำคลองลาน
- คลองธรรมชาติที่มีน้ำเฉพาะฤดูกาล มี 12 แห่ง คือ ลำคลองปิ่นโต, ลำคลองพลู, ลำคลองเตย, ลำคลองน้ำขาว, ลำคลองใหญ่, ลำคลองเพชรจะขอ, ลำคลองมดแดง, ลำคลองขยุก, ลำคลองแขยง, ลำคลองกระชาน, ลำคลองกระจับ และลำคลองไพร

ทรัพยากรป่าไม้

อำเภอคลองลาน มีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าคลองขลุ้ง- คลองแม่วงก์, ป่าสงวนแห่งชาติป่าคลองสวนหมาก- คลองขลุ้ง และอุทยานแห่งชาติคลองลาน

ทรัพยากรดิน

อำเภอคลองลาน มีสภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย และดินทราย

แร่ธาตุ และการทำเหมืองแร่

ในพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน มีแร่ที่สำคัญได้แก่ แร่ธาตุฟลูออไรต์ หรือแร่ฟลูออสปาร์ เคยมีการสำรวจของภาคเอกชน เพื่อนำแร่ธาตุไปใช้ แต่ต้องหยุดชงักไปเนื่องจากไม่คุ้มค่าหากจะทำการพัฒนาขึ้นมาใช้ และต้องมีการใช้เงินลงทุนสูงในการนำขึ้นมาใช้

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

โดยทั่วไปสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของอำเภอคลองลาน ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี มีอากาศบริสุทธิ์ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามมากมายไม่มีมลภาวะ ยกเว้นบางชุมชนที่ไม่ได้มีการวางแผนผังเมืองที่ดี อาจเกิดความแออัดบริเวณศูนย์กลางในหมู่บ้าน หรือจุดที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ

ในปัจจุบันอำเภอคลองลาน ยังไม่ประสบปัญหาหมอกควัน หรือเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษแต่อย่างใด เนื่องจากจำนวนประชากรยังมีอัตราการเพิ่มขึ้นไม่มาก แต่ในอนาคตหากขาดการวางแผนและการจัดการที่ดี อาจเกิดปัญหาขึ้นได้ เพราะพื้นที่ที่จะสามารถใช้ประโยชน์ได้มีค่อนข้างจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

รายชื่อส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจในพื้นที่

1. ที่ทำการอำเภอคลองลาน
2. กรมทหารพรานที่ 35
3. สถานีตำรวจภูธรคลองลาน
4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอคลองลาน
5. สำนักงานเกษตรอำเภอคลองลาน
6. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคลองลาน
7. สำนักงานสรรพากรอำเภอคลองลาน
8. สัสดีอำเภอคลองลาน
9. สำนักงานที่ดินอำเภอคลองลาน
10. สำนักงานปศุสัตว์อำเภอคลองลาน
11. สำนักงานประมงอำเภอคลองลาน
12. การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สาขา คลองลาน
13. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาคลองลาน
14. สถานีควบคุมไฟฟ้าจังหวัดกำแพงเพชร
15. ที่ทำการไปรษณีย์คลองลาน
16. โรงพยาบาลคลองลาน
17. โรงเรียนคลองลานวิทยา
18. โรงเรียนสั๊กงามวิทยา
19. ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 4 จังหวัดกำแพงเพชร
20. สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาคลองลาน
21. สำนักงานการประปาส่วนภูมิภาค สาขาคลองลาน
22. อุทยานแห่งชาติคลองลาน
23. สำนักงานเทศบาลตำบลคลองลาน
24. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล
25. องค์การบริหารส่วนตำบลสั๊กงาม
26. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน

บริบทพื้นที่ ตำบลคลองลานพัฒนา

สภาพทั่วไป

ตำบลคลองลานพัฒนา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับเทือกเขาเตี้ย ๆ และเป็นเทือกเขาสูงทางด้านทิศตะวันตก นอกจากนั้นพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกยังเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติคลองลาน สำหรับป่าที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์คือ ป่าชุมชนบ้านคลองสมบูรณ์ มีสภาพเป็นป่าเต็งรัง อยู่บนพื้นที่

เนินเตี้ย ๆ สำหรับป่าที่ทำการสำรวจเป็นตัวแทนในการจัดทำสารานุกรมเล่มนี้นั้น ได้มีการจัดทำแปลงตัวอย่าง 6 แปลง คิดเป็นเนื้อที่สำรวจทั้งหมด 6,000 ตารางเมตร หรือ 3.75 ไร่ เป็นป่าเบญจพรรณ จำนวน 4 แปลง ป่าปลูกลมผสมจำนวน 1 แปลง และสวนป่าสักจำนวน 1 แปลง จากการศึกษาร่วมกับอาสาสมัครในท้องถิ่นได้ข้อมูลว่า ป่าเบญจพรรณมีความสูงของต้นไม้อยู่ระหว่าง

3-18 เมตร มีชั้นเรือนยอดของสังคมพืช 2 ชั้น พรรณไม้เด่น เช่น กระจเาะ สัก ตะแบกแดง เพกา ประดู่ ตะแบก ปอแก่นเทา เป็นต้น ป่าปลูกลมผสมมีความสูงของต้นไม้อยู่ระหว่าง 6-20 เมตร มีชั้นเรือนยอดของสังคมพืช 2 ชั้น พรรณไม้เด่น เช่น ตะคร้อ อะราง แดง เป็นต้น สวนป่าสักมีความสูงของต้นไม้อยู่ระหว่าง 4-18 เมตร มีชั้นเรือนยอดของสังคมพืช 2 ชั้น พรรณไม้เด่น เช่น เสียน ประดู่ เป็นต้น

สถานที่ตั้ง

ตำบลคลองลานพัฒนา ตั้งอยู่ในเขตอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลปางตาไว อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลหินดาด อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลปางตาไว อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร

สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่ตำบลคลองลานพัฒนา มีความสูง 200 – 1,200 เมตร จากระดับทะเลปานกลาง มีทิศด้านลาดไปทางด้านทิศตะวันออก พื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน ทำให้ภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มีป่าไม้หลายประเภทปกคลุมหนาแน่นส่วนทางด้านทิศตะวันออกมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาสลับกับภูเขาสูงชันเตี้ย ๆ โดยพื้นที่ราบจะพบว่ามีตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชาชน และทำการเกษตร ในพื้นที่บริเวณเขาสูงชันซึ่งไม่เหมาะกับการตั้งบ้านเรือนจะถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมประเภทพืชไร่เป็นหลัก

ทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลคลองลานพัฒนามีทุนเดิมทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในแง่ของการมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งสมบูรณ์ไปด้วยป่าหลายชนิด ได้แก่ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าขนาดเล็กใหญ่นานาชนิด เช่น กระรอก หนูฟันขาว ค้างคาวชนิดต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ป่าในอุทยานแห่งชาติคลองลานยังเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำที่สำคัญ และน้ำตกหลายสายได้แก่ คลองสวนหมาก น้ำตกคลองลาน น้ำตกคลองน้ำไหลหรือน้ำตกปางควาย เป็นต้น

ภายนอกเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลานยังพบป่าชุมชนหลายแห่ง มีลักษณะเป็นป่าดั้งเดิมในชุมชน ซึ่งปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และมีปลูกเพิ่มเติมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

บริบทพื้นที่ ตำบลคลองน้ำไหล

สภาพทั่วไป

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก พื้นที่ภูเขาเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีน้ำตกที่น้ำตกตลอดทั้งปี คือ น้ำตกคลองน้ำไหล (น้ำตกปางควาย) มีบึงขนาดใหญ่ คือ บึงหล่ม มีน้ำตลอดปี มีลำคลองที่ได้รับน้ำบนภูเขา 3 สาย คือ คลองน้ำไหล คลองปันโต และคลองใหญ่ มีฝนตกในช่วงฤดูฝนและมีฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

สถานที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบล สักงาน อำเภอ คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้	ติดกับ ตำบล คลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลวังทอง ตำบลอ่างทอง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลโมโกร อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

สภาพภูมิอากาศ

โดยทั่วไปลักษณะอากาศ มีอุณหภูมิเฉลี่ยตั้งแต่ปี 2540 -2543 เดือนที่อุณหภูมิต่ำที่สุด คือ เดือนธันวาคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ย 20.33 องศาเซลเซียส และเดือนที่อุณหภูมิสูงที่สุด คือ เดือนพฤษภาคม มีอุณหภูมิเฉลี่ย 30.2 องศาเซลเซียส (ข้อมูลจากเกษตรอำเภอคลองลาน)

ปริมาณน้ำฝน จากข้อมูลสถิติปริมาณน้ำ (ปี 2538-2542) ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 5 ปี 1,919 มม. เดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุด คือ เดือนมกราคม 1.5 มม. และเดือนที่มีฝนตกชุกมากที่สุด คือ เดือนกรกฎาคม ถ้าพิจารณาในแง่ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย มีปริมาณพอเพียงต่อการเพาะปลูกพืชเริ่มต้นจากเดือนเมษายนและเดือนพฤษภาคม เนื่องจากมีปริมาณน้ำฝน ตั้งแต่ 168.74 มม. ขึ้นไปเดือนสิงหาคม ปริมาณน้ำฝนลดลงเหลือ 142.54 และจะสูงขึ้นอีกเดือนกันยายน ตุลาคม และพฤศจิกายน (ข้อมูลจากเกษตรอำเภอคลองลาน)

พื้นที่

มีพื้นที่ทั้งหมด 393 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ถือครองทั้งหมด 245,625 ไร่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 66,661 ไร่ มีลักษณะของที่ดินเป็นดินร่วนปนทราย (ข้อมูลจากเกษตรอำเภอคลองลาน ปี 50) จำนวนหมู่บ้าน มีทั้งหมด 28 หมู่บ้าน จำนวน 6,164 ครัวเรือน ดังนี้

ผลผลิตหรือสินค้า / บริการที่สำคัญของตำบล

- 1) ผ้าทอพื้นเมืองเครือข่ายย้อมสี ธรรมชาติ
- 2) แหล่งท่องเที่ยว น้ำตกคลองน้ำไหล

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

1. เขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน เนื้อที่ 187,500 ไร่
2. น้ำตกคลองน้ำไหล
3. บึงขนาดใหญ่ 1 แห่ง เนื้อที่ 314 ไร่

บริบทพื้นที่ ตำบลสีกงาม

สภาพทั่วไป

ลักษณะพื้นที่ตำบลสีกงามโดยทั่วไปพื้นที่มีความลาดชันประกอบด้วยภูเขาสลับกับพื้นที่ราบโดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ราบกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่นา ประมาณร้อยละ 15 ของพื้นที่ พื้นที่ที่เป็นที่ราบสูงลาดชันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ไร่และสวนร้อยละ 35 ของพื้นที่ และสภาพพื้นที่ภูเขาเป็นสภาพพื้นที่สูงชันจะมีร้อยละ 50 ของพื้นที่ จะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน

สถานที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลคลองแม่ลาย อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

เนื้อที่ของตำบล

ตำบลสีกงาม มีเนื้อที่ 144,332 ไร่ หรือประมาณ 195 ตารางกิโลเมตร

อาชีพ

อาชีพของคนในตำบลสีกงาม ส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการเกษตร ทำนา ทำไร่ ทำสวน และรับจ้างทั่วไป

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยว

- อุทยานแห่งชาติคลองลาน

- อ่างเก็บน้ำคลองแขงตอนบน หมู่ที่ 1 บ้านสั๊กงาม
- โรงหล่อพระ หมู่ที่ 4 บ้านปางลับแล
- แก่งเกาะร้อย (เป็นการเชื่อมต่อตำบลโป่งน้ำร้อน)
- น้ำตกเพชรจะขอ หมู่ที่ 2 บ้านเพชรนิม
- อ่างคลองแขงตอนล่าง หมู่ที่ 7 บ้านคลองแขง
- หุ่นขี้ผึ้งพุ่มพวง หมู่ที่ 10 บ้านมอเมค่าพัฒนา

บริบทพื้นที่ ตำบลโป่งน้ำร้อน

สภาพทั่วไป

ตำบลโป่งน้ำร้อน มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้าลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง ปกคลุมด้วยพื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังสลับกันไป นอกจากนี้ก็ยังมีพื้นที่บางส่วนทางด้านทิศตะวันออกของตำบลมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบ เป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านคลองสมบูรณ์ มีสภาพพื้นที่เนินเตี้ย ๆ การปกคลุมของเรือนยอดประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ และพื้นล่างของพื้นที่ป่าค่อนข้างโล่งสำหรับป่าที่ทำการสำรวจเป็นตัวแทนในการจัดทำสารานุกรมเล่มนี้นั้น ได้มีการจัดทำแปลงตัวอย่าง 6 แปลง คิดเป็นเนื้อที่สำรวจทั้งหมด 6,000 ตารางเมตร หรือ 3.75 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณจำนวน 2 แปลง และป่าเต็งรัง จำนวน 4 แปลง ซึ่งทั้งหมดเป็นที่ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก จากการศึกษาร่วมกับอาสาสมัครในท้องถิ่นได้ข้อได้ข้อมูลว่า ป่าเบญจพรรณมีความสูงของต้นไม้อยู่ระหว่าง 3 - 21 เมตร มีชั้นเรือนยอดของสังคมพืช 3 ชั้น พรรณไม้เด่น เช่น เสลาขาว มะกอก ตะคร้อ แก้วแดง มะกอก เกลื่อน เป็น ส่วนป่าเต็งรังมีความสูงของต้นไม้อยู่ระหว่าง 3-18 เมตร มีชั้นเรือนยอดของสังคมพืช 2 ชั้น พรรณไม้เด่น เช่น เต็ง รัง แสมสาร รกฟ้า มะกอก เกลื่อน โลด เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลโป่งน้ำร้อน มีความสูง 100 -1,800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีทิศด้านลาดไปทางทิศตะวันออก มีลักษณะทอดตัวจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทางด้านทิศตะวันตกถึงตอนกลางของพื้นที่อยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง ปกคลุมด้วยป่าไม้ค่อยข้างหนาแน่นและเป็นแหล่งกำเนิดน้ำหลายสาย ส่วนทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา ประกอบกับมีลำน้ำคลองสวนหมากซึ่งกำเนิดจากอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้าไหลผ่านจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชนเมือง และทำการเกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่

สถานที่ตั้ง

ตำบลโป่งน้ำร้อน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรโดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลสีกงาม อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก	ติดกับ	อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลโป่งน้ำร้อนมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ที่สำคัญได้แก่ บ่อน้ำพุร้อน และพื้นที่ป่าธรรมชาติ ลักษณะของป่าธรรมชาติเป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง พรรณพืชที่พบในพื้นที่ได้แก่ เต็ง รัง เสาขาว มะกอก แก้วแดง เป็นต้น สัตว์ป่าที่พบในพื้นที่ได้แก่ กระรอกทองแดง นกโพระดกหูเขียว นกปลีกล้วยลาย นกแก้วหัวเพชร เหยี่ยวผึ้ง เป็นต้น สัตว์น้ำที่พบในแหล่งน้ำในตำบลโป่งน้ำร้อนได้แก่ ปลา ปู และหอยชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

เศรษฐกิจและสังคม

ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลโป่งน้ำร้อนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพเสริม รายได้เฉลี่ยของประชาชนในพื้นที่ประมาณ 23,000 บาท ต่อคนต่อปี ศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักที่ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่นับถือ

สถานที่สำคัญของตำบล

- น้ำตกเต่าดำ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
- แก่งเกาะร้อย อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
- อ่างเก็บน้ำคลองมดแดง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านคลองสมุย

1.3 กลุ่ม / องค์กร ในพื้นที่อำเภอลองลาน

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงาน และแหล่งข้อมูลมือสองในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น เป็นกลไกการทำงานตามแผนงานของนโยบายภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องการให้ชาวบ้านในหมู่บ้านได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ฝึกการออมให้เป็นนิสัย และการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ ตามต้นทุนทางสังคมและความพร้อมของพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งพอที่จะสรุปได้พอสังเขป ดังนี้

ที่	ชื่อกลุ่ม	หมายเหตุ
1	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	ครบทั้ง 4 ตำบล
2	กองทุนหมู่บ้าน (กทบ)	ครบทั้ง 4 ตำบล
3	กองทุน กข.คจ.	ครบทั้ง 4 ตำบล
4	กองทุน อสม.	ครบทั้ง 4 ตำบล
5	กองทุนถั่วเหลือง	ครบทั้ง 4 ตำบล
6	กลุ่มฌาปนกิจ	ครบทั้ง 4 ตำบล
7	ฉางข้าว นาน้ำฝน	ครบทั้ง 4 ตำบล
8	กลุ่มแม่บ้าน	ครบทั้ง 4 ตำบล
9	กองทุนปุย	ครบทั้ง 4 ตำบล
10	กองทุนหมู่บ้าน อพป.	ครบทั้ง 4 ตำบล
11	กลุ่มเกษตรพอเพียง	ครบทั้ง 4 ตำบล
12	กลุ่มเลี้ยงสุกร	ครบทั้ง 4 ตำบล
13	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์	ครบทั้ง 4 ตำบล
14	กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์การกู้ยืมเงิน	ครบทั้ง 4 ตำบล
15	เครือข่ายทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ	ครบทั้ง 4 ตำบล
16	กลุ่มพันธุ์พืช	ครบทั้ง 4 ตำบล
17	ร้านค้าชุมชน	ครบทั้ง 4 ตำบล
18	โรงสีชุมชนเพื่อการผลิต	ครบทั้ง 4 ตำบล
19	กลุ่มปั่นฝ้ายคลองลาน	ต.คลองลาน
20	เพราะเห็ด	ครบทั้ง 4 ตำบล
21	กลุ่มเลี้ยงสัตว์	ครบทั้ง 4 ตำบล
22	กลุ่มเย็บผ้า	ครบทั้ง 4 ตำบล
23	กลุ่มแปรรูปอาหาร	ครบทั้ง 4 ตำบล
24	กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขา	ต.คลองลาน
25	กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโตะมังกร	ต.คลองลาน
26	กลุ่มหัตถกรรมทำหมอนจันทร์	ต.คลองลาน
27	กลุ่มปักผ้าชาวเขา	ต.คลองลาน
28	ป่าชุมชน	ครบทั้ง 4 ตำบล
29	กลุ่มเกษตรกรอนุรักษ์ดินและสิ่งแวดล้อม	ครบทั้ง 4 ตำบล

ที่	ชื่อกลุ่ม	หมายเหตุ
30	กลุ่มทอผ้าศิลปาชีพบ้านกะเหรี่ยง	ต.คลองลาน

การจัดการกลุ่มในพื้นที่ตำบลคลองลาน มีกลุ่มองค์กรชุมชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสามารถบริหารจัดการกลุ่มองค์กรชาวบ้านแบบค่อยเป็นค่อยไป จนสามารถทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างเป็นระบบ เป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน และหน่วยงานต่างๆอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ให้การหนุนเสริมต่อยอดการดำเนินการของกลุ่มให้มีความมั่นคงถาวร เป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆได้เข้ามาเรียนรู้

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19

ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล เริ่มก่อตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 มีนายประพันธ์ จิตคำ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น มีจำนวนสมาชิก เริ่มก่อตั้ง จำนวน 35 ราย และมีการออมกันครั้งแรก จำนวน 3,250 บาท และได้ดำเนินการบริหารงานเรื่อยมา และปรากฏ ผลการดำเนินงาน ปี 2552 ดังต่อไปนี้

1. ด้านสมาชิก

สมาชิกสมัครเข้าใหม่ 134 ราย ระหว่างปี มีสมาชิกลาออก 22 รายปัจจุบันมีสมาชิกคงเหลือ ทั้งหมด 992 ราย และสมาชิกที่เป็นกลุ่มอีก 12 กลุ่มอาชีพ

2. ด้านเงินทุนเรือนหุ้น ปัจจุบันมีเงินทุนเรือนหุ้นทั้งหมด 4,238,498 บาท ระหว่างปี มีสมาชิกถอนหุ้นทั้งหมด 102,846 บาท

3. ทุนดำเนินงาน ณ วันสิ้นปีบัญชี วันที่ 15 ธันวาคม 2552 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19 มีทุนดำเนินงาน จำนวน 5,419,194 บาท

4. รายได้และค่าใช้จ่ายการดำเนินงาน ระหว่างปี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19 มีรายได้จากการดำเนินงานทั้งหมด 653,406 บาทและมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งหมด 161,927 บาท

5. ด้านกองทุนสวัสดิการ บ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19

เดิม พ.ศ.2499 ตำบลคลองน้ำไหลเป็นส่วนหนึ่งของตำบลโป่งน้ำร้อน เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก มีประชากรอพยพเข้ามาจับจองที่ดินทำกิน ด้วยเห็นว่าเป็นทำเลที่ดี จึงได้ชักชวนเพื่อนบ้านเข้ามาอาศัย ช่วยกันสร้างและนำความเจริญเข้ามาในพื้นที่ ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข ทำให้ชุมชนคลองน้ำไหลมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันตำบลคลองน้ำไหล มีหมู่บ้านในเขตพื้นที่มากถึง 28 หมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการ บ้าน ชัยมงคลฯ ซึ่งใช้ฐานมาจากกลุ่มออมทรัพย์ฯ เริ่มก่อตั้งเมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 โดยเริ่ม จากการนำเงินผลกำไร จากการให้กู้ยืมของสมาชิก 50 % มาจัดสวัสดิการ ด้วยเงินทุนครั้งแรก 35,000 บาท โดยจัดสวัสดิการ เจ็บ และสวัสดิการตาย โดยสวัสดิการเจ็บจ่ายให้คืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืนต่อครั้ง ไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี และสวัสดิการตาย จ่ายให้ญาติผู้เสียชีวิต ศพละ 2,000 บาท พร้อมพวงหรีด 1 พวง

ต่อมา เมื่อวันประชุมใหญ่สามัญประจำปี พ.ศ. 2547 วันที่ 25 ธันวาคม 2547 ทางกลุ่มออม ทรัพย์ ได้ปรับกองทุนสวัสดิการ ให้เป็นกองทุนสวัสดิการแบบครบวงจร เกิด แก่ เจ็บ ตาย อื่นๆ โดยได้นำผลกำไรของกลุ่ม ออมทรัพย์ 50 %หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้ว และให้สมาชิกสมทบ รายละเอียด 130 บาทโดยจัดสวัสดิการ

- เกิด รับขวัญ 200 บาทเปิดบัญชีเงินฝากสัจจะออมทรัพย์ให้ 300 บาท
- แก่ อายุ 65 ปี ขึ้นไป จ่ายให้ปีละ 200 บาทเมื่อปันผลประจำปี
- เจ็บ จ่ายค่านอนรักษาตัวในโรงพยาบาล คืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืนต่อ ครั้ง ไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี
- ตาย จ่ายค่าทำศพ ศพละ 8,000 บาท พร้อมพวงหรีด 1 พวง
- ให้ทุนการศึกษา

ค่าใช้จ่ายกองทุนสวัสดิการ ประจำปี 2552

- จ่ายสวัสดิการการเกิด จำนวน 10 ราย จำนวนเงิน 5,000 บาท
 - จ่ายสวัสดิการแก่ จำนวน 33 ราย จำนวนเงิน 6,600 บาท
 - จ่ายสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล จำนวน 100 ราย จำนวนเงิน 27,700 บาท
 - จ่ายสวัสดิการสงเคราะห์ญาติสมาชิกผู้เสียชีวิต จำนวน 7 ราย จำนวนเงิน 54,000 บาท
 - จ่าย สาธารณะประโยชน์ จำนวน 4,000 บาท
- รวมจ่ายสวัสดิการทั้งหมด **97,300 บาท**

ปัจจุบันกองทุนสวัสดิการ หมู่ที่ 19 มีเงินกองทุนดำเนินงานทั้งหมด **510,544**บาท มีสมาชิก ทั้งหมด **986** ราย

6. ด้านการบริหารงานทั่วไป

คณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19 ให้การดำเนินงาน ระเบียบ ข้อบังคับและวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างเคร่งครัด มีคณะกรรมการบริหาร จำนวน 15 คนมี ดังต่อไปนี้

1. นายประพันธ์ จิตคำ	ประธานอำนวยการ
2. นายสมศักดิ์ พรหมมาบุญ	ประธานกรรมการบริหาร
3. นายชวน ตั้งปัญญา	รองประธาน
4. นายสมคิด ไชยหุติบ	รองประธาน
5. นายจรินทร์ พิศกุล	เหรัญญิก
6. นางสุธาพิชญ์ พรหมมาบุญ	ประธานฝ่ายเงินกู้
7. นายสมพงษ์ อียานันท์	เลขาฝ่ายเงินกู้
8. นางศรีสุดา สายวงศ์เปียง	เหรัญญิกฝ่ายเงินกู้
9. นางแสงจันทร์ แ่งปางใส	ประธานฝ่ายส่งเสริม
10. นางซ็อน จักรปา	เหรัญญิกฝ่ายส่งเสริม
11. นางปิ่นอนงค์ ชันทา	ประธานฝ่ายสวัสดิการ
12. นางสาววัลย์ วันสูง	เลขาฝ่ายสวัสดิการ
13. นางจันทร์ค้าย สายเครื่องมือ	เหรัญญิกฝ่ายสวัสดิการ
14. นางทองสุข พญาวงศ์ใส	คณะกรรมการร่วม
15. นางสมจิตร สายวงศ์	คณะกรรมการร่วม

ผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการที่ผ่านมา นับว่าบังเกิดผลดีต่อกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชัยมงคล ฯ และสมาชิกโดยรวม ซึ่งคณะกรรมการ ได้ ปฏิบัติ งานด้วยความเสียสละ เอาใจใส่ ซื่อสัตย์ สุจริต โดยได้รับความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ จากสมาชิกทุกคนเป็นอย่างดี

แผนงานการพัฒนาออมทรัพย์ บ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19

ด้านโครงสร้างองค์กร

ข้อ 1. การปรับปรุงอาคารที่ทำงานให้เป็นสัดส่วนอย่างมีระบบ

- 1.1. จัดห้องทำงานเจ้าหน้าที่ธุรการและบัญชีให้เป็นสัดส่วน
- 1.2. จัดห้องทำงานฝ่ายการเงินและสวัสดิการให้เป็นสัดส่วน
- 1.3. พัฒนากฎานะให้ขึ้นเป็นธนาคารชุมชน (ฝาก – ถอน ได้ทุกวัน)
- 1.4. พัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกกฎานะองค์กรให้เป็นสหกรณ์
- 1.5. ปรับปรุงร้านค้าพัฒนาร้านค้าชุมชนเป็นร้านค้าที่ได้มาตรฐาน
- 1.6. พัฒนากองทุนสวัสดิการขึ้นอย่างต่อเนื่องให้กฎานะเป็นสมาคม

ข้อ 2. รายงานการเงินประจำปีของกลุ่ม

- 2.1 เงินสัจจะสะสมของสมาชิกทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 4,238,498 บาท
- 2.2 เงินที่เป็นรายได้และค่าบำรุงทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 653,406 บาท
- 2.3 ทรัพย์สินของกลุ่มที่เป็นเงินทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 4,981,835 บาท

- 2.4 ทรัพย์สินของกลุ่มที่เป็นสิ่งของทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 5,419,194 บาท
- 2.5 เงินที่เป็นทรัพย์สินของกองทุนสวัสดิการ มีจำนวนทั้งสิ้น 510,544 บาท

ข้อ 3. รายงานค่าใช้จ่ายทั้งหมด

- 3.1 รายจ่ายปันผลค่าหุ้นทั้งหมด 292,471 บาท คิดเป็นหุ้น 42,384 หุ้น
- 3.2 หักเงินปันผลสมาชิกจำนวน 130 บาท ทั้งหมด 70,070 บาท 539 ราย
- 3.3 หักเงินปันผลสมาชิกที่รอมายจ่ายเพิ่ม ทั้งหมด 17,420 บาท 134 ราย
- 3.4 กลุ่มนำรายได้สมทบเข้ากองทุนสวัสดิการ ทั้งหมด 100,000 บาท
- 3.5 จ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการ 80,000 บาท 15 คน
- 3.6 จ่ายเป็นของขวัญและอาหารกลางวันประชุมใหญ่ 15,000 บาท
- 3.7 เงินที่เป็นส่วนเหลือเก็บไว้เป็นเงินทุนสำรองประกันความเสี่ยง

ข้อ 4. การเปิดรับสมัครสมาชิกใหม่

- 4.1 ต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่ในเขตตำบลคลองน้ำไหล
- 4.2 รับสมัครทุกวันที่ 25 ธันวาคม ถึง 5 มกราคม อีกปีหนึ่งเท่านั้น
- 4.3 ผู้ที่เป็นสมาชิกออมทรัพย์จะต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการด้วย
- 4.4 ฝากสัจจะอย่างสม่ำเสมอ ครบหนึ่งปีไปแล้ว จึงมีสิทธิกู้ได้
- 4.5 เป็นสมาชิกสวัสดิการ ครบหกเดือนไปแล้ว จึงจะมีสิทธิใช้สวัสดิการตายได้
- 4.6 เป็นสมาชิกออมทรัพย์ และสวัสดิการ ครบหนึ่งปีไปแล้ว จึงมีสิทธิใช้สวัสดิการครบ
- 4.7 ผู้สมัครใหม่ต้องถ่ายสำเนาทะเบียนบ้าน และสำเนาบัตรประชาชนมาด้วย

ข้อ 5 กองทุนสวัสดิการ บ้านชัยมงคล หมู่ที่ 19

- 5.1 ขอมติที่ประชุมใหญ่ ปี 2552 ให้มีผลบังคับใช้
- 5.2 เก็บเข้ากองทุน ปีละ 365 บาท ต่อปี ต่อคน
- 5.3 สมาชิกทุกคนจ่ายเข้ากองทุน คนละ 235 บาท ต่อคน ต่อปี
- 5.4 กองทุนออกสมทบให้ปีละ 135 บาท ต่อคน ต่อปี
- 5.5 กรณีเกิด ทั้งพ่อและแม่ที่เป็นสมาชิก กองทุนจ่าย เปิดบัญชีให้ 500 บาทและรับขวัญอีก 500 บาท
- 5.6 กรณีแก่ อายุ 65 ปีขึ้นไป มอบให้เดือนละ 50 บาท ปีละ 600 บาท
- 5.7 กรณีเจ็บ เมื่อเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล จ่ายให้ คืนละ 100 บาท 5 คืนต่อครั้ง ไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี
- 5.8 นอนเฝ้าจ่ายให้ 200 บาทต่อครั้ง ไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี
- 5.9 กรณีเสียชีวิตจ่ายค่าจัดการศพ ศพละละ 20,000 บาท พร้อมพวงหรีดจำนวน 1 พวง และต้องเสียค่าจ่าย 3 % ของวงเงิน

ข้อ 6. การได้รับเงินปันผลคืนต่อปี

- 6.1 คิดเป็น 100 บาท ต่อหุ้นๆ ละ 7 บาท ต่อปี คิดเฉพาะเงินสัจจะสะสม

- 6.2 คิดเป็น 100 บาท ต่อทุนเงินฝาก อัตราดอกเบี้ยฝากร้อยละ 4 ต่อปีต่อเงินฝากพิเศษ
- 6.3 กรณีสมาชิกขาดเงินกู้และค่าบำรุงเกิน 1 ปี ขึ้นไป จะตัดเงินปันผลเข้าบัญชีเงินฝากให้โดยไม่จ่ายคืนเป็นสด
- 6.4 กรณีขาดเงินสัจจะและค่าบำรุงเกิน 1 ปี จะตัดเงินปันผลเข้าบัญชีเงินฝากให้โดยไม่จ่ายคืนเป็นสด
- 6.5 กรณีทั้งผู้กู้และผู้ค้ำประกันขาดส่งสัจจะเงินกู้และค่าบำรุง เกิน 2 ปีขึ้นไป จะตัดสิทธิการขอู้การใช้ สวัสดิการ หากกลับตัวกลับใจใหม่จะต้องแจ้งให้ที่ประชุมทราบก่อน จึงจะใช้สิทธิอื่นๆ ร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ได้
- 6.4 สมาชิกของกลุ่มคนใดที่กู้เงินกลุ่มไปแล้วไม่ส่งคืนและไม่มาติดต่อกับคณะกรรมการกลุ่มเกิน 2 ปีไปแล้ว กรรมการมีสิทธิยึดทรัพย์สินของที่นำมาค้ำประกันและแจ้งความดำเนินคดีกับบุคคลที่คิดร้ายต่อกลุ่ม และเขียนป้ายประกาศรายชื่อ ณ. ที่ทำการกลุ่มแต่จะต้องขอมติที่ประชุม คณะกรรมการและเสนอให้ที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีทราบก่อน

1.4 ระเบียบปฏิบัติ ค่านิยม ข้อตกลง

จากสภาพสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลาน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกัน แต่ต้องมาอยู่ในสังคมหมู่บ้านเดียวกัน การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของพื้นที่ ทั้งความเป็นอยู่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ที่ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้าตามยุคตามสมัย

กลุ่มชาวเขาที่ลงมาอยู่ในพื้นราบต้องมีการปรับตัวอย่างมาก ซึ่งบางครั้งการปรับตัวของคนในกลุ่มอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงจนหลงลืมวัฒนธรรมอันดีของตนเอง จนทำให้เกือบสูญหายไป หากไม่ได้มีการสืบสานต่อไป ซึ่งทุกวันนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามเข้าไปชวนคุย เพื่อฟื้นฟูวิถีปฏิบัติของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันดี ให้มีการอนุรักษ์สืบสานต่อไป เป็นเอกลักษณ์และตัวตนของชุมชนในพื้นที่

การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเดียวกันของชาวบ้านที่มาจากหลากหลายถิ่นที่อยู่ จำเป็นต้องมีวิถีปฏิบัติตามแนวทางของภาครัฐในการปกครองให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข โดยอาศัยกลไกการพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่ และกลไกของฝ่ายปกครอง (อำเภอ, จังหวัด) วางแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นแนวทางและเป้าหมายเดียวกัน โดยแต่ละกลุ่มคนที่มาจากต่างอื่นๆ ก็จะมีกฎระเบียบของกลุ่มคนตนเอง เป็นข้อกำหนดอยู่แล้ว โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ

ประเด็นที่เด่นชัดที่สุดจากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เนื่องจากพื้นที่ติดกับแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองลานและอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า การเข้าใช้ประโยชน์จากป่าไม้ต้องมี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตความผูกพันในการประโยชน์กับป่าไม้ของชาวบ้านอยู่แล้ว ซึ่งอุทยานแห่งชาติเอง ก็ต้องผ่อนปรนในเรื่องการใช้กฎระเบียบ และข้อห้ามต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ข้อตกลงดังกล่าวจะต้องมีการวิเคราะห์ผลได้ผลเสียกับทั้งสองฝ่ายก่อน

เนื่องจากทั้งสองฝ่ายก็ต้องรักษาผลประโยชน์ของตนเอง จึงมีข้อตกลงร่วมกันโดยใช้เวทีการประชุม คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติทั้ง 2 แห่ง ในการออกกฎระเบียบในการเข้าใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งก่อนจะมีการทำข้อตกลง ชาวบ้านที่อยู่รอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติ ต้องมีการประชุมหาข้อสรุปเบื้องต้นก่อนที่จะนำร่างกฎระเบียบเข้าพูดคุยในเวทีใหญ่ ซึ่งขั้นตอนการดำเนินการได้รับความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วยดี

กฎ กติกา ข้อปฏิบัติในการอนุรักษ์ให้ราษฎรเก็บหาหน่อไม้ ประจำปี 2553

คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติคลองลาน

1. อนุรักษ์ให้เก็บหาหน่อไม้ ตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม 2553 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2553 (60 วัน)
2. ใน 1 สัปดาห์ หาได้ 4 วัน หยุดหา 3 วัน (หาได้วันจันทร์ – วันพฤหัสบดี, หยุดหา วันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์)
3. ห้ามนำอาวุธเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน
4. หากพบเห็นผู้กระทำความผิด เช่น การล่าสัตว์ ตัดไม้ทำลายป่า ให้แจ้งเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน
5. หน่อไม้ที่ออกใบแล้วห้ามเก็บ
6. ห้ามนำยานพาหนะเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ผู้ในฝ่าฝืนจะถูกดำเนินคดี
7. ห้ามกระทำความผิดอื่นใดผิด พรบ.อุทยานแห่งชาติ นอกจากการหาหน่อไม้
8. ให้ชุมชนเก็บค่าบำรุงจากผู้รับซื้อ และผู้ขายหน่อไม้ในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อนำไปร่วมปลูกป่าแนวกันชนของแต่ละตำบล ในวันที่ 13 สิงหาคม 2553 ซึ่งทางอุทยานแห่งชาติคลองลานได้กำหนดสถานที่ไว้แล้ว
9. ให้ผู้เก็บหาหน่อไม้ทุกคน ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน ในการทำกิจกรรมต่างๆ
10. หากผู้หาหน่อไม้กระทำความผิดนอกเหนือจากข้อกำหนด เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน สามารถดำเนินคดีได้ตามกฎหมายโดยไม่มีข้อโต้แย้ง
11. ขอให้ชุมชนให้ความร่วมมือในโครงการ รณรงค์ไม่กิน ไม่ซื้อ ไม่ล่าสัตว์ป่า เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 5 ธันวาคม 2553
12. ให้นำขยะที่เข้าไปหาหน่อไม้ นำกลับมาทิ้งที่บ้าน และห้ามแกะหรือทิ้งเปลือกและเศษหน่อไม้ลงในลำธารหรือลำห้วย
13. วันที่ 12 สิงหาคม 2553 วันแม่แห่งชาติให้หยุดหา 1 วัน
14. หน่อไม้ที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติคลองลานยึดได้จากการหาหน่อไม้นอกเวลาที่กำหนด ทางอุทยานแห่งชาติคลองลานจะมอบให้โรงเรียนชุมชนบ้านคลองลาน
15. ข้าวห่อ จำนวน 300 กล่อ่ง ที่จะให้ผู้เข้าร่วมปลูกป่าแนวกันชนอุทยานแห่งชาติคลองลาน

(วันที่ 13 สิงหาคม 2553) สจ.บรรจง รุจนยุทธ์ จะเป็นผู้จัดทำมาให้

16. ขอความร่วมมือผู้นำชุมชน ไม่ควรประกันลูกบ้านที่กระทำผิด พรบ.ป่าไม้

17. ให้แต่ละหมู่บ้านลงทะเบียนลูกบ้านที่หาหน่อไม้ และรวบรวมเก็บไว้ที่กำนันแต่ละตำบล

หมายเหตุ กฎ กติกา ดังกล่าว เป็นมติจากการประชุมผู้นำชุมชนที่อยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2553

ผลของการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ ผู้วิจัยได้เห็นกระบวนการและที่มาของกฎ กติกา ที่หน่วยงาน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มชาวบ้าน ได้มีการพูดคุยกันเพื่อหาทางออกในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่ทุกฝ่ายสามารถเอื้อประโยชน์ต่อกัน ถึงแม้จะมีกฎระเบียบที่เคร่งครัด แต่ถ้าหากวิถีชาวบ้านเคยดำรงอยู่อย่างไร หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปชวนคุย เพื่อหาข้อสรุปเป็นแนวทางในการหาทางออกร่วมกัน

1.5 สภาพปัญหา อุปสรรค และ ความต้องการในการพัฒนาสู่เป้าหมาย

และคุณภาพชีวิตที่ชุมชนต้องการในพื้นที่อำเภอคลองลาน

ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหา เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจน เพราะการทำการเกษตรต้องใช้การลงทุนสูงใช้สารเคมี ในปริมาณมาก ขาดความรู้ทางวิชาการที่เหมาะสมในการผลิต ในขณะที่ได้รับผลผลิตตอบแทนน้อย ราคาถูกเนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง การรวมกลุ่มของเกษตรกรทำได้ไม่ต่อเนื่องจึงขาดอำนาจในการต่อรอง จึงทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้นเพิ่มพูนขึ้นตามมา

ความต้องการ มีความต้องการรับการส่งเสริมด้านอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรที่มีความเหมาะสม กับพื้นที่ สามารถลดต้นทุนในการผลิต มีเงินทุนในการประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ รวมถึงมีการช่วยเหลือในเรื่องตลาดผลผลิตให้ได้รับความเป็นธรรมเหมาะสมด้วย

ด้านสังคม

ปัญหา เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ จึงมีหนี้สินมากทั้งในและนอกระบบเด็กหลายคนไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาเพราะครอบครัวไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายได้ต้องออกจากการศึกษากลางคันเพื่อมาช่วยครอบครัวทำงาน หลายครอบครัวอพยพโยกย้ายเข้าสู่เมืองใหญ่หลังจากการเก็บเกี่ยวเพื่อขายแรงงานหาค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเพื่อให้บุตรได้เรียนต่อบ้าง ในชุมชนจึงเหลือเพียงเด็กและคนชราอยู่เฝ้าบ้านเท่านั้น

ความต้องการ ต้องการที่จะลดค่าใช้จ่ายลงโดยการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการปฏิบัติมีแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพที่เป็นระบบและยุติธรรมคนในชุมชนได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึงเด็ก ๆ มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้นตามความสามารถของเด็ก กลุ่มคนที่ออกไปขายแรงงานได้กลับมาอยู่ในพื้นที่เป็นชุมชนที่ “อบอุ่น พอเพียง”

ด้านสิ่งแวดล้อมและปัจจัยพื้นฐาน

ปัญหา ปัญหาหลักคือ แหล่งน้ำและระบบการกระจายน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตแห้งแล้ง การทำการเกษตรต้องอาศัยน้ำฝน ไม่มีแหล่งน้ำและระบบการกระจายน้ำไปยังแปลงเกษตรประกอบ กับพื้นที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่เหมาะสมกับการทำการเกษตร ในการผลิตจึงต้องใช้การลงทุนสูงในขณะที่ได้ผลผลิตตอบแทนต่อหน่วยพื้นที่น้อย ในเรื่องน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจะเกิดการขาดแคลนในช่วงฤดูแล้งเริ่มจาก 11 กลางเดือนมีนาคมจนถึงเดือนกรกฎาคม หลายกลุ่มบ้านมีความเดือดร้อนอย่างมาก (3 – 4 วัน ได้อาบน้ำ 1 ครั้ง) ส่วนในด้านเส้นทางคมนาคม ส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรังเลียบที่ลาดเชิงเขาจึงมีปัญหาถูกน้ำกัดเซาะจนพังเสียหายการขนย้ายผลผลิตจึงทำได้ลำบาก ส่วนในฤดูแล้งจะเกิดปัญหาในเรื่องของฝุ่นละอองจากรถที่สัญจรไปมา

ความต้องการ ต้องการให้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพิ่มเติมในแต่ละกลุ่มบ้าน และซ่อมแซมของเดิมที่มีอยู่ให้สามารถใช้งานได้ รวมถึงมีการจัดวางระบบการกระจายน้ำไปยังแปลงเกษตรอย่างทั่วถึงเพื่อที่จะสามารถทำการเกษตรนอกฤดูได้ และยังต้องการรับรู้ในเรื่องการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีในการทำการเกษตรเพื่อสามารถลดต้นทุนการผลิต มีความปลอดภัยในการประกอบอาชีพและช่วยบำรุงรักษาดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นด้วยในเรื่องน้ำอุปโภคบริโภค ต้องการให้มีการปรับปรุงระบบประปาภูเขาที่ใช้อยู่ให้มีแหล่งสำรองน้ำที่สามารถเก็บน้ำในปริมาณที่มากขึ้นเพื่อสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง มีการตรวจสอบคุณภาพน้ำว่ามีความปลอดภัยในการบริโภค รวมถึงยังต้องการให้มีการขุดเจาะบาดาลเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองยามขาดแคลนด้วยเช่นกัน

ด้านเส้นทางคมนาคมต้องการให้มีการก่อสร้างเส้นทางหลักระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ติกส์ หรือถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก เพื่อลดมลภาวะเรื่องฝุ่นละออง ใช้เดินทางได้อย่างสะดวกและปลอดภัยตลอดทุกฤดู ส่วนเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางไปยังแปลงเกษตรขอให้มีการดูแลซ่อมแซมปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อสามารถขนย้ายผลผลิตต่างๆอย่างสะดวกและมีคุณภาพ

ศักยภาพของการพัฒนา

โครงการขยายผลโครงการหลวงคลองลาน เป็นพื้นที่ในเขต ร้อน แห้งแล้ง สภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำไม่เหมาะสมในการทำการเกษตร พื้นที่ของแต่ละกลุ่มบ้านตั้งอยู่ห่างไกลกันประมาณ 20 กิโลเมตร เกษตรกรในพื้นที่ประกอบด้วย 4 ชชาติพันธุ์ คือ มูเซอ เย้า กะเหรี่ยง และไทย เกษตรกรมีความขยันและอดทน ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆในการพัฒนาอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร ผู้นำของหลายชุมชนได้รับโอกาสทำหน้าที่ในองค์กรบริหารส่วน

ท้องถิ่น มีความเข้มแข็งและเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ที่ดินได้รับการจัดรูปที่ดินแบ่งเป็นพื้นที่ในการทำการเกษตร ที่อยู่อาศัยและเขตป่าไม้อย่างชัดเจน จึงไม่มีปัญหาในด้านการบุกรุกพื้นที่ พร้อมทั้งหน่วยงานต่างๆในจังหวัดได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนา โดยร่วมเป็นคณะทำงานของโครงการด้วย

แนวทางการพัฒนา

1. ด้านการวิจัยและพัฒนาอาชีพของเกษตรกร เน้นการส่งเสริมการประกอบอาชีพการเกษตร โดยอาศัยฐานความรู้จากโครงการหลวง โดยเฉพาะในการพัฒนาและส่งเสริมระบบการเพาะปลูกที่ดี การเกษตรอินทรีย์ การรณรงค์การลดการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร การส่งเสริมอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้แก่ครัวเรือน รวมถึงการจัดทำแปลงทดสอบและสาธิตองค์ความรู้จากโครงการหลวงตลอดจนการศึกษาและฟื้นฟูแหล่งอาหารชุมชนเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชน
2. ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการสำรวจและการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การฟื้นฟูป่าความอุดมสมบูรณ์ของดิน การจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ การสร้างแนวกันเขตพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ทำกิน โดยการจัดทำข้อตกลงร่วมกับท้องถิ่น รวมถึงการจัดทำมาตรการเพื่อฟื้นฟูป่าพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง
3. ด้านการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน เน้นการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเพื่อให้มีการกระจายการใช้น้ำได้อย่างทั่วถึง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษา ระบบการบริหารจัดการ และการจัดหาแหล่งน้ำสะอาดเพื่อการบริโภค และอุปโภคให้มีเพียงพอในแต่ละชุมชน
4. ด้านการพัฒนาสังคมและการตลาด เน้นการสนับสนุนองค์กรพึ่งตนเองในระดับชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ เพื่อเป็นองค์กรที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในอนาคต รวมถึงการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตรในปัจจุบันให้เกิดความเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

ตารางการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา

ที่	ปัญหาที่สำคัญ	ลักษณะ/สาเหตุของปัญหา	ความต้องการ/การแก้ไข
1	ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	1.1 เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน, ตำบลไม่สะดวก ถนนเป็นฝุ่นดินในฤดูแล้ง เป็นดิน ลื่นฤดูฝนถนนดินถูกน้ำกัดเซาะ 1.2 การขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และการอุปโภคบริโภค 1.3 ไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง 1.4 ระบบประปาหมู่บ้าน ภูเขา ยังไม่ทั่วถึง	1.1 ปรับปรุง/ก่อสร้างเส้นทางคมนาคมภายใน หมู่บ้าน, ระหว่างหมู่บ้าน, ตำบลให้ดีขึ้น 1.2 ปรับปรุง/ก่อสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และอุปโภคบริโภคให้ดีขึ้น 1.3 ประสานการไฟฟ้าขยายเขต ไฟฟ้าให้ ครอบคลุมหลังคาเรือนและมีไฟฟ้าสาธารณะ ทุกหมู่บ้าน 1.5 วางระบบท่อน้ำประปาให้ครอบคลุมพื้นที่มี น้ำประปาใช้

ที่	ปัญหาที่สำคัญ	ลักษณะ/สาเหตุของปัญหา	ความต้องการ/การแก้ไข
2	ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ	2.1 พืชเกษตรมีต้นทุนการผลิตสูง 2.2 มีเพลี้ยระบาดในพืชเกษตร 2.3 ขาดสถานที่จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรที่มีมาตรฐาน 2.4 ประชาชนมีรายได้ในการประกอบอาชีพต่ำและขาดการรวมกลุ่มไม่มีความรู้เรื่องการตลาด 2.5 ขาดอาชีพรอง อาชีพเสริม แรงงานท้องถิ่น 2.6 พื้นที่ทำการเกษตรขาดน้ำหน้าแล้ง	1) สนับสนุน/ฝึกอบรมเกษตรกรให้มีความรู้ในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน 2) ประสานเกษตรกรอำเภอแก้ไขปัญหาเพลี้ยระบาดในพืชเกษตร 3) จัดหา/จัดตั้งสถานที่จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรม 4) ฝึกอบรมส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ในการประกอบอาชีพและมีความรู้เรื่องการตลาด 5) ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพรองอาชีพเสริม สนับสนุนอุตสาหกรรมในตำบล 6) สนับสนุนการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้กับเกษตรกร 7) สนับสนุนกลุ่มอาชีพให้มีความรู้และมีรายได้ช่วยเหลือครอบครัว 8) ส่งเสริมให้มีตลาดรับซื้อสินค้าทางการเกษตรที่ได้จากผลผลิตของเกษตรกร 9) ส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำไม่มีการอพยพไปทำงานยังต่างจังหวัด 10) วางระทอส่งน้ำเพื่อการเกษตรจากอ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหลให้ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรทุกหมู่บ้าน
3	สังคม - ปัญหาทางด้านสาธารณสุขและการอนามัย - ปัญหาทางการศึกษา - ปัญหาทางด้านการรวมกลุ่ม	3.1 ขาดน้ำสะอาดบริโภค 3.2 เด็กอายุ 0 – 5 ปี ขาดสารอาหาร 3.3 เกิดโรคระบาดในคนและสัตว์ 3.4 ความสะอาดในการรับบริการสาธารณสุขจากรัฐ 3.5 สุขลักษณะของบ้าน 3.6 ปัญหาโรคเอดส์ 3.7 ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด (ยาบ้า)	1) จัดหาน้ำสะอาดให้แก่ประชาชนไว้ดื่มและบริโภค 2) จัดหาวัสดุักเก็บน้ำ 3) สนับสนุนส่งเสริมให้เด็กได้รับประทานอาหารปลอดภัยครบพอเพียง 4) รณรงค์ป้องกัน/กำจัดโรคและแมลงพาหะนำโรค เช่น กำจัดลูกน้ำยุงลาย ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันโรคไข้หวัดนก เป็นต้น

ที่	ปัญหาที่สำคัญ	ลักษณะ/สาเหตุของปัญหา	ความต้องการ/การแก้ไข
	เป็นองค์กร สหกรณ์ - ปัญหาด้าน สวัสดิการชุมชน	3.8 ปัญหาระดับการศึกษาของ ประชาชนยังต่ำ 3.9 เด็กจบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ ศึกษาต่อ 3.10 ไม่มีการจัดตั้ง/รวมกลุ่มถาวรเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิต 3.11 ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยโรคเอดส์ และผู้ป่วยโรคเอดส์ ยังมีรายได้ ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ	5) สนับสนุนให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ถูก สุขลักษณะ 6) การรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ และช่วยเหลือ ผู้ติดเชื้อ เอดส์ 7) ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษา ต่อทั้งในระบบและนอกระบบ 8) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/สหกรณ์ เพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิต 9) ส่งเสริมให้ประชาชนมีครอบครัวที่อบอุ่น และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 10) ส่งเสริมให้วัดและโรงเรียนเป็นศูนย์รวมการ พัฒนาจิตใจของประชาชน 11) จ่ายเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยโรคเอดส์ที่มีรายได้น้อยตาม คุณสมบัติที่จะได้รับจริง
4	ปัญหาด้าน ทรัพยากรธรรม ชาติและ สิ่งแวดล้อม	4.1 ป่าไม้ถูกทำลาย 4.2 คุณภาพดินเสื่อมโทรม 4.3 แหล่งน้ำธรรมชาติแห้งแล้ง ดินเขินเสื่อมโทรม	1) คุ้มครองดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ปลูกต้นไม้ 2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้การพัฒนาดิน 3) ขุดลอกแหล่งน้ำให้ใช้ได้ดี 4) รณรงค์ให้ประชาชนรักษาความสะอาด ความ เป็นระเบียบเรียบร้อย
5	ปัญหาทางด้านการเมืองการ บริหารและการ จัดการของ อปท.	5.1 การบริหารถูกจำกัดขอบเขต เนื่องจากงบประมาณมีน้อย 5.2 การเพิ่มสมรรถภาพของบุคลากร ยังไม่เพียงพอ 5.3 ประชาชนยังขาดการอบรมใน กฎหมายต่าง ๆ 5.4 ประชาชนยังขาดความรู้ความ เข้าใจในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของ ทางราชการ 5.5 ประชาชนยังไม่เข้าใจในการมี ส่วนร่วมทางการเมือง	1) ฝึกอบรม/ส่งเสริมความรู้และเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารให้กับประชาชน 2) จัดสรรงบประมาณและพัฒนาเพื่อเพิ่มพูน ประสิทธิภาพของบุคลากร 3) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น 4) จัดซื้ออุปกรณ์ในการบริหารและการจัดการ 5) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของส่วนรวม

ที่	ปัญหาที่สำคัญ	ลักษณะ/สาเหตุของปัญหา	ความต้องการ/การแก้ไข
6.	เทคโนโลยี	6.1 การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีทำให้ขาดทักษะใหม่ ๆ	- ต้องปรับปรุงสำนักงานให้เป็นสำนักงานทันสมัย โดยนำระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์มาใช้ให้ มากขึ้น - การใช้ระบบอินเทอร์เน็ตสื่อสารภายใน สำนักงาน - ส่งบุคลากรเข้ารับการฝึกอบรมการใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มสมรรถนะในการ ปฏิบัติงาน
7.	กฎหมาย	7.1. แนวทางการปฏิบัติยังไม่ชัดเจน ไม่เป็นในแนวทางเดียวกัน ผู้ ปฏิบัติต้องใช้ความรู้หรือทักษะที่มี แก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง เช่น การ ติดตามและประเมินผล แผนพัฒนา ท้องถิ่นเป็นต้น 7.2 ยังไม่มีขาดการออกข้อบัญญัติ การคุ้มครองผู้บริโภค และ กฎหมายอื่น ๆ 7.3 ขาดการนำกฎหมายมาบังคับใช้ อย่างจริงจัง	- ต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจ ในทิศทางเดียวกัน ใช้รูปแบบเดียวกัน เพื่อความ สะดวกในการส่งรายงานผลทางอินเทอร์เน็ต หรือ แบบสอบถามจากผู้กำกับดูแล - ต้องออกข้อบัญญัติและบังคับใช้อย่างจริงจัง เช่น ข้อบัญญัติ คุ้มครองผู้บริโภค ข้อบัญญัติ ประปาหมู่บ้าน ข้อบัญญัติการรักษาความสะอาด ข้อบัญญัติท่อน้ำทิ้ง ข้อบัญญัติการจราจร ข้อบัญญัติผังเมือง เป็นต้น
8.	การเมือง	8.1. ระบบการเมืองมักทำตามใจตน มากกว่าทำตามระเบียบกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง	- ต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องใน แต่ละเรื่องอย่างเคร่งครัด
9.	วัฒนธรรม	9.1 เด็กวัยรุ่นรับวัฒนธรรมต่างชาติ มากไป 9.2 วัฒนธรรมบางอย่างสูญหายไป	- ต้องปลูกจิตสำนึกให้วัยรุ่นรักวัฒนธรรมไทย - วัฒนธรรมวันตรุษไทย (ก่อนวันสงกรานต์)
10.	ต่างประเทศหรือ โลกาภิวัตน์	10.1 ผลกระทบจากปัญหาราคา น้ำมันแพง ส่งผลต่อการ บริหารงานค่าใช้จ่ายในการ บริหารงานเพิ่มขึ้นการแก้ไข ปัญหาตามภารกิจต้องใช้ ทรัพยากรมากขึ้น	- ต้องร่วมมือกันประหยัดและหาพลังงาน ทางเลือกในการบริหารงานเพื่อลดการพึ่งพา ต่างประเทศ

ปัญหาและอุปสรรคตามข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของพื้นที่ มีดังนี้

1. งบประมาณมีน้อยไม่เพียงพอที่จะก่อสร้าง
2. การทำประชาคมไม่เน้นโครงการหลักให้ผ่านไปก่อน
3. การทำประชาคมจากชาวบ้านและชาวบ้านที่นำเสนอโครงการมากเกินไปที่จะทำได้แต่ละปี
4. ชาวบ้านไม่ได้คำนึงว่าการเสนอโครงการที่เสนอนั้นจะทำได้หมดทุกโครงการจึงเป็นโครงการติดลบ
5. โครงการมีมากงบประมาณที่ได้รับมาน้อยจึงทำให้ไม่ตรงตามแผนที่เสนอมา
6. การจัดทำแผนต้องเสนอแผนที่มีความจำเป็นจริง ๆ และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
7. บางโครงการมีความสำคัญที่ต้องพัฒนา แต่เมื่อผ่านประชาคม จะไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณหรือไม่ผ่านประชาคม
8. การจัดทำแผนต้องมีการชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนที่เข้าร่วมประชุมประชาคม
9. โครงการที่ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดีและต่อไปให้จัดงบดูแลด้านเด็ก ด้านอาชีพ ด้านเกษตร ด้านการท่องเที่ยวให้ได้มากกว่านี้
10. โครงการควรทำโครงการใหญ่มากกว่านี้ไม่ควรทำโครงการขอย่อยหรือเล็กมากเกินไป
11. ผู้ตรวจสอบแต่ละหมู่บ้านขาดความรู้
12. ประชาชนไม่รู้เรื่องงบประมาณมีมากน้อยเท่าไร เสนอโครงการมากเกินงบประมาณและความสำคัญของโครงการ

สภาพปัญหาที่สะท้อนมาจากอุทยานแห่งชาติคลองลาน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในอุทยานแห่งชาติคลองลาน ทำให้ทราบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ เรื่องการจัดการและจัดสรรที่ดินทำกินของชาวบ้านไม่เพียงพอ จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาหลากหลายประเด็น อุทยานแห่งชาติคลองลานมีหน้าที่ในการอนุรักษ์คุ้มครองผืนป่าตามขอบเขตที่กำหนด มีกฎระเบียบมาตรการ ในการดำเนินการอย่างเคร่งครัด บางครั้งก็ได้สร้างความลำบากใจกับชุมชนที่อยู่รอบแนวเขตมาก ทางออกที่ดีที่สุด คือ ต้องให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าไม้ ซึ่งนับวันยิ่งเหลือน้อยลงไปทุกที ต้องทำความเข้าใจ และต้องเข้าไปถึงชาวบ้านมากที่สุด เพื่อการทำงานร่วมกันอย่างรับผิดชอบสังคม ดังนั้นพอที่สรุปสภาพปัญหาได้ดังนี้

1. ในบางหมู่บ้าน ที่ดินที่ถือครองไม่สามารถทำประโยชน์ได้เต็มที่ เพราะดินเป็นดินลูกรังไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน เพื่อจ้างจอบหรือเข้าทำประโยชน์โดยราษฎรที่อาศัยโดยรอบพื้นที่จึงเป็นปัญหา ที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมีการขยายที่ดินเกษตรกรรมโดยการแผ้วถางตัดไม้ พบในหมู่บ้านใกล้เคียงแนวเขตอุทยานฯ ผลกระทบของปัญหานี้เป็นการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าบางชนิด และลดความสมบูรณ์ของป่าไม้ให้เสื่อมสภาพลง

2. การลักลอบล่าสัตว์ป่าและการค้าสัตว์ป่า ชาวเขาและชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงได้ล่าสัตว์ป่าเพื่อนำมาเป็นอาหารและทำการค้า เลียงผาเป็นสัตว์ที่ถูกคุกคามจากการล่ามาก เนื่องจากความเชื่อของคนท้องถิ่นที่ว่า น้ำมันที่สกัดออกจากส่วนต่างๆ ของเลียงผาสามารถรักษาบาดแผลให้หายได้
3. การตัดไม้ทำลายป่า เพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม การตัดไม้ และการแปรรูปไม้เป็นอาชีพหนึ่งของทั้งชาวบ้านและชาวเขา โดยการลักลอบโค่นไม้ใหญ่เพื่อแปรรูปแล้วลำเลียงลงสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะทางทิศตะวันออกของอุทยานแห่งชาติ
4. การใช้ยาฆ่าแมลงในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เกษตรทั้งชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขา ที่อพยพลงมาอยู่ในพื้นที่จัดสรรที่ทางราชการจัดไว้ มีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรของสัตว์จำพวกนก กินแมลง
5. กิจกรรมบางประการของ มนุษย์ ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่อุทยานฯ เช่น การเข้าไปเก็บหาของป่า การท่องเที่ยวพักแรม การขุดค้นหาสมบัติตามสองข้างทางเดิน ถึงแม้ว่าการกระทำเหล่านี้มิได้ตั้งใจคุกคามสัตว์ป่าโดยตรง แต่มีผลกระทบทางอ้อมต่อสัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลุมที่เกิดจากการขุดค้นหาสมบัติเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อ สัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกขนาดเล็ก
6. เนื่องจากบริเวณป่าแห่งนี้มีชาวเขาเผ่าต่างๆ และราษฎรเข้าไปบุกรุกจับจองที่ดินเป็นจำนวนมาก สัตว์ป่าจึงอพยพหลบภัยไปอยู่ในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี

ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพของชุมชนคลองลาน (โครงการหลวง)

ปัญหา ความต้องการและแนวทางการพัฒนา

ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหา เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจน เพราะการทำการเกษตรต้องใช้การลงทุนสูงใช้สารเคมีในปริมาณมาก ขาดความรู้ทางวิชาการที่เหมาะสมในการผลิต ในขณะที่ได้รับผลผลิตตอบแทนน้อย ราคาถูก เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง การรวมกลุ่มของเกษตรกรทำได้ไม่ต่อเนื่องจึงขาดอำนาจ ในการต่อรอง จึงทำให้เกิดปัญหาหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นตามมาความต้องการ มี

ความต้องการรับการส่งเสริมด้านอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่สามารถลดต้นทุนในการผลิต มีเงินทุนในการประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ รวมถึงมีการช่วยเหลือในเรื่องตลาดผลผลิตให้ได้รับความเป็นธรรมเหมาะสมด้วย

ด้านสังคม

ปัญหา เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ จึงมีหนี้สินมากทั้งในและนอกระบบเด็กหลายคนไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาเพราะครอบครัวไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายได้ต้องออกจากการศึกษากลางคัน เพื่อมาช่วยครอบครัวทำงาน หลายครอบครัวอพยพโยกย้ายเข้าสู่เมืองใหญ่หลังจากการเก็บเกี่ยวเพื่อขายแรงงานหาค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเพื่อให้บุตรได้เรียนต่อบ้าง ในชุมชนจึงเหลือเพียงเด็กและคนชราอยู่เฝ้าบ้านเท่านั้น

ความต้องการ ต้องการที่จะลดค่าใช้จ่ายลงโดยการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการปฏิบัติมีแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพที่เป็นระบบและยุติธรรมคนในชุมชนได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึงเด็กก็มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้นตามความสามารถของเด็ก กลุ่มคนที่ออกไปขายแรงงานได้กลับมาอยู่ในพื้นที่เป็นชุมชนที่ “อบอุ่น พอเพียง”

ด้านสิ่งแวดล้อมและปัจจัยพื้นฐาน

ปัญหา ปัญหาหลักคือ แหล่งน้ำและระบบการกระจายน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตแห้งแล้ง การทำการเกษตรต้องอาศัยน้ำฝน ไม่มีแหล่งน้ำและระบบการกระจายน้ำไปยังแปลงเกษตร ประกอบกับพื้นที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่เหมาะสมกับการทำการเกษตร ในการผลิตจึงต้องใช้การลงทุนสูงในขณะที่ได้ผลผลิตตอบแทนต่อหน่วยพื้นที่น้อย ในเรื่องน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจะเกิดการขาดแคลนในช่วงฤดูแล้งเริ่มจากกลางเดือนมีนาคมจนถึงกลางเดือนกรกฎาคม หลายกลุ่มบ้านมีความเดือดร้อนอย่างมาก (3 – 4 วัน ได้อาบน้ำ 1 ครั้ง) ส่วนในด้านเส้นทางคมนาคม ส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรังเลียบที่ลาดเชิงเขาจึงมีปัญหาถูกน้ำกัดเซาะจนพังเสียหาย การขนย้ายผลผลิตจึงทำได้ลำบาก ส่วนในฤดูแล้งจะเกิดปัญหาในเรื่องของฝุ่นละอองจากรถที่สัญจรไปมา

ความต้องการ ต้องการให้มีการก่อสร้างอ่างกักเก็บน้ำเพิ่มเติมในแต่ละกลุ่มบ้าน และซ่อมแซมของเดิมที่มีอยู่ให้สามารถใช้งานได้ รวมถึงมีการจัดวางระบบการกระจายน้ำไปยังแปลงเกษตรอย่างทั่วถึงเพื่อที่จะสามารถทำการเกษตรนอกฤดูได้ และยังต้องการรับความรู้ในเรื่องการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีในการทำการเกษตรเพื่อสามารถลดต้นทุนการผลิต มีความปลอดภัยในการประกอบอาชีพและช่วยบำรุงรักษาดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นด้วย ในเรื่องน้ำอุปโภคบริโภค ต้องการให้มี การปรับปรุงระบบประปาภูเขาที่ใช้อยู่ให้มีแหล่งสำรองน้ำที่สามารถเก็บน้ำในปริมาณที่มากขึ้นเพื่อสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง มีการตรวจสอบคุณภาพน้ำว่ามีความปลอดภัยในการบริโภค รวมถึงยังต้องการให้มีการขุดเจาะบาดาลเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองยามขาดแคลนด้วยเช่นกันด้านเส้นทางคมนาคมต้องการให้มีการก่อสร้างเส้นทางหลัก ระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ติกส์ หรือถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก เพื่อลดมลภาวะเรื่องฝุ่นละออง ใช้เดินทางได้อย่างสะดวกและปลอดภัยตลอดทุกฤดูส่วนเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางไปยังแปลงเกษตรขอให้มีการดูแลซ่อมแซม ปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อสามารถขนย้ายผลผลิตต่างๆอย่างสะดวกและมีคุณภาพ

ศักยภาพของการพัฒนา

โครงการขยายผลโครงการหลวงคลองลาน เป็นพื้นที่ในเขต ร้อน แห้งแล้ง สภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำไม่เหมาะสมในการทำการเกษตร พื้นที่ของแต่ละกลุ่มบ้านตั้งอยู่ห่างไกลกัน ประมาณ 20 กิโลเมตร เกษตรกรในพื้นที่ประกอบด้วย 4 ชชาติพันธุ์ คือ มูเซอ เย้า กะเหรี่ยง และไทย เกษตรกรมีความขยันและอดทน ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการพัฒนาอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร ผู้นำของหลายชุมชนได้รับโอกาสทำหน้าที่ในองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น มีความเข้มแข็งและเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ที่ดินได้รับการจัดรูปที่ดินแบ่งเป็นพื้นที่ในการทำการเกษตร ที่อยู่อาศัยและเขตป่าไม้อย่างชัดเจนจึงไม่มีปัญหาในด้านการบุกรุกพื้นที่ พร้อมทั้งหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาโดยรวมเป็นคณะทำงานของโครงการด้วย

แนวทางการพัฒนา

- 1) ด้านการวิจัยและพัฒนาอาชีพของเกษตรกร เน้นการส่งเสริมการประกอบอาชีพการเกษตรโดยอาศัยฐานความรู้จากโครงการหลวง โดยเฉพาะในการพัฒนาและส่งเสริมระบบการเพาะปลูกที่ดี การเกษตรอินทรีย์การอนุรักษ์การลดการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร การส่งเสริมอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้แก่ครัวเรือน รวมถึงการจัดทำแปลงทดสอบและสาธิตองค์ความรู้จากโครงการหลวงตลอดจนการศึกษา และฟื้นฟูแหล่งอาหารชุมชนเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชน
- 2) ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการสำรวจและการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ การสร้างแนวกันเขตพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ทำกิน โดยการจัดทำข้อตกลงร่วมกับท้องถิ่น รวมถึงการจัดทำมาตรการเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง
- 3) ด้านการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน เน้นการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเพื่อให้มีการกระจาย การใช้ น้ำได้อย่างทั่วถึง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษา ระบบการบริหารจัดการและการจัดหาแหล่งน้ำสะอาดเพื่อการบริโภค และอุปโภคให้มีเพียงพอในแต่ละชุมชน
- 4) ด้านการพัฒนาสังคมและการตลาด เน้นการสนับสนุนองค์กรพึ่งตนเองในระดับชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ เพื่อเป็นองค์กรที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในอนาคต รวมถึงการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตรในปัจจุบันให้เกิดความเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

สรุปปัญหา และข้อเสนอ

1. ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และรับจ้าง มีรายได้ไม่เพียงพอ ต้องพึ่งพิงจากธรรมชาติ ขาดความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่ไม่เหมาะสม ทำให้ผลผลิตต่ำ รวมทั้งมีข้อจำกัดในการเลือกประกอบอาชีพ เพราะไม่ค่อยมีความรู้และมีความชำนาญเฉพาะ
2. ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ การดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นไปในลักษณะที่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของตนเองก่อน ทำให้ชาวบ้านนึกถึงประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม และไม่มีความตระหนักถึงผลกระทบในระยะยาว จึงยากที่จะจูงใจให้ชาวบ้านมีจิตสำนึก และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อุทยาน โครงสร้างการบริหารงาน แนวคิดในการดำเนินงานเรื่องการอนุรักษ์
4. การขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติการ รวมทั้งขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน

2. การเคลื่อนไหวทางสังคม (กลุ่มองค์กร องค์กรชุมชนในพื้นที่อำเภอคลองลาน)

ลักษณะทางกายภาพในพื้นที่อำเภอคลองลาน และอำเภอใกล้เคียงพื้นที่แห่งนี้ มีเรื่องราวที่น่าศึกษาค้นคว้าอยู่มากมาย เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างหรือความลึกลับเหนือธรรมชาติในผืนป่าตะวันตก และทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์สวยงาม อำเภอคลองลานเป็นอำเภอที่มีกลุ่มคนเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคมเดียวหลายกลุ่ม จึงเป็นที่แน่นอนว่า การที่มีกลุ่มคนมาก ความคิด การกระทำย่อมมีความแตกต่าง เกิดปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนในด้านความเป็นอยู่ การบริโภค การประกอบอาชีพ การพัฒนาชุมชน ของชาวบ้านในพื้นที่ ด้วยความที่มีเรื่องราวความเดือดร้อน การพัฒนาไม่ตรงประเด็น จึงทำให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาหนุนเสริมด้านการพัฒนาพื้นที่ การศึกษา การท่องเที่ยว และด้านอื่นๆ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้ทุกกลุ่มคน ทุกชุมชนในพื้นที่ อยู่กันได้โดยไม่สร้างความหนักใจให้กับอีกกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะภาครัฐและกลุ่มชาวบ้าน เพื่อใช้ชีวิตและดำเนินการร่วมกันในสังคมเดียวกันอย่างราบรื่น และมีการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นสุข และร่วมสร้างความมั่นคงฐานเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

กลุ่ม และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาในพื้นที่อำเภอคลองลาน มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป ตามภารกิจและบทบาทของแต่ละองค์กร แต่โดยส่วนใหญ่แล้วทุกองค์กรที่เข้ามาอยากที่จะช่วยให้สังคมชุมชนที่ยังเป็นช่องโหว่ ที่ภาครัฐเข้าไม่ถึง หรืออาจมองข้ามไป องค์กรเหล่านี้อาจจะทำให้สิ่งที่ถูกมองข้ามไป หรือมองไม่เห็น เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ชุมชนค้นพบ หรือเป็นสิ่งที่ต้องรีบดำเนินการ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มองค์กรที่เคลื่อนไหว ในอำเภอคลองลาน พบว่า มีมากมาย แต่นั้น เฉพาะองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านต่างๆ ดังนี้

➡ คณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก (กอต.)

ความเป็นมาของโครงการ

“ผืนป่าตะวันตก” (Western Forest Complex-WEFCOM) เป็น คำที่ใช้เรียกพื้นที่ป่าใหญ่ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย บริเวณเทือกเขาถนนธงชัยต่อกับเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งมีอาณาเขตต่อเนื่องกับป่าใหญ่ในประเทศเมียนมา และเชื่อมต่อไปถึงกลุ่มป่าทางภาคเหนือและกลุ่มป่าภาคใต้ ของประเทศไทย ผืนป่าแห่งนี้ได้รับการยอมรับว่ามีพื้นที่ต่อเนื่องถึงกันกว้างใหญ่ที่สุดของประเทศ ขณะเดียวกันกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ประกาศให้เป็นพื้นที่คุ้มครองสภาพ ธรรมชาติที่ต่อเนื่องใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีพื้นที่อนุรักษ์ จำนวน 17 แห่ง คือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 6 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง เขาสนามเพรียง หุบใหญ่เนศวรด้านตะวันตก หุบใหญ่เนศวรด้านตะวันออก ห้วยขาแข้ง และสลักพระ อุทยาน แห่งชาติ 9 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า คลองลาน แม่วังก์ พุเตย เฉลิมรัตนโกสินทร์ เขื่อนศรีนครินทร์ เอราวัณ ไทรโยค และเขาแหลมพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง ได้แก่ พื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ลำคลองงู และทองผาภูมิ ทั้ง 17 พื้นที่นี้จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแล และสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักบริหารจัดการในพื้นที่อนุรักษ์ (สำนักงานป่าไม้เขตเดิม) 3 เขต ได้แก่ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 3 บ้านโป่ง สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 นครสวรรค์ และสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 14 ตาก

ผืนป่าตะวันตก มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 11.7 ล้านไร่ (ประมาณ 18,000 ตารางกิโลเมตร) โดยมีมรดกทางธรรมชาติของโลกอยู่ใจกลางพื้นที่ ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และหุบใหญ่เนศวร ด้านตะวันตก และด้านตะวันออก มีพื้นที่ทางการปกครองใน 6 จังหวัด ตั้งแต่จังหวัดตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ อุทัยธานี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของแม่น้ำ สายหลัก 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำท่าจีน เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าขนาดใหญ่ เช่น ช้าง เสือ กระทิง วัวแดง สมเสร็จ ซึ่งชุกชุมที่สุดในประเทศ

จาก การสำรวจข้อมูลของฝ่ายส่งเสริมเครือข่ายชุมชน โครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เมื่อ พ.ศ. 2543-2544 พบว่า มีชุมชนอยู่ภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้องกับผืนป่าตะวันตกประมาณ 400 ชุมชน เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ 100 ชุมชน ชุมชนที่ใช้ที่ดินคาบเกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์ 100 ชุมชน และชุมชนที่อยู่เขตนอกอนุรักษ์ 200 ชุมชน

ในปี 2540 กรมป่าไม้ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช) เริ่มดำเนินโครงการรักษาผืนป่าตะวันตก โดยมูลนิธิสืบนาคะเสถียรจัดตั้งกองทุนป่าตะวันตกขึ้น เพื่อหางบประมาณนำไปใช้ช่วงเตรียมความพร้อม ส่วนกรมป่าไม้ได้ตั้งคณะกรรมการชุดใหญ่ จากภาครัฐและภาคองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องรวม 53 คน เพื่อร่วมวางแผนการดำเนินโครงการจัดการผืนป่าตะวันตกอย่างเป็นรูปธรรม เช่น จัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน พืทักษ์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก และการสนับสนุนให้เกิดคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนจาก

ภาคประชาชนในจังหวัดรอบผืนป่าตะวันตกได้เข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงานกับภาครัฐอย่างแท้จริง รวมถึงการระดมทุนในการทำกิจกรรมต่างๆ

จวบจนปี พ.ศ. 2542 รัฐบาลประเทศเดนมาร์ก (โดยกองทุน DANCED) ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณ โดยร่วมกับรัฐบาลไทยโดยกรมป่าไม้ จัดให้มีโครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ (The Western Forest Complex Ecosystem Management – เรียกโดยทั่วไปว่า โครงการ WEFCOM) มีระยะเวลาดำเนินโครงการตั้งแต่เดือนธันวาคมปี 2542 ถึงเมษายน 2546 โดยมี หลักการพื้นฐานของการดำเนินการ 4 ประการ คือ

- 1) ให้ถือว่าผืนป่าตะวันตกโดยธรรมชาติเป็นป่าผืนเดียวกันทั้งผืน
- 2) ให้วางแผนการอนุรักษ์เป็นกรอบปฏิบัติ เดียวกันทั้งป่า
- 3) ต้องรักษาและคงไว้ซึ่งคุณค่าของผืนป่าตะวันตกอย่างยั่งยืน
- 4) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภายใต้หลักการที่ว่า “ป่าเป็นสมบัติของคนไทยทั้งชาติ” โดยจะเห็นได้ว่าโครงการดังกล่าวมีพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ทางนิเวศวิทยาและความร่วมมือจากภาคประชาชน

ผลการดำเนินงานในโครงการ WEFCOM ได้เกิดการริเริ่มการจัดการในภาพรวมของทั้งผืนป่า โดยเกิดกิจกรรมฝึกอบรม เกิดการสำรวจและประเมินสถานภาพทางนิเวศวิทยาผืนป่าตะวันตกทั่วทั้งพื้นที่ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการแบ่งเขตการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ (ECOSYSTEM ZONNING) เป็นแผนที่ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เกิดการส่งเสริมเครือข่ายชุมชน ในนามคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตกระดับจังหวัด (กอต.) ขึ้นครบทั้ง 6 จังหวัด เมื่อโครงการ WEFCOM ใกล้จบโครงการได้มีการหารือถึงแนวทางการพัฒนาโครงการให้องค์กรพัฒนาเอกชน คือมูลนิธิสืบนาคะเสถียรร่วมจัดทำโครงการประสานงานกับชุมชนและภาคประชาชนในการพัฒนาความร่วมมือ และขจัดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างภาครัฐและชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ยังตั้งเป้าหมายที่จะทำกิจกรรมต่างๆลงลึกถึงระดับพื้นที่หมู่บ้าน ที่อยู่กลางป่าให้ได้มากที่สุด

พ.ศ. 2547–2551 มูลนิธิสืบนาคะเสถียร และ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ขอรับการสนับสนุนโครงการที่จะดำเนินงานต่อเนื่องจากโครงการ WEFCOM โดยการดำเนินการขอรับการสนับสนุนได้ดำเนินการภายใต้โครงการความร่วมมือด้าน การพัฒนาแห่งประเทศไทย (DANIDA) ในโปรแกรม การจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม (Joint Management of Protected Areas : JoMPA) โดยมูลนิธิสืบนาคะเสถียรได้รับดำเนินโครงการในชื่อ โครงการ ร่วมรักษาผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ (The WEFCOM Ecosystem Joint Conservation Project – แต่มักเรียกทั่วไปตามชื่อโครงการ JoMPA “จอมป่า”) “การจัดการอนุรักษ์พื้นที่เชิงระบบนิเวศ” หรือ “Ecosystem Management” เป็นการจัดการที่อยู่บนแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางกายภาพ สังคม และชีวภาพ โดยมองพื้นที่อนุรักษ์ที่อยู่ใกล้กันให้อยู่ในภาพของ “กลุ่มป่าหรือผืนป่า” หรือ “Forest Complex” และยังเชื่อมโยงถึงระบบการจัดการ โดยสนับสนุนให้ชุมชนที่อยู่อาศัยรอบๆ และภายใน ผืนป่าเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผืนป่าด้วย เพื่อให้นโยบายการดำเนินการ

สอดคล้อง และก่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่ามากที่สุด พื้นที่ป่าในประเทศไทยมีการจัดแบ่งกลุ่มป่าที่สำคัญทั้งสิ้น 20 กลุ่มป่า แต่ละกลุ่มป่าก็อาจมีพื้นที่เชื่อมโยงกันด้วย สำหรับผืนป่าตะวันตก มีคุณลักษณะที่โดดเด่นที่สุดอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ศักยภาพความเป็นป่าผืนใหญ่ ตำแหน่งที่ตั้ง อันเหมาะสมทางชีวภูมิศาสตร์ และความหลากหลายของระบบนิเวศ ทั้งนี้ยังมุ่งหวังด้วยการดำเนินงานในโครงการจะเป็นตัวอย่างให้เกิดความรู้ และแนวทางที่จะนำไปสู่การปรับปรุงแบบการจัดการผืนป่าของประเทศต่อไป

การดำเนินโครงการจะดำเนินการจัดการพื้นที่คุ้มครอง (Protected Areas Management-PaM) ที่มุ่งรักษาคุณค่าและเพิ่มพูนทรัพยากรในพื้นที่โดยวิธีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ตามแนวทางหลัก 2 ประการได้แก่ 1).การจัดการเชิงนิเวศ (Ecosystem Management- EM) และ 2).การจัดการอย่างมีส่วนร่วม (Joint Management-JM) ที่ต้องดำเนินการไปด้วยกันอย่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน รวมถึงการมุ่งสู่ การขยายผล (Replication) ไปสู่พื้นที่อื่นๆ หน้าที่ ของ มูลนิธิสืบนาคะเสถียรในโครงการจะมุ่งสู่การรักษาผืนป่าผ่านกระบวนการหนุนเสริมชุมชนเป้าหมายให้มีวิถีชีวิตที่ไม่เป็นอันตรายต่อผืนป่าเป็นเป้าหมาย หลักภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วิถีวัฒนธรรม และการสร้างแผนชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งทั้งหมดจะใช้กระบวนการให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน โดยการทำงานกับชุมชนจะดำเนินการผ่านลักษณะของใช้วิทยากร กระบวนการ (Facilitator) และสร้างทีมวิทยากรทำงานในชุมชนทั้งจากเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ เจ้าหน้าที่ของกรมอุทยานฯในระดับพื้นที่ และวิทยากรอาสาสมัครจากชุมชน โดยจะประสานงานเชิงนโยบายผ่านภาคีพันธมิตรหลักคือคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตกระดับจังหวัด (กอต.) ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่โครงการ WEFCOM และในโครงการทางมูลนิธิจะทำหน้าที่หนุนเสริมความเข้มแข็งให้ กอต. เป็นหน้าที่หลักอีกประการหนึ่งด้วย ซึ่งตั้งเป้าหมายให้ กอต. ทั้ง 6 จังหวัดมีการทำงานที่ เข้มแข็ง เป็นระบบ และสามารถดำเนินการด้วยตัวเองได้ภายใน 2 ปี (2547-2548)

ในระหว่างปี 2547-2551 เบื้องต้นมูลนิธิมีชุมชนเป้าหมายในการทำงานรวม 40 ชุมชน จากชุมชนที่มีถิ่นฐานในผืนป่า 100 ชุมชน โดยแบ่งเป็นชุมชนที่จะเป็นเป้าหมายหลักหวังให้เป็น ชุมชนต้นแบบ 10 ชุมชน และชุมชนเครือข่ายอีก 30 ชุมชน แต่หลังจากการดำเนินงาน 2 ปี พบว่ามีชุมชนที่มีศักยภาพดำเนินการเป็นชุมชนเป้าหมายหลัก 18 ชุมชนและมีศักยภาพเป็นชุมชนเครือข่าย 37 ชุมชน

ในระยะยาวหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้วหวังให้หมู่บ้านเป้าหมายสามารถดำเนินชีวิต และมีแผนจัดการพื้นที่ร่วมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรืออุทยานแห่งชาติอย่างปกติสุข โดยมี กลไกสำคัญคือเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรืออุทยานแห่งชาติโดยความร่วมมือของคณะกรรมการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และภาคีที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

สำหรับกิจกรรมในข้ออื่นๆ ได้แก่การสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (กสป.) คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ (กอส.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) การเพิ่มขีดความสามารถในการสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ในผืนป่าตะวันตกแก่นัก บริหารพื้นที่อนุรักษ์ ทั้ง 3 แห่ง (3,12และ14), จัดทำแนวเขตเพื่อการจัดการและจัดวางระบบการติดตามความคงอยู่ของ ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศ พัฒนาระบบติดตามผลและการลาดตระเวนให้มี ประสิทธิภาพ สำนักงานนวัตกรรมพื้นที่

คุ้มครอง (Protected Area Innovation Unit – PAIU) ซึ่งเป็นหน่วยงานของกรมอุทยานฯ ที่จัดตั้งขึ้นเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อผืนป่าตะวันตก

แม้เหตุการณ์อัศวินบากรรมของคุณสืบ นาคะเสถียร เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2533 จะคงมีผลให้สังคมไทยเข้าใจความสำคัญของผืนป่าและสร้างกระแสการร่วมอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นอย่างมีพลังตลอดมา แต่ป่าผืนตะวันตกที่คุณสืบสละชีวิตปกป้องก็ยังคงถูกคุกคาม และมีปัญหาการลดลง ของพื้นที่ และทรัพยากรภายใน จากกระแสรุกคืบของทุนนิยมครั้งใหญ่กระตุ้นให้สังคมไทยเร่งพัฒนาประเทศบนฐาน การใช้ทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะนโยบายแสวงหารายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การส่งเสริมเกษตรพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่กว้างใหญ่ รวมถึงวิธีการจัดสรรที่ดินไร้ระบบต่างๆ นานา ปัจจัยเหล่านี้ล้วนร่วมกันทำให้ป่าผืนใหญ่มีปัญหาถูกคุกคาม ด้านใต้ผืนป่าใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรีและสุพรรณบุรี ที่มีเนื้อที่ครึ่งหนึ่งของผืนป่าตะวันตกเป็นที่รองรับนโยบายการพัฒนาแบบโบราณ อย่างการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เขื่อนแควน้อย และการทำไม้ ต่อมาก็เป็นสมัยแห่งการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ การพัฒนาชุมชนเมืองและการรุกรานจากรีสอร์ต ท่องเที่ยวกระจายกินผืนป่าและสายน้ำ ธุรกิจขายเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชไร่และพืชสวน ที่มุ่งใจเกษตรกร ให้ถากถางทำไร่เพื่อให้เป็นพื้นที่พัฒนาการกักขังน้ำ และระบบผูกขาดการเกษตรจากรัฐและทุนเอกชน ทำให้ป่าใหญ่เมืองกาญจน์มีสภาพโหมไหม้เป็นบาดแผลเรื้อรังของธรรมชาติอย่าง ยาวนาน เหลือสภาพป่าสมบูรณ์เป็นหย่อมเกาะกระจายอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ เช่น ป่าเต่าดำในอุทยานแห่งชาติไทรโยค ป่าบริเวณแนวชายแดนที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ป่าใหญ่ตามแนวลำห้วยคลิตี้และลำคลองงู ยอดเขาสูงในเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ แต่อย่างไรก็ตามป่าทุ่งใหญ่นเรศวรนับเป็นทรัพยากรที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ ที่สุดแห่งป่าเมืองกาญจน์

ในด้านเหนือ หลังจากพบแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคือน้ำตกทีลอซูเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาทำให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผางได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว เจตนารมณ์ที่จัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าถูกสั่นคลอนและไม่อาจต้านทาน การขอเปิดท่องเที่ยวจากทั่วโลก จนกรมอุทยานแห่งชาติฯ มีนโยบายจะเปลี่ยนจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ นี่ยังไม่รวมถึงการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การค้า ชายแดน และการรองรับผู้อพยพภัยสงครามจากประเทศเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนนำการขยายตัวและการพัฒนาต่างๆ เข้าสู่พื้นที่ รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดการทำเกษตรเชิงเดี่ยวรุกผืนป่าอยู่จนทั่ว ชุมชนกะเหรี่ยงที่เคยอยู่อย่างสงบและสมถะ ต้องเปลี่ยนสภาพเป็นแรงงานเกษตรให้บริษัททุนในที่ดินทำกินของตนเองตามรอย เมืองกาญจน์เหมือนอย่างไม่ทราบบทเรียนนับเป็นบาดแผลใหม่สดของผืนป่าที่ยังไม่รู้อนาคต ในขณะเดียวกัน ผืนป่าคลองวังเจ้า คลองลาน และแม่วังก์ ก็มีปัญหาคูกคามของการท่องเที่ยว และการทำถนนผ่านป่าหลายเส้นทาง

พื้นที่ ใจกลางผืนป่าตะวันตกอย่างห้วยขาแข้งและทุ่งใหญ่นเรศวร ที่ยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ ก็มีผู้บุกรุกในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบตลุยป่าฝ่าทางวิบากเพิ่มขึ้นทุกปี กองทัพ ทุนนิยมบุก

คืบพัฒนาธรรมสงบของหมู่บ้านกะเหรี่ยง นำการเรียกร้องให้เกิดการพัฒนาและเริ่มเข้าสู่วิถีแห่งพืชไร่ อุตสาหกรรม การเปิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ แม้ปัจจุบันสภาพป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์แต่อนาคตผืนป่า มรดกโลกใช้ว่าจะปลอดภัย

ปีที่ 1 (เมษายน 2547 - มีนาคม 2548)

การดำเนินงานในปีที่ 1 มีผลการดำเนินการโดยสรุปดังนี้

1. สนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก (กอต.) ทั้ง 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ อุทัยธานี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี โดยมีเป้าหมายให้แต่ละ กอต. เกิดแผนการทำงาน โดยเฉพาะบทบาทการเชื่อมประสานระดับนโยบายภายในจังหวัด ผลการดำเนินงานในปีที่ 1 กอต. มีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ 2 เดือน/ครั้ง ใน 5 จังหวัด คือ กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี สำหรับตาก มีการจัดประชุม 2 ครั้ง นครสวรรค์ มีการจัดประชุม 4 ครั้ง ส่วนเครือข่ายคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก 6 จังหวัด มีการจัดประชุมรวม 9 ครั้ง ซึ่งจากเวทีการประชุมสามารถหนุนเสริมให้เกิดกรอบการทำงานขององค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานของ กอต. แต่ละจังหวัด ส่วนบทบาทการเชื่อมประสานนโยบายภายในจังหวัดเป็นไปได้อย่างดี แต่การดำเนินงานต่อเนื่องกับหน่วยงานในระดับผืนป่า และระดับนโยบายส่วนกลางยังไม่สามารถกระทำได้เท่าที่ควร
2. ศึกษาเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมหนุนเสริมชุมชน มีเป้าหมายในปีที่ 1 มุ่งให้เกิดกระบวนการทำงานและแนวทางการทำงานจัดการทรัพยากรที่ชัดเจน 12 ชุมชน ขยายสู่ชุมชนเครือข่าย 2 ชุมชน และเริ่มจัดบุคลากรดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพิ่มเติมอีก 15 ชุมชน รวมถึงสำรวจความเป็นไปได้ในการทำงานเพิ่มเติมในชุมชนอื่นๆ อีก 5 ชุมชน จากการดำเนินงานสามารถประเมินว่าเกิดกระบวนการทำงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมใน การจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมแล้ว 12 ชุมชน พร้อมทั้งได้ขยายไปสู่ชุมชนเครือข่ายอีก 3 ชุมชน และได้เริ่มดำเนินกิจกรรมหนุนเสริมชุมชน การสำรวจแนวเขตการใช้ที่ดินและการจัดทำแผนชุมชนในหลายพื้นที่เกินกว่า 15 ชุมชน
3. เสริมสร้างบุคลากรจากภาคีให้มีความสามารถดำเนินกิจกรรมกับชุมชนในลักษณะที่เป็นวิทยากรกระบวนการ ที่มีความเป็นพันธมิตรและเครือข่ายทำงานร่วมกันอย่างน้อย 4 ทีม ซึ่งโครงการได้จัดการอบรมและร่วมสัมมนาการทำงาน รวม 5 เวที เกิดทีมวิทยากรกระบวนการทำงานในชุมชน จากเจ้าหน้าที่ภาคสนามของมูลนิธิฯ เป็นส่วนใหญ่มีภาพความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของพื้นที่อนุรักษ์ครบทั้ง 4 ทีมในการประสานงานเบื้องต้นทำงานในพื้นที่ แต่ยังไม่สามารถจัดตั้งให้เกิดทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญได้จริง

ปัญหาที่พบประการสำคัญ คือกว่าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชจะจัดประชุม คณะกรรมการบริหารโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่าง มีส่วนร่วม (SSC) ก็ล่วงมาถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2548 (ล่าจากกำหนดเริ่มโครงการ 11 เดือน) ทำให้การสนับสนุนงบประมาณส่วนใหญ่ ไม่สามารถทำตามแผนการได้ แต่อย่างไรก็ตามทางมูลนิธิ ได้พยายามดำเนินการให้ได้มากที่สุดตามแผนการโดยเฉพาะ

การศึกษาข้อมูลชุมชนและ เสริมสร้างศักยภาพบุคลากร จากภาคที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความพร้อมจนสามารถเร่งดำเนินกิจกรรมการหนุนเสริมชุมชน และจัดการความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรให้ได้ภายในเวลาดำเนินโครงการ 4 ปี

ปีที่ 2 (เมษายน 2548-มีนาคม 2549)

การดำเนินงานในปีที่ 2 มีกิจกรรมสำคัญที่ดำเนินงานต่อเนื่องดังนี้

1. สนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก (กอต.) ทั้ง 6 จังหวัด มีเป้าหมายที่จะผลักดันองค์กรไปสู่การรับรองสถานภาพ (พัฒนาสู่องค์กรนิติบุคคล) ปีนี้ กอต. มีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ 2 เดือน/ครั้ง ใน 4 จังหวัด คือ กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี ส่วนตาก จัดการประชุม 1 ครั้ง นครสวรรค์ จัดการประชุมรวม 2 ครั้ง ส่วนการทำงานสามารถเชื่อมประสานนโยบายภายในจังหวัดเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่การดำเนินงานต่อเนื่องกับหน่วยงานในระดับพื้นป่าและระดับนโยบายส่วน กลางยังไม่สามารถกระทำได้เท่าที่ควรเช่นเดียวกับปีที่ 1 ขณะเดียวกันในปี นี้ กอต. ได้ใช้งบประมาณจากโครงการ จัดกิจกรรมขึ้นในจังหวัดดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายแดนไทย-พม่า เพื่อการบริหารจัดการของจังหวัดตากและกาญจนบุรี

2) การจัดเวทีสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครสวรรค์

3) การดำเนินกิจกรรมรื้อวิทย์สื่อสาร จังหวัดอุทัยธานี

4) การศึกษาข้อมูลชุมชนบริเวณอุทยานแห่งชาติพุเตยเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน จังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนี้เครือข่าย กอต. 6 จังหวัด ได้ร่วมกันดำเนินโครงการสร้างเครือข่ายขยายแนวร่วมกับชุมชนบริเวณแนวขอบป่าตะวันตกโดยรับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

2. กิจกรรมหนุนเสริมชุมชน ในปีนี้มีเป้าหมายให้เกิดชุมชนต้นแบบในการจัดการพื้นที่ 1 ชุมชน และมีแนวโน้มที่จะสำเร็จเกิน 50% อีก 5 ชุมชน จากชุมชนเป้าหมายหลัก 18 ชุมชน และมีศักยภาพเป็นชุมชนเครือข่าย 37 ชุมชน โดยผ่านกระบวนการหนุนเสริมชุมชนเป้าหมายให้มีวิถีชีวิตที่ไม่เป็นอันตรายต่อผืนป่าเป็นเป้าหมายหลักภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีวิถีวัฒนธรรม และการสร้างแผนชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งผลการ ดำเนินงานสามารถผลักดันตามกระบวนการให้ชุมชน คลีต้งเป็นชุมชนต้นแบบได้ส่วนชุมชนที่มีแนวโน้มที่จะสำเร็จเกิน 50% สามารถดำเนินการได้ใน 9 ชุมชน

3. เสริมสร้างบุคลากรจากภาคี ให้มีความสามารถดำเนินกิจกรรมกับชุมชนในลักษณะที่เป็นวิทยากรกระบวนการ โดยมีองค์ประกอบของทีมจากชุมชน เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ ในพื้นที่ 4 ทีม ซึ่งปีนี้โครงการได้จัดการอบรมและสัมมนาเสริมทักษะ รวม 6 เวที โดยมีการนำแกนนำจากชุมชนมาเข้ารับการอบรม เพื่อสร้างทีมวิทยากรกระบวนการที่มีองค์ประกอบจากชุมชนด้วย สำหรับการทำงานพบว่าเจ้าหน้าที่ซึ่งได้ประสานงานส่วนใหญ่ได้มีบทบาทมากขึ้น ในการทำงานร่วมกับชุมชนและสิ่งที่ดีมากคือเกิดการยอมรับแนวทางการทำงานชุมชน จากผู้บริหารพื้นที่อนุรักษ์ในหลายพื้นที่และมอบหมายงานให้เจ้าหน้าที่เข้ามีส่วนร่วมจัดทำแผนปฏิบัติงานกับโครงการ

ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณที่ต้องแก้ไขต่อไป คือ การสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานของ กอต. 6 จังหวัด ลื่นสุดลงในปีที่ 2 ทำให้การจัดประชุมและการดำเนินกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง ทั้งการจัดตั้งเป็นองค์กรนิติบุคคลของเครือข่าย กอต. ยังไม่แล้วเสร็จ จึงมีความจำเป็นที่ต้องเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไปอีก 2 ปี ส่วนการดำเนินกิจกรรมหนุนเสริมชุมชน การขยายแนวเขต และการจัดทำแผนการจัดการของชุมชน ยังขาดนโยบายปฏิบัติที่ชัดเจนที่จะให้เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ถือไปปฏิบัติ การดำเนินงานที่ผ่านมาจึงเป็นการเชื่อมประสานการดำเนินงานภายในระดับพื้นที่ อนุรักษ์เป็นหลัก

➡ กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร

ภายหลังเปลี่ยนสถานะจากผู้บุกรุกทำลายมาเป็นผู้รักษาป่า กลับตัวกลับใจ อีกทั้งชักชวนชาวบ้านร่วมกันเสียสละแรงกายแรงใจทำงานเพื่อให้ป่าคงความอุดมสมบูรณ์และเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียงก็เริ่มบรรเทาลง การเผชิญหน้าการจับกุมดำเนินคดีลดลง เปลี่ยนมาเป็นพลังในการรักษาป่าร่วมกัน ซึ่งป่าผืนนี้เชื่อมกับผืนป่าตะวันตกที่เป็นป่าผืนกว้างใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ตาก สุพรรณบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์และกำแพงเพชร

ด้วยความร่วมมือประสานงานกับ มูลนิธิสืบนาคะเสถียรภายใต้ " โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมในผืนป่าตะวันตก " การต่อสู้ของชาวบ้านกับกลุ่มผลประโยชน์ จึงได้รับการขยายผลจนเป็นที่ยอมรับทั้งจากชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ เกิดการพูดคุย ปรึกษา เรียนรู้ซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การเชื่อมร้อยเป็น เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่าย 8 กลุ่มป่าชุมชน ประกอบด้วย

1. ป่าชุมชนเขาวังเยี่ยม ต.นาบ่อคำ อ.เมือง จ.กำแพงเพชร
2. ป่าชุมชนบ้านมอรั้งงาม ต.นาบ่อคำ อ.เมือง จ.กำแพงเพชร
3. ป่าชุมชนบ้านเพชรนิยม ต.สักงาม อ.คลองลาน จ. กำแพงเพชร
4. ป่าชุมชนบ้านหนองบัว ต.โกสัมพี อ.โกสัมพีนคร จ.กำแพงเพชร
5. ชุมชนแปลงสี่แม่พิชหมูที่ 8 ต. คลองลานพัฒนา อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
6. ป่าชุมชนบ้านหนองแดน ต.โกสัมพี อ.โกสัมพีนคร จ.กำแพงเพชร
7. ป่าชุมชนบ้านไร่พิจิตร ต.โกสัมพี อ.โกสัมพีนคร จ.กำแพงเพชร
8. ป่าชุมชนบ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

ประธานป่าชุมชนบ้านไร่พิจิตร เล่าว่า บ้านไร่พิจิตรมีพื้นที่ประมาณ 100,000 ไร่ มีการตัดไม้บุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้ป่าเหลืออยู่ 3,000 กว่าไร่ ในอดีตตัวเองก็เคยทำลายป่า แต่เมื่อปี 2523 ได้รู้จักความหมายและคุณค่าของป่า เพราะได้ร่วมอบรมด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้มีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จากนั้นได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดให้ช่วยกันจัดตั้งป่าชุมชน เป็น

พื้นที่แนวขอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก พิจิตร ชัยนาท นครสวรรค์ แต่ก็อยู่มานานกว่า 30 ปีแล้ว ที่มีแนวคิรักษาป่าไว้ เพราะที่นี่จะเป็น ถิ่นฐานบ้านเกิดตลอดไปจึงต้องใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่พิจิตรมี 3,800 ไร่ ที่ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนของกรมป่าไม้แล้ว มี คณะกรรมการบริหารกิจการป่าชุมชนดูแลรักษาผืนป่า มีกฎข้อบังคับควบคุมให้ป่าสมบูรณ์โดยสอดคล้อง กับการหาอยู่หากินของชุมชน และจัดทำแนวเขตชัดเจนระหว่างหมู่บ้าน ที่ทำกิน และป่าชุมชน เพื่อ หยุดการบุกรุกป่าเพิ่มเติม แต่ไม่ได้แกนนำทำคนเดียว เรื่องนี้ให้ชาวบ้านมาประชุม มารับรู้ ยอมรับกฎ กติกา เดิมมีกติกาอยู่แล้ว แต่เพิ่มการปฏิบัติให้แข็งแกร่งขึ้น รวมทั้งติดป้ายป่าชุมชนให้ชัดเจน ในเขต ป่าชุมชนก็สร้างฝายชะลอน้ำ ทำแนวกันไฟ และปลูกป่าเสริม

"การรักษาผืนป่าต้องต่อเนื่องกัน ไม่ใช่เฉพาะหมู่บ้านจะไม่เกิดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาป่า ได้ เรามีอาณาเขตติดกับบ้านหนองบัว ดังนั้นจึงต้องทำเชื่อมโยงกัน เป้าหมายคือเป็นกำแพงล้อมรอบ ของเขาสนามเพรียงให้ได้ จำเป็นต้องดำเนินการเป็นเครือข่ายสร้างภูมิคุ้มกันบุกรุกทำลายป่าทุก วิถีทาง พื้นที่กำแพงเพชรเรากำลังทำขอบเขตรอยต่อระหว่างหมู่บ้าน เพราะเวลานี้เป็นป่าผืนเดียวกับป่า อนุรักษ์เลย" ประธานเครือข่ายฯ เผยถึงความตั้งใจในการอนุรักษ์ของคนกำแพงเพชร ในงาน "สืบทอด เจตนา สืบชะตาป่าชุมชน คนกำแพง" ณ โรงเรียนบ้านเขาวังเยียม ต.นาบ่อคำ อ.เมืองฯ จ. กำแพงเพชร เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมาและยืนยันแกนนำเป็นตัวอย่างสำคัญ การที่จะเกิดความ ยอมรับและให้ความร่วมมือ ต้องทำให้ลูกบ้านเห็น ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง ไม่ ปากว่าตาขยิบ ถ้าทำได้แบบนี้สามารถที่จะชักชวนชาวบ้านทำกิจกรรม สร้างการเรียนรู้ ทั้งในเชิงการ อบรม การศึกษาดูงาน จาก 1 คน จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนได้แนวร่วมจำนวนมาก ซึ่งการดึงคนใน ชุมชนมาทำงานรักษาป่าหรือทำให้คนบุกรุกกลับใจ จำเป็นต้องนำเรื่องจริงมาพูดกัน ทั้งเรื่องภัย ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ผลจากการทำลายป่า ให้อรรถรสของป่าจริงๆ ไม่พูดเสียสื ที่ผ่านมาให้มัน ผ่านไป ความมีคุณธรรมนี้คือหัวใจสำคัญ

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชนรอบผืนป่าที่เคยเป็นเหมือนเส้นขนาน เพราะฝ่ายหนึ่งมี หน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศ ในขณะที่อีกฝ่ายก็มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงกับผืนป่าเพื่อความ อยู่รอดของปากท้อง จนนำไปสู่การไม่พูดคุยกันได้ มาวันนี้ผู้ใหญ่บ้านนักอนุรักษ์บอกว่า การแก้ปัญหา เรื่องนี้จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจและพิสูจน์ให้เห็นว่า เราต้องการรักษาป่า ระยะหลังก็มีการเดิน ลาดตระเวนร่วมกัน ประชุมร่วมกัน ต่างคนต่างทำแก้ปัญหาไม่ได้ ปัจจุบันมีการประชุมทุกวันที่ 8 ของ เดือน โดยคณะกรรมการฯ เชิญหน่วยงานที่อยู่รอบอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเข้า ร่วม ความสัมพันธ์ดีขึ้นกว่าในอดีต และชาวบ้านมีกำลังใจมากขึ้น การลักลอบตัดไม้ในพื้นที่เบาบางลง ท่ามกลางการส่งเสริมในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่บ้านไร่พิจิตร ทั้งมันสำปะหลัง, อ้อย, ยางพารา , ข้าวโพด ผู้ใหญ่จำนวนกลับหันหลังให้กับกระแสน้ำ และมุ่งมั่นสร้างสวนเกษตรผสมผสานในพื้นที่ การเกษตรของตัวเอง โดยไม่ข้องแวะกับปุ๋ยและสารเคมี เกิดผลผลิตผักปลอดสารพิษ อีกทั้งชักชวนกลุ่ม ชาวบ้านมาทำเกษตรผสมผสาน สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดินก็ไม่เสื่อมโทรม และ สามารถที่จะหยุดยั้งการบุกรุกแผ้วถางทำกิน ซึ่งวิถีทางจัดการทรัพยากรนี้กำลังไปได้ดีทีเดียว

นอกจากป่าชุมชนบ้านไร่พิจิตรซึ่งเป็นต้นแบบการจัดการป่าชุมชนแนวขอบป่าได้เป็นอย่างดีแล้ว ป่าชุมชนบ้านเพชรนิมที่มีรอยต่อติดกับอุทยานแห่งชาติคลองลานเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการดูแลอย่างดี ความเขียวขจีที่เกิดขึ้นมาจากพลังชาวบ้านในนามคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านเพชรนิม ทุกคนทำงานนี้ด้วยใจอาสา โดยไม่มีค่าตอบแทน

นายหนูเวียง นวลพุ่ม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านเพชรนิม ต.สีกงาม อ.คลองลาน และเป็นประธานป่าชุมชนผู้เข้มแข็ง บอกว่า ชาวบ้านรวมตัวกันตั้งแต่ปี 2544 และจัดตั้งเป็นป่าชุมชนปี 2550 ในการทำงานเพื่อรักษาป่าเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน กระตุ้นให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกรักป่า เพราะเป็นเหมือนชูเปอร์มาร์เก็ต มีทุกอย่างให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ถ้าไม่มีป่า ไม่มีน้ำ ไม่มีอาหารให้ชาวบ้านพึ่งพาอาศัย ก็ให้พี่น้องเข้ามารักษารักษาป่าด้วยกัน เน้นไม่ให้เผาทำลายป่า เพื่อให้ต้นไม้ใหญ่ได้เติบโต ไม่ทำไร่รูกกล้าเข้าในเขตป่าชุมชน ห้ามตัดโค่นไม้ พร้อมกับปลูกเสริมซ่อมแซม มีการทำฝายชะลอน้ำได้น้ำตกเพชรจะขอ รวมทั้งตามคูคลอง แต่ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่อุทยานฯ คลองลานก็ร่วมทำงานกับหน่วยลาดตระเวนชุมชน ช่วยดับไฟ เพราะมีปัญหาไฟป่าที่ต้องเฝ้าระวัง "เราดูแลรักษาป่าชุมชน 1,000 ไร่ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เพิ่มพื้นที่เขียวขจี ผืนดินชุ่มชื้น ผืนป่านี้นี้มีความสำคัญเพราะเป็นป่าต้นน้ำติดแนวเขตป่าตะวันตก โดยมีชุมชนอาศัยอยู่ล้อมรอบ เดิมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นไม่วุ่นไม่วายกัน เจ้าหน้าที่ถือว่ามีกฎหมาย ชุมชนถือว่าอยู่กับป่า ทำให้ทั้งสองฝ่ายกระทบกระทั่งกันมาตลอด ถึงขนาดใช้กำลังก็มี แต่เมื่อชุมชนมีเป้าหมายชัดเจนอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เอกอภูกติคามาคูกัน จึงทำให้เจ้าหน้าที่เข้าใจ นำไปสู่การประสาน วางแผนทำงานร่วมกัน" ประธานป่าชุมชนบ้านเพชรนิม กล่าว

สิ่งที่ป็นรูปธรรมชัดเจน ผู้ใหญ่หนูเวียง ระบุไม่เกิดไฟป่าในพื้นที่ป่าชุมชนตลอด 3 ปีที่ผ่านมา ผลจากการทำแนวกันไฟก่อนจะเข้าหน้าแล้งทุกปี และหากลาดตระเวนพบไฟป่าเกิดขึ้นมีการใช้วิทยุสื่อสารระดมชาวบ้านออกมาช่วยกันดับอย่างทันท่วงที อีกผลการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เห็นได้จากน้ำในคลองเพชรนิม 4-5 ปีมานี้ มีเพียงพอทำการเกษตร จากเดิมที่แห้งขอด

บ้านเพชรนิมเดิมชื่อหมู่บ้านที่จะคอ ชาวบ้านเป็นปากญอ ในการรักษาป่าของชุมชนจึงมีการรื้อฟื้นวิถีดั้งเดิมของชนเผ่าปากญอ เป็นประเพณีทำบุญอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบวงสรวงไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา ต้นฤดูฝนมีพิธีขอฝน พี่น้องชนเผ่ามีวิถีที่เอื้อต่อการอาศัยในป่า อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้รักษาป่าได้ยังต้องลดการพึ่งพิงผืนป่า จึงจัดหาพันธุ์ไม้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก อย่างผักหวาน รวมถึงไม้ใช้สอย ทั้งยูคาลิปตัส สะเดา มะม่วง ช่วยลดการตัดไม้จากป่าได้ รวมทั้งทำให้คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงหมูหลุม นำขี้หมูมาทำปุ๋ยชีวภาพ มาใช้ในไร่นา ลดสารพิษ สารเคมี พยายามชักชวนชาวบ้านสีกงาม มาร่วมเรียนรู้ ทุกอย่างที่ทำจับต้องได้ ต้นทุนถูกกว่าปุ๋ยเคมี มีโรงผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด เวลานี้ในพื้นที่นาข้าวส่วนหนึ่งใช้ปุ๋ยชีวภาพ แล้วก็เลี้ยงกบเสริมรายได้

"เราจะทำหน้าที่ดูแลรักษาผืนป่าที่เหลือไว้ให้ลูกหลานและเก็บต้นไม้ไว้ฟอกอากาศบริสุทธิ์ให้คนเมือง อยากเห็นกลุ่มป่าชุมชนคนกำแพงเพชรมีความสามัคคีรวมใจเป็นหนึ่งเดียว วันนี้แม้เป็นพื้นที่เล็กๆ เราภูมิใจที่ได้ทำ แล้วก็พลังหนึ่งที่จะร่วมรักษาป่าตะวันตกป่าผืนสุดท้ายของไทย"

๑ โครงการพระราชดำริ ชีวิตชาวเขา"บ้านป่าคา"

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานโครงการพระราชดำริ ตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงขึ้นที่บ้านป่าคาแห่งนี้ โดยมีมุ่งหวังที่จะใช้โครงการนี้เป็นเครื่องมือในการที่จะพัฒนาอาชีพการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข ให้แก่ชาวไทยภูเขาในพื้นที่บ้านป่าคา และบริเวณโดยรอบ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนสงบสุข ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดมีการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สถานีพัฒนาเกษตรที่สูงบ้านป่าคาแห่งนี้ ยังจะเป็นศูนย์รวบรวม จัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของชุมชน เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้นำไปพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนายวันชัย สุทิน ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร รับสนองโครงการพระราชดำริ ด้วยการนำคณะข้าราชการ พร้อมด้วย พล.ต.วรากร เพิ่มพูล ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานโครงการพระราชดำริกองทัพภาคที่ 3 นายวรการ ปันหย่า นักเกษตรในพระองค์ พร้อมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมประชุม เพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินโครงการพระราชดำริฯ

โครงการสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริบ้านป่าคา มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนหลายหน่วยงาน แยกเป็นงานจัดตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ งานพัฒนาอาชีพและจัดระเบียบชุมชน งานความมั่นคงและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทุกส่วนล้วนมีความคืบหน้าอย่างมาก

ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชรระบุว่า สถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริบ้านป่าคา เริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2552 คาดว่าจะแล้วเสร็จสมบูรณ์ในเร็ววันนี้ เพื่อสนองพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่จะยกระดับความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่บริการ หมู่บ้านชาวเขา 3 แห่งคือ บ้านป่าคา บ้านป่าหมาก และบ้านโล๊ะโค๊ะ

มีชุมชน หมู่บ้านที่อยู่ภายในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้าก็คือ บ้านป่าคา บ้านป่าหมาก บ้านโล๊ะโค๊ะ บ้านวังกระสัง บ้านปางสังกะสี ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้ง และกระเหรี่ยง มีราษฎรอาศัยอยู่จำนวน 523 ครัวเรือน ประชากร 2,691 คน นอกจากนี้ ยังมีหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตอุทยานแต่ราษฎรเข้ามาทำกินในเขตอุทยานฯ ได้แก่ บ้านผาผึ้ง บ้านคลองมดแดง บ้านคลองแม่ยะมา อาชีพส่วนใหญ่คือ ทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ปัญหาที่พบในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้าคือ การบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อทำการเกษตร การลักลอบล่าสัตว์ การใช้สารเคมีทางการเกษตร การเป็นทางผ่านของแรงงานต่างชาติดและยาเสพติด ปัญหาอุทกภัย ปัญหาการต่อต้านของชุมชน ภายหลังจากนายวิโรจน์ เชื้อขาวพิมพ์ ถูกลอบยิงเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2551 ฯพณฯ นายพลเอก สุรเชษฐ์ อดุลย์รัฐ องคมนตรีได้มาตรวจเยี่ยมและให้กำลังใจแก่ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ พร้อมให้แนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติและนำความไปกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และทรงมีกระแสรับสั่งกับนายพลเอก สุรเชษฐ์ อดุลย์รัฐ ให้ดำเนินตามพระราชดำริในแนวทางสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงเป็นกรอบในการทำงาน และต่อมา นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ รองเลขาธิการสำนักพระราชวัง ฝ่ายกิจการพิเศษ ได้เดินทางมาในพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและได้มีการทำประชาคมกับชาวบ้านเพื่อ

จัดตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูง โดยชาวบ้านได้ทำข้อตกลงและยินยอมสละพื้นที่ทำกินในเขตพื้นที่โครงการ และมีการตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ บริเวณบ้านป่าคา มีการสำรวจจัดตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูง เนื้อที่ 1,340 ไร่ มีพื้นที่โครงการทั้งหมด 18,930 ไร่ โดยกำหนดยุทธศาสตร์สำคัญไว้ 2 ประการ คือ ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและยุทธศาสตร์ความมั่นคง การดำเนินงานในสถานีมีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือ

1. การจ้างแรงงาน ราษฎรได้ค่าตอบแทนในการทำงานเพื่อเป็นการหยุดยั้งพลังของราษฎรในการทำลายป่า
2. การถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ทำกินของตนเอง
3. เกิดผลผลิตทางการเกษตร เป็นแหล่งอาหารในพื้นที่
4. การเกิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (ในงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว)

โครงการสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงบ้านป่าคา

ความเป็นมา

ด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้ดำเนินงานโครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงบ้านป่าคา หมู่ที่ 8 ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ โดยมุ่งเสริมอาชีพการเกษตร ยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม้ สิ่งแวดล้อม ให้กับราษฎรชาวไทยภูเขา โดยมีกลุ่มหมู่บ้านเป้าหมาย ได้แก่ บ้านป่าคา ม. 8 ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน , บ้านป่าหมาก , บ้านโล๊ะโคะ ม. 10 ต.โกสัมพี อ.โกสัมพีนคร จ.กำแพงเพชร

พื้นที่โครงการ

โครงการจัดตั้งสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริฯ บ้านป่าคา พื้นที่โครงการที่ดำเนินการมีพื้นที่จัดตั้งสถานีฯ 1,325 ไร่ พื้นที่โครงการทั้งหมด 18,930 ไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร จัดอยู่ในลุ่มน้ำชั้น 1 A

การเดินทาง

โดยเส้นทางรถยนต์มีเส้นทางเดียว ระยะทางจากอุทยานแห่งชาติ คลองวังเจ้าถึงพื้นที่โครงการฯ ระยะทางประมาณ 34 กิโลเมตร

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน)

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) ได้ดำเนินงานขยายผลสำเร็จโครงการหลวงเพื่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนพื้นที่คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และโครงการขยายผลโครงการหลวงคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยมุ่งเน้นการดำเนินงานส่งเสริม และพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎรชาวไทยภูเขาในพื้นที่คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ทั้งในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร ตามแนวทางการพัฒนาของโครงการหลวง โดยมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 10 ปี ก่อให้เกิดผลในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวเขา ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองได้ และหนึ่งในแนวทางการพัฒนานั้น เริ่มต้นมาจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยโครงการทดสอบและสาธิตเทคโนโลยีโครงการหลวงได้ดำเนินการทดสอบและสาธิตองค์ความรู้จากโครงการหลวง เช่น การทดสอบและสาธิตการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อการผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนดิน การทดสอบและสาธิตการลดการใช้สารเคมีในการปลูก ฯลฯ ดังนั้น เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานทดสอบและสาธิตเทคโนโลยีโครงการหลวง ให้เป็นที่รู้จัก และขยายผลสำเร็จสู่ชุมชนอื่นๆรวมทั้งสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดงานไปปรับใช้ในการเพิ่มผลผลิตพืช หรือ นำไปประกอบอาชีพเสริมรายได้ในครัวเรือน จึงได้ดำเนินการจัดกิจกรรม วันสาธิต การทดสอบและสาธิตเทคโนโลยีโครงการหลวง ภายในงาน “10 ปี โครงการหลวงคลองลาน” ในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงคลองลานขึ้น วัตถุประสงค์ ก็เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานทดสอบและสาธิตเทคโนโลยีโครงการหลวงในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงคลองลานให้เป็นที่รู้จัก และขยายผลสำเร็จสู่ชุมชนอื่นๆ และเพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมงานสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดงานไปปรับใช้ในการเพิ่มผลผลิตพืช หรือ นำไปประกอบอาชีพเสริมรายได้ในครัวเรือนต่อไปได้

3. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่

จากการประมวลต้นทุนทางสังคม ข้อมูลพื้นฐานและการขับเคลื่อนทางสังคมของหน่วยงานองค์กรต่างๆในพื้นที่อำเภอคลองลาน เพื่อค้นหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ โดยผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเบื้องต้น ประกอบกับการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยสถานการณ์ สภาพปัญหาและความต้องการในการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปพัฒนา แก้ไขปัญหา ในเบื้องต้นจากการดำเนินงานได้ลงพื้นที่ 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านเพชรนิยม ตำบลสั๊กงาน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และบ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร ในกรณีนี้ได้วิเคราะห์คน พื้นที่และสภาพปัญหา รวมทั้งค้นหารูปแบบ วิธีการในการจัดการพื้นที่ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

วิเคราะห์พื้นที่อำเภอคลองลาน

เดิมเป็นชุมชนที่มาตั้งรกร้างอยู่เนื่องจากพื้นที่ที่มีการสัมปทาน ชุมชนจึงหาพื้นที่ตัวเอง อำเภอคลองลานมี 4 ตำบล 68 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นงานพัฒนาและงานวิจัยเชิงวิชาการ หลายโครงการภาครัฐเข้ามาเตรียมการให้ เช่น โครงการท่องเที่ยว “ชี้คางควา ดูดาวบนดิน” ปัจจุบันมีพื้นที่ที่ไปพูดคุยเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ ส่วนใหญ่ติดปัญหาเรื่องการเดินทางในพื้นที่ที่มีแผนเรื่องท่องเที่ยวอยู่เพราะมีทางจังหวัดสนับสนุน แต่ไม่มีอะไรเคลื่อนไหวต่อ พอเราไปชวนคุยจึงเกิดความสนใจขึ้นมา พื้นที่ที่น่าจะพัฒนาได้คือ

1. บ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน ประเด็นการจัดการทรัพยากร เห็นคน เห็นศักยภาพของพื้นที่ เห็นกระบวนการของชุมชน เห็นภาคี แต่ยังอยู่ภายใต้กรอบของภาครัฐ ตอนนี้สนใจประเด็นทรัพยากร ชุมชนอยากจะสร้างเครือข่ายรอบพื้นที่ ในชุมชนดูแลของตนเองได้ เป็นป่าชุมชนดีเด่น
2. บ้านเพชรนิยม ต.สั๊กงาน ประเด็นท่องเที่ยว มีจุดเด่นที่แหล่งท่องเที่ยว น้ำตกเพชรขอ เริ่มทำน่าจะเป็นการศึกษาศักยภาพชุมชน ผู้ใหญ่บ้านมีประสบการณ์ทำงานองค์กรเอกชน ชุมชนมีความคิดว่าเขาจอกปือกของชุมชนน่าสนใจ

แนวทางพัฒนาโจทย์วิจัย

- สนใจประเด็นท่องเที่ยวเพื่อการจัดการทรัพยากร
- พูดคุยกับพื้นที่ให้เห็นระดับความสนใจ โดยดึงหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้ตั้งแต่ต้นทาง
- ทิมนุชนประเด็นท่องเที่ยว ทาง CBT พร้อมจะหนุนเสริม เนื่องจากเดิมมีการลงไปหนุนเสริมเป็นครั้งคราวอยู่แล้ว และมีเป้าหมายการขยายชุมชนวิจัยประเด็นท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่างอยู่แล้ว

บ้านเพชรนิยม ตำบลสีกางาน อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

บ้านเพชรนิยม หลังจากที่ได้มีการประชุมพูดคุยและดำเนินการในพื้นที่ไปแล้ว พบว่าประเด็นที่เป็นปัญหาและสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเพชรนิยมตำบลสีกางาน อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีกลุ่มชาวบ้านหลายพื้นที่ที่สนใจ และมองเห็นกระบวนการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบเร่งเหมือนกับระบบของราชการหรือหน่วยงานที่ผ่านมา โดยผู้วิจัยได้ดำเนินงานดังต่อไปนี้

วันเดือนปี	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
9 มิ.ย. 53	เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2	ชาวบ้านคิดว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชาวบ้านก็สามารถทำวิจัยได้ โดยใช้ภาษาแบบที่ชาวบ้านให้ชาวบ้านได้รู้ว่าการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ต้องมาจากชาวบ้านและชาวบ้านต้องร่วมกันคิดวางแผนการทำงานร่วมกัน
18-19 มิ.ย. 53	ร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พิชิตยอดเขาจ็อกปือก	ได้เห็นได้สัมผัส สภาพพื้นที่ และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนจริง ดูการจัดการท่องเที่ยวของทีม ก่อนที่โครงการวิจัยจะเริ่มต้น ประมวลข้อมูลและวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้เกิดแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป
5 ก.ค. 53	ประชุมพัฒนาโครงการ	ชวนคุยในวงแคบลง ส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำของหมู่บ้าน ชวนคุยให้เห็น เครื่องมือที่จะช่วยชาวบ้านในการพัฒนาทางความคิด
12 ก.ค. 53	เข้าร่วมประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานฯคลองลาน	ได้รับฟังสถานการณ์การท่องเที่ยวในเขตอุทยานฯคลองลาน และนำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อุทยานฯ ได้รับคำแนะนำจากเวทีประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานท่องเที่ยวโดยชุมชน
1 ส.ค. 53	ประชุมหมู่บ้านสัญจร หมู่ที่ 6	ชาวบ้านในพื้นที่ ได้รู้จักเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น และทำความเข้าใจกับชาวบ้านในการจัดการกับข้อมูลในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์อย่างไร
8 ส.ค. 53	ประชุมพูดคุยกลุ่มกะเหรี่ยงเพชร จะขอ	ได้เห็นวิถีชีวิตของชนเผ่า ที่ผสมผสานกับกลุ่มคนพื้นราบ ได้เห็นความเป็นตนของชนเผ่ากะเหรี่ยง เห็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยว
2 ก.ย. 53	รวบรวมข้อมูลพื้นที่/ขอแผนที่ ที่อำเภอลองลาน	ได้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์สภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อสะดวกในการวางแผน

วันเดือนปี	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
17 ก.ย. 53	พัฒนาโครงการ /เขียนโครงการ	ได้โครงการวิจัย เพื่อพิจารณาโครงการวิจัยชาวบ้าน สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป
7 ม.ค. 54	พัฒนาโครงการ การเขียนโครงการ	ได้โครงการวิจัย เพื่อพิจารณาโครงการวิจัยชาวบ้าน สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป
7 ก.พ. 54	พัฒนาโครงการ การเขียนโครงการเพื่อพิจารณา	ได้โครงการวิจัย เพื่อพิจารณาโครงการวิจัยชาวบ้าน สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านอยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ทรัพยากรป่าไม้บ้านเพชรนิยมนั้นมีความสมบูรณ์อย่างยิ่ง เป็นแหล่งอาหารและไม้ใช้สอยของชุมชนในพื้นที่และหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพิงแหล่งอาหารจากผืนป่าชุมชนบ้านเพชรนิยม ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งเพื่อรักษาดูแลให้ป่ายังคงอยู่ต่อไป มีคณะกรรมการป่าชุมชนออกลาดตระเวน ตรวจการ ดูแลป่าอยู่เสมอ ในปัจจุบันนี้การจัดการป่าชุมชนของบ้านเพชรนิยมได้รับการยอมรับว่ามีการดูแลทรัพยากรป่าไม้ได้ดีระดับหนึ่ง มีกฎ ระเบียบ ในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน แกนนำกลุ่มมีความเข้มแข็ง

นอกจากทรัพยากรป่าไม้ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ น้ำตกเพชรจะขอ จุดชมวิวยอดเขาจอกปอก ถ้ำแสงเพชร ถ้ำผาจันทร์ และมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน แกนนำกลุ่มชาวบ้านได้มีการนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว โดยผู้ที่สนใจ และคณะนักศึกษาเข้าเที่ยวชมอยู่เรื่อยๆ แต่ยังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากกลุ่มชาวบ้านยังขาดแนวทางการจัดการท่องเที่ยว ขาดประสบการณ์ ขาดความรู้ในการคิดครอบคลุมการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งถ้าชาวบ้านดำเนินการกันไปเองตามคำบอกเล่าจากคน หรือคณะใด ที่ไม่มีประสบการณ์ อาจเกิดปัญหาจากการท่องเที่ยวได้ ซึ่งอาจจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านเสื่อมโทรมลง

แผนงานการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพชรนิยมได้มีการวางแผนไว้ว่า อยากทำให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้นำหมู่บ้านได้ประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันทำงานตามแผนงาน แผนงานส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคนกำหนดให้ ซึ่งแกนนำและชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในแสดงความคิดเห็นว่าเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านหรือไม่ ทำให้โครงการบ้างที่หน่วยงานจัดสรรให้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าควร

ชาวบ้านส่วนใหญ่อยากเห็นภาพกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านเพชรนิยม ที่ได้มาจากคนในชุมชนมากกว่า เพราะว่าไม่มีหน่วยงานใดเข้าใจชาวบ้านมากกว่าตัวชาวบ้านในพื้นที่เอง การปฏิบัติตาม

นโยบายของหน่วยงานหรือตามใจผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมากเกินไป อาจจะทำให้สิ่งที่ชาวบ้านคิดวางแผนด้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้พังทลายลงได้

การทำงานวิจัยชาวบ้าน น่าจะเป็นสิ่งจำเป็นมากในการที่จะทดสอบความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นได้ ชาวบ้านสามารถได้เรียนรู้จากสิ่งต่างๆที่ซ่อนตัวอยู่ในหมู่บ้านและนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำเรื่องท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็ตาม แต่กระบวนการและข้อมูลของชุมชนยังอยู่ สามารถใช้ทำประโยชน์ในด้านการพัฒนาต่อไปได้

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลานจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ศักยภาพของพื้นที่อำเภอคลองลาน มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เกิดประเด็นคำถามของชุมชนมากมายในการทำงาน บางชุมชนมีความพร้อมในด้านทรัพยากร คน และหน่วยงานที่พร้อมให้การหนุนเสริม บางชุมชนขาดความพร้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีการชวนคุยเพื่อสร้างความพร้อมในการทำงาน

โครงการวิจัยดังกล่าว เป็นการพัฒนาโครงการจากฐานความพร้อมที่มีอยู่ครบถ้วน แต่ยังขาดตัวกระบวนการที่จะทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ได้จริง ทีมวิจัยยังขาดคนหนุนเสริมในการจัดการสิ่งที่ชุมชนอยากจะเรียนรู้ ที่ผ่านแผนงานของภาครัฐก็เข้ามาเติมให้ในเรื่องการจัดการ แต่เมื่อโครงการสิ้นสุด งานที่ได้จากโครงการก็เกือบจะสิ้นสุดตามได้ด้วย นั้นหมายความว่า การหนุนเสริมของภาครัฐ บางอย่างไม่ได้ชวนให้ชาวบ้านคิดต่อว่าจะทำอย่างไร ให้มีการต่อยอดนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนได้ การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีกลไกการทำงานที่ภาครัฐ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมเรียนรู้ด้วย

แนวทางการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย

- ลงพื้นที่ติดตามสนับสนุนและเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสมอ
- ให้คำปรึกษาแนะนำ และติดตามสนับสนุนการดำเนินงานในเชิงเนื้อหาสาระ และการบริหารงบประมาณ
- ให้คำปรึกษาในการร่วมกันคิดวิเคราะห์ การจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนร่วมกับทีมวิจัยในการวางแผนงานการดำเนินงาน
- จัดกระบวนการเรียนรู้ สร้างเสริมทักษะการทำงานวิจัย ของทีมวิจัยโดยผ่านการปฏิบัติได้จริง

บ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

จากการดำเนินงานตามแผนในพื้นที่พบว่าบ้านคลองสมุยมีกลุ่มชุมชนที่สนใจเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมีประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษา แก่ปัญหาและพัฒนาด้วยกระบวนการวิจัย ได้แก่ ประเด็น การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านคลองสมุย ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอกลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โครงการวิจัยนี้ เป็นการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ในชุมชนเอง มีการหยิบยกเรื่องของชุมชนมีพูดคุยให้เกิดประโยชน์และเป็นไปตามเป้าหมายของชุมชน

วันเดือนปี	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
7 มิ.ย. 53	เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านชี้แจงโครงการ	ชาวบ้านคิดวางแผนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชาวบ้านก็สามารถทำวิจัยได้ โดยใช้ภาษาแบบที่ชาวบ้านให้ชาวบ้านได้รู้ว่าการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ต้องมาจากชาวบ้านและชาวบ้านต้องร่วมกันคิดวางแผนการทำงานร่วมกัน
4 ก.ค. 53	ชวนคุยแนวทางการทำงานวิจัย / แนวทางการทำงาน	ชวนคุยในวงแคบลง ส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำของหมู่บ้าน ชวนคุยให้เห็น เครื่องมือที่จะช่วยชาวบ้านในการพัฒนาทางความคิด
24 ก.ค. 53	ร่วมกิจกรรมชุมชน ปลุกป่าชุมชน	มองเห็นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม มองเห็นคนในหมู่บ้านเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน
27 ก.ค. 53	เข้าร่วมประชุมสภาเด็ก และเยาวชนตำบลโป่งน้ำร้อน	ได้เห็นกระบวนการทำงานตามนโยบายภาครัฐในการให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้แสดงออกและแสดงความคิดเห็นถึงความต้องการของกลุ่มเยาวชน ที่ตรงเป้าหมาย
30 ก.ค. 53	พัฒนาโครงการชี้แจงการเสนอโครงการ	ใช้เครื่องมือ PRA ในการวิเคราะห์สิ่งที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นภาพการแนวทางการทำงานวิจัยในอนาคต
6 ส.ค. 53	ประชุมหมู่บ้านชี้แจงความคืบหน้าในการพัฒนาโครงการ	สร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านและทีมมากขึ้นในกระบวนการทำงาน
4 ก.ย. 53	ร่วมเวทีประชุม พอช. ประเด็นที่สิทธิทำกิน และโฉนดชุมชน	ได้รับทราบสภาพปัญหาของชุมชน เพื่อจะได้มีข้อมูลในการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
17 ก.ย. 53	ขอข้อมูลพื้นที่ที่อำเภอกลองลาน	ได้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์สภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อสะดวกในการวางแผน
22 ก.ย. 53	ร่วมประชุมเครือข่ายป่าชุมชนกำแพงเพชร ที่บ้านคลองสมุย	ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายชุมชนเพื่อจะได้มีข้อมูลในการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
30 ก.ย. 53	ร่วมกิจกรรมเดินตรวจป่าร่วมกับอุทยานฯและจนท.ป่าไม้,สายตรวจป่าไม้ ในเส้นทางป่าชุมชนบ้านคลองสมุย	ได้ข้อมูลจากสภาพพื้นที่จริง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการทำงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ได้สร้างความคุ้นเคยกับหน่วยงาน และกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง

วันเดือนปี	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
20 ต.ค. 53	ร่วมกิจกรรมเดินตรวจป่าร่วมกับอุทยานฯ และ จนท.ป่าไม้, สายตรวจป่าไม้ ในเส้นทางไปบ้านวังกะสัง	ได้ข้อมูลจากสภาพพื้นที่จริง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการทำงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ได้สร้างความคุ้นเคยกับหน่วยงาน และกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง
27 ต.ค. 53	เข้าร่วมประชุม สอชต.โป่งน้ำร้อน	ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายชุมชน เพื่อจะได้มีข้อมูลในการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
15 พ.ย. 53	ประชุม เครือข่ายป่าชุมชน กำแพงเพชร	ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายชุมชน เพื่อจะได้มีข้อมูลในการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
7 ม.ค. 54	พัฒนาโครงการ การเขียนโครงการ	ได้โครงการวิจัย เพื่อพิจารณาโครงการวิจัยชาวบ้าน สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป
7 ก.พ. 54	พัฒนาโครงการ การเขียนโครงการเพื่อพิจารณา	ได้โครงการวิจัย เพื่อพิจารณาโครงการวิจัยชาวบ้าน สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมในพื้นที่อำเภอคลองลานจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ศักยภาพของพื้นที่อำเภอคลองลาน มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เกิดประเด็นคำถามของชุมชนมากมายในการทำงาน บางชุมชนมีความพร้อมในด้านทรัพยากร คน และหน่วยงานที่พร้อมให้การหนุนเสริม บางชุมชนขาดความพร้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีการชวนคุยเพื่อสร้างความพร้อมในการทำงาน

โครงการวิจัยดังกล่าว เป็นการพัฒนาโครงการจากฐานความพร้อมที่มีอยู่ครบถ้วน แต่ยังขาดตัวกระบวนกรที่จะทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ได้จริง ทีมวิจัยยังขาดคนหนุนเสริมในการจัดการสิ่งที่ชุมชนอยากจะเรียนรู้ ที่ผ่านแผนงานของภาครัฐก็เข้ามาเติมให้ในเรื่องการจัดการ แต่เมื่อโครงการสิ้นสุด งานที่ได้จากโครงการก็เกือบจะสิ้นสุดตามได้ด้วย นั้นหมายความว่า การหนุนเสริมของภาครัฐ บางอย่างไม่ได้ชวนให้ชาวบ้านคิดต่อว่าจะทำอย่างไร ให้มีการต่อยอดนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนได้ การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีกลไกการทำงานที่ภาครัฐ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมเรียนรู้ด้วย

ข้อคิดเห็นของคนหนุนวิจัย ต้องการให้ชาวบ้านที่ได้เสนอโครงการวิจัยได้รับโอกาสในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ สร้างปัญญาให้เกิดในทีมวิจัยและขยายผลออกสู่ชุมชนข้างเคียง สอดคล้องกับแนวทางที่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่พื้นที่ภาคเหนือตอนล่างให้ครอบคลุม

แนวทางการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย

- ลงพื้นที่ติดตามสนับสนุนและเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสมอ
- ให้คำปรึกษาแนะนำ และติดตามสนับสนุนการดำเนินงานในเชิงเนื้อหาสาระ และการบริหารงบประมาณ
- ให้คำปรึกษาในการร่วมกันคิดวิเคราะห์ การจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนร่วมกับทีมวิจัยในการวางแผนงานการดำเนินงาน
- จัดกระบวนการเรียนรู้ สร้างเสริมทักษะการทำงานวิจัย ของทีมวิจัยโดยผ่านการปฏิบัติได้จริง

จากประเด็นที่พบในพื้นที่ทั้งสองดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ประเมินพื้นที่และศักยภาพแล้วพบว่าการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การจัดการทรัพยากร และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยศักยภาพพื้นที่ที่มี สถานการณ์ในพื้นที่และความต้องการของคนในพื้นที่ เมื่อค้นพบประเด็นที่น่าสนใจ พบกลุ่มคนที่มีความสนใจ หากแต่กลุ่มคนดังกล่าวยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเสนอให้มีการสนับสนุน ส่งเสริมและสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาชุมชนได้ โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

1. ประเมินต้นทุนของชุมชนในการพัฒนาประเด็นวิจัย วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่อย่างรอบด้าน
2. ประสานหน่วยงาน ภาคีที่ขับเคลื่อนอยู่แล้วในพื้นที่เข้าร่วมดำเนินการ
3. รวมคน รวมกลุ่มชาวบ้านที่มีความสนใจเข้าร่วมในกระบวนการ
4. พัฒนาศักยภาพ เติมความรู้เรื่องแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
5. พัฒนาโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมอย่างต่อเนื่อง
6. สร้างระบบหนุนเสริมในระหว่างการทำงานวิจัยของชุมชน
7. พี่เลี้ยงควรมีส่วนช่วยผลักดันและขับเคลื่อนเชิงเคลื่อนไหวในพื้นที่ประกอบกับสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาคผนวก

ข้อเสนอโครงการวิจัย

โครงการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเพชรนิยมน ตำบลสีกาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านเพชรนิยมน ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 2 ต.สีกาม อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร มีพื้นที่ติดกับแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน สภาพพื้นที่ในหมู่บ้านเป็นเนินเขาสูงต่ำสลับกันไปเป็นพื้นที่สำหรับทำไร่มันสำปะหลัง ข้าวโพด และพืชไร่ มีพื้นที่ราบลุ่มบางส่วน ชาวบ้านจะทำนาปลูกข้าวไว้กินเองในครัวเรือนของตนเอง นอกจากนั้นยังปลูกต้นไม้ยาสูบไว้ขายเป็นรายได้เสริม หลังจากฤดูทำนาด้วย บ้านเพชรนิยมนเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มีจำนวนครัวเรือน 237 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,017 คน แยกเป็นชาย 519 คน หญิง 498 คน (ข้อมูล ธ.ค.2553) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา รับจ้างทั่วไป และเก็บหาของป่าขายตามฤดูกาล

บ้านเพชรนิยมน ก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นที่อยู่อาศัยของพี่น้องชาวกะเหรี่ยง หรือ (ปกากะญอ) เดิมชื่อหมู่บ้านว่า " เพชรจะขอ " ภาษากะเหรี่ยงเรียก " ทิจจะคอ " หมายถึง ป่ามะปราง จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุของชาวปกากะญอ บอกว่าหมู่บ้านนี้ได้มีอายุมานานกว่า 100 ปี บ้านเพชรจะขอ(ชื่อในสมัยนั้น) สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นยางขนาดใหญ่ มีป่ามะปราง ป่ามะไฟ และป่าหวาย รวมสัตว์ป่านานาพันธุ์ การเดินทางสัญจรสมัยนั้นต้องเดินทางเท้า และเกวียน กลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงยังคงสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีของชนเผ่ากะเหรี่ยงไว้ ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มกะเหรี่ยงบ้านเพชรจะขอ ยังยึดถือปฏิบัติต่อกันมา คือ การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง, ประเพณีเลี้ยงผีชาวกะเหรี่ยง เป็นการบวงสรวงเทวดาป่าดิน ต้นไม้ใหญ่จัดเป็นประจำทุก เดือน 6 ของทุกปี มีการบวงสรวงเทพารักษ์เทพผู้สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ชาวกะเหรี่ยงจะแต่งกายพื้นเมืองของเผ่ากะเหรี่ยง สำหรับผู้ที่มีครอบครัวเรือน ให้สวมใส่โสร่ง โปกหัว การแต่งกายสาวชาวกะเหรี่ยงนิยมให้ใส่ชุดติดกันยาว และสีขาจะเป็นสีที่นิยมใส่กันมาก การปลูกสร้างบ้านจะปลูกเป็นลักษณะบ้านไม้ และจะอยู่รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มๆ ภาษาที่ใช้ยังคงพูดภาษากะเหรี่ยงกันอยู่ในปัจจุบัน

ประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2510 เป็นช่วงเวลาที่มีการเปิดสัมปทานไม้ขอนแก่น ในพื้นที่แห่งนี้บริษัทสัมปทานไม้ มีความต้องการแรงงานในการทำไม้เป็นอย่างมาก ทำให้มีประชาชนจากหลายจังหวัด หลังไหลเข้ามาเป็นลูกจ้างตัดไม้ ตักน้ำมันยาง ตีปอ มากมายหลายจังหวัด เช่น มาจากจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ เลย บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครราชสีมา เมื่อสัมปทานป่าไม้สิ้นสุดลง ผู้ที่เข้ามารับจ้างแรงงานเห็นว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้นำครอบครัวและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่นี้เพิ่มมากขึ้น มีการสร้างบ้านเรือน วัด ตามแบบจารีตประเพณีของแต่ละกลุ่มคนในพื้นที่อำเภอคลองลาน

ปี พ.ศ. 2517 เริ่มมีผู้คนต่างทยอยเข้ามาในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เริ่มมีการตัดเส้นทางเพื่อให้เดินทางสัญจรสะดวกขึ้น แต่การเดินทางในสมัยนั้นชาวบ้านต้องเดินด้วยเท้า ม้า วัว ควาย และใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางไปมาหาสู่และค้าขาย

ปี พ.ศ. 2523 มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน จาก ทิจจะคอ หรือ เพชรจะขอ มาเป็น บ้านเพชรนิยมน โดยมีนายหนูน แก้วหุ่น เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก จากนั้นไม่นานก็เริ่มมีการสร้างเส้นทางสายใหม่โดยใช้

แรงงานชาวบ้าน เพื่อให้เดินทางได้สะดวกสบายมากขึ้น การพัฒนาในด้านต่างๆก็เข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ปัจจุบันมี นายหนูเวียง นวลพุ่ม เป็นผู้ใหญ่บ้าน คนปัจจุบัน และเป็นแกนนำคนสำคัญของหมู่บ้านในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้อยู่ต่อไป รวมถึงการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีของพี่น้องชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงให้คงอยู่ต่อไปเช่นกัน

เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านอยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ทรัพยากรป่าไม้บ้านเพชรนิยมี ความสมบูรณ์อย่างยิ่ง เป็นแหล่งอาหารและไม้ใช้สอยของชุมชนในพื้นที่และหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพิงแหล่งอาหารจากผืนป่าชุมชนบ้านเพชรนิยมี ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งเพื่อรักษาดูแลให้ป่ายังคงอยู่ต่อไป มีคณะกรรมการป่าชุมชนออกลาดตระเวน ตรวจการ ดูแลป่าอยู่เสมอ ในปัจจุบันนี้การจัดการป่าชุมชนของบ้านเพชรนิยมีได้รับการยอมรับว่ามีการดูแลทรัพยากรป่าไม้ได้ดีระดับหนึ่ง มีกฎ ระเบียบ ในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน แกนนำกลุ่มมีความเข้มแข็ง

นอกจากทรัพยากรป่าไม้ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ น้ำตกเพชรจะขอ จุดชมวิวยอดเขาจอกปอก ถ้ำแสงเพชร ถ้ำผาจันทร์ และมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน แกนนำกลุ่มชาวบ้านได้มีการนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว โดยผู้ที่สนใจ และคณะนักศึกษาเข้าเที่ยวชมอยู่เรื่อยๆ แต่ยังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากกลุ่มชาวบ้านยังขาดแนวทางการจัดการท่องเที่ยว ขาดประสบการณ์ ขาดความรู้ในการคิดครอบคลุมการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งถ้าชาวบ้านดำเนินการกันไปเองตามคำบอกเล่าจากคน หรือคณะใด ที่ไม่มีประสบการณ์ อาจเกิดปัญหาจากการท่องเที่ยวได้ ซึ่งอาจจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านเสื่อมโทรมลง แผนงานการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพชรนิยมีได้มีการวางแผนไว้ว่า อยากทำให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้นำหมู่บ้านได้ประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันทำงานตามแผนงาน แผนงานส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคนกำหนดให้ ซึ่งแกนนำและชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในแสดงความคิดเห็นว่าเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านหรือไม่ ทำให้โครงการบ้างที่หน่วยงานจัดสรรให้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าควร

ชาวบ้านส่วนใหญ่อยากเห็นภาพกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านเพชรนิยมี ที่ได้มาจากคนในชุมชนมากกว่า เพราะว่าไม่มีหน่วยงานใดเข้าใจชาวบ้านมากกว่าตัวชาวบ้านในพื้นที่เอง การปฏิบัติตามนโยบายของหน่วยงานหรือตามใจผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมากเกินไป อาจจะทำให้สิ่งที่ชาวบ้านคิดวางแผนด้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้พังทลายลงได้

การทำงานวิจัยชาวบ้าน น่าจะเป็นสิ่งจำเป็นมากในการที่จะทดสอบความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นได้ ชาวบ้านสามารถได้เรียนรู้จากสิ่งต่างๆที่ซ่อนตัวอยู่ในหมู่บ้านและนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำเรื่องท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็ตาม แต่กระบวนการและข้อมูลของชุมชนยังอยู่ สามารถใช้ทำประโยชน์ในด้านการพัฒนาต่อไปได้

นิยามศัพท์

ศักยภาพชุมชน หมายถึง ศักยภาพพื้นที่ที่มีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้ และมีแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจ รวมไปถึงศักยภาพของบุคคลในชุมชน ที่สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ ทั้งความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพป่า การพึ่งพาชีวิต โดยอาศัยป่า ความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ของคนในชุมชนที่เป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ มาใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืน สู้คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

คำถามวิจัย

ศักยภาพของชุมชนบ้านเพชรนิยมในการจัดการท่องเที่ยวนั้นเป็นอย่างไร และชาวบ้านจะสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเองได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษารวบรวมศักยภาพของชุมชนเพื่อเป็นต้นทุนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว
3. เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรในพื้นที่ และร่วมกันดูแลสุขภาพ
4. เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและพื้นที่
5. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

สถานที่ดำเนินการ

บ้านเพชรนิยม หมู่ที่ 2 ตำบลสีกาม อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชาวบ้านบ้านเพชรนิยม
2. นักเรียน ครู เยาวชนในพื้นที่
3. ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - ☐ อบต.สีกาม
 - ☐ อุทยานแห่งชาติคลองลาน
 - ☐ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร
 - ☐ เครือข่ายประชาคมคนกำแพง จังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชน
2. ชุมชนมีความรู้และเข้าใจเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. ได้แนวทางในการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้
5. เศรษฐกิจชุมชนมีการขยายตัว สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

วิธีการดำเนินการ

แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษา รวบรวมข้อมูลศักยภาพของคนในชุมชน (10 เดือน)

1. เวทีการสร้างความรู้เข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวคิดการจัดการท่องเที่ยว
2. ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่
3. เก็บรวบรวมข้อมูล ศักยภาพชุมชน สัมภาษณ์คนในชุมชน
 - สภาพื้นที่ทั่วไปประวัติศาสตร์ชุมชนของบ้านเพชรนิยมน
 -
 - วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ของเผ่ากะเหรี่ยงเพชรจะขอ
 - องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และสมุนไพร
 - ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของดีชุมชน
 - การเกษตรกรรม และการปลูกยาสูบ
 - ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง
 - ข้อมูลสถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา
4. เวทีสรุปประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการจัดการท่องเที่ยว
5. การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ
6. เวทีประชุมกำหนดกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ สำหรับการรองรับการท่องเที่ยว และการตรวจสอบข้อมูล
7. ประชุมทีมวิจัยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อวางแผนและสรุปบทเรียน ทบทวนการทำงานทุกกิจกรรม
8. เวทีนำเสนอผลการวิจัย และการสังเคราะห์ข้อมูล ค้นข้อมูลให้กับชุมชนระยะที่ 1
9. การเขียนรายงาน วางแผนงานระยะที่ 2

ระยะที่ 2 พัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งกำหนดแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (8 เดือน)

1. ประชุมสรุปบทเรียน วางแผนพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยว กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวที่ชัดเจน
2. การจัดทำศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเพชรนิยมน
3. การฝึกอบรมสร้างทักษะนักท่องเที่ยว(มัคคุเทศก์ท้องถิ่น)
4. กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึก การร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้
5. การจัดทดลองนำเที่ยว ครั้งที่ 1 โดยนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
6. เวทีสรุปบทเรียนการทดลองท่องเที่ยว เพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม
7. ประชุมทีมวิจัยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อวางแผนและสรุปบทเรียน ทบทวนการทำงานทุกกิจกรรม
8. การจัดทัวร์นำร่อง ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการประชาสัมพันธ์
9. เวทีนำเสนอผลงานวิจัยการสังเคราะห์เพื่อนำไปใช้

บุคคล กลุ่มคน หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

1. ชาวบ้านเพชรนิยมน รวมถึงกลุ่มกระเหรี่ยงบ้านเพชรจะขอ
2. ชาวบ้านซุตรักษาความสงบในหมู่บ้าน (ชรบ.)
3. มูลนิธิสีบ นาคเสถียร
4. องค์การบริหารส่วนตำบลสั๊กงาม
5. คณะกรรมการผืนป่าตะวันตก (กอต.)
6. เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร
7. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
8. องค์การพัฒนาชุมชน (พอช.)
9. อุทยานแห่งชาติคลองลาน
10. โรงเรียนบ้านเพชรนิยมน
11. อำเภอคลองลาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวบ้านมีความเข้าใจและมีเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษารวบรวมศักยภาพของชุมชนเพื่อเป็นต้นทุนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว
3. กลุ่มชาวบ้านมีรูปแบบและวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมแบบชุมชนมีส่วนร่วม
4. คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรในพื้นที่ และร่วมกันดูแลรักษา
5. คนในชุมชนได้มีศักยภาพและสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เอง

ผู้เสนอโครงการ

นายหนูเวียง นวลพุ่ม บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 2 บ้านเพชรนิยมน ต.สั๊กงาม อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร 62180 โทร.089 839 4520

รายชื่อทีมวิจัย

ทีมวิจัยหลัก

1. นาย หนูเวียง	นวลพุ่ม	หัวหน้าโครงการ
2. นาย จำเริญ	นวลพุ่ม	ทีมวิจัย
3. นาย สมาน	วุฒิธรรม	ทีมวิจัย
4. นาย สัมฤทธิ์	พานสอน	ทีมวิจัย
5. นาย อภิรัตน์	แก้วหุ้ง	ทีมวิจัย
6. นาย ประเทือง	พรหมวงศ์	ทีมวิจัย
7. นาย จีระพงษ์	เอี่ยมโอด	ทีมวิจัย
8. นาย วัฒนา	นวลพุ่ม	ทีมวิจัย
9. นาย จอโซ	รักไทย	ทีมวิจัย
10. นาย สวิง	อักษร	ทีมวิจัย

ทีมวิจัยร่วม

1. นาย ชูติศรี	นาน้อง	ทีมวิจัย
2. นาย ดำรงค์ชัย	โลหะเวช	ทีมวิจัย
3. นาย ประชุม	บุญเหลือ	ทีมวิจัย
4. นาย เพชร	วระหะ	ทีมวิจัย
5. นาย นิพนธ์	สร้างนา	ทีมวิจัย
6. นาย สมศักดิ์	การด	ทีมวิจัย
7. นาย สุวรรณ	กาวิวงศ์	ทีมวิจัย
8. นาย มลชล	พรหมวงศ์	ทีมวิจัย
9. นาย ทรง	บุญช่วย	ทีมวิจัย

รวม นักวิจัยชาวบ้าน จำนวน 19 คน

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายอำเภอคลองลาน
2. นายยกองค์การบริหารส่วนตำบลสักงาม
3. กำนันตำบลสักงาม
4. หัวหน้าอุทยานแห่งชาติคลองลาน
5. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเพชรนิยัม

โครงการ การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน

อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

ความสำคัญของการทำวิจัย

บ้านคลองสมุย ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร รายล้อมไปด้วยเทือกเขาสูงต่ำสลับกันไป มีพื้นที่ติดกับแนวเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้านหลายสาย พื้นที่ของหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นเนินเขาขนาดใหญ่ค่อยๆ สลับกันไป ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ รับจ้างทั่วไป และเก็บหาของป่าตามฤดูกาล ในหมู่บ้านมีอ่างเก็บน้ำคลองมดแดง เป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน ใช้ประโยชน์เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาขนาดใหญ่ของหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง นอกจากนั้นยังมีผืนป่าชุมชน จำนวน 2 แปลง มีเนื้อที่กว่า 3,000 ไร่ ซึ่งชาวบ้านคลองสมุยได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นร่วมกับอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า กรมป่าไม้ และได้รับการประกาศให้เป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้ว จุดประสงค์ในการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไปและเพื่อให้ชาวบ้านได้มีแหล่งอาหารพื้นบ้านและไม่ใช้สอยอย่างยั่งยืน ปัจจุบันบ้านคลองสมุยมีครัวเรือน 270 ครัวเรือน แยกเป็นชาย 654 คน และเป็นหญิง 546 คน รวมทั้งหมด 1,200 คน ชาวบ้านคลองสมุยจะมีคนจากภาคเหนือมาอาศัยอยู่มากกว่า 75 % ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ อุตรดิตถ์ ลำปาง พิชญ์โลก นอกนั้นจากเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อพยพมาจากภาคกลาง และภาคอีสาน

เมื่อปี 2526 มีกลุ่มคนจากจังหวัดเชียงรายอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประมาณ 30 ครอบครัว มาครั้งแรกยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องออกรับจ้างเป็นคณงานตัดไม้ ตักน้ำมันยาง ตีปอทำได้ หาของป่าเก็บเงินเพื่อซื้อที่ดิน หรือทำงานเพื่อแลกที่ทำกิน จากนั้นก็เริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นตามคำชักชวนของคนที่มาอยู่ก่อน โดยทุกคนมีเป้าหมายในทางเดียวกัน คือ ต้องการที่ดินทำกิน เนื่องจากเป็นพื้นที่เปิดป่าใหม่ เป็นผลมาจากพื้นที่ป่าแห่งนี้ เป็นพื้นที่ที่ได้รับการสัมปทานขอมไม้สักจากรัฐบาลสมัยนั้น คนที่มาเป็นลูกจ้างในการตัดไม้จึงได้ชักชวนพี่น้อง ญาติและเพื่อนบ้านของตนเอง ให้ลองเข้ามาจับจองซื้อที่ดิน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ในพื้นที่นี้ จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้ มีผู้คนที่มาจากหลากหลายพื้นที่ มาอยู่เป็นกลุ่มก้อน พัฒนารวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งหมู่บ้านคลองสมุยมีกลุ่มชาวบ้าน แยกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคนเหนือ กลุ่มคนอีสาน และกลุ่มคนภาคกลาง ทั้งหมดก็มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างกันไป ชาวบ้านทุกคนก็มีความเอื้อเฟื้อต่อกันเป็นคนในสังคมหมู่บ้านเดียวมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ โดยเฉพาะผืนป่าชุมชนบ้านคลองสมุย มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม ตามขั้นตอนของการทำงานหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน มีโครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชน มีกิจกรรมฟื้นฟูดูแลป่าชุมชน เช่น กิจกรรมปลูกป่าในวโรกาสสำคัญ กิจกรรมการออกเดินลาดตระเวนร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ ในการปราบปรามดูแลรักษาป่า จนทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเห็นความสำคัญของการดูแลรักษาป่าในพื้นที่ได้ระดับหนึ่ง

ที่ผ่านมาหน่วยงาน องค์กรชุมชน เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร และสถาบันการศึกษาให้การสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ อยู่เนืองๆ แต่ชุมชนข้างเคียง หมู่บ้านใกล้เคียงไม่ค่อยได้เข้ามาเรียนรู้และการจัดป่าชุมชนร่วมกันมากนัก จะมีก็เพียงแค่ร่วมเวทีพูดคุยประจำเดือนเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน ทั้งที่ป่าชุมชนบ้านคลองสมุย เป็นของทุกคนในพื้นที่

ไม่ใช่ของบ้านคลองสมุยหมู่บ้านเดียว ทุกคนเข้าใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด ซึ่งแกนนำคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองสมุย เครือข่ายองค์กรชุมชน และอุทยานฯ เปิดโอกาสให้ชุมชนรอบผืนป่าเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดูแลร่วมกัน และวางมาตรการร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยอย่างรู้คุณค่าร่วมกัน จะได้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนต่อไป แต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในการสร้างความเข้าใจเรื่องการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน หากไม่มีการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน โอกาสที่จะเกิดข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจะต้องมีอย่างแน่นอน

กลไกการจัดการป่าชุมชนของบ้านคลองสมุย มีรูปแบบการทำงานและแผนงานการจัดการป่าได้ดีระดับหนึ่ง แต่ยังขาดเรื่องกระบวนการที่จะนำมาสู่การจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งฐานข้อมูลของชุมชนบางอย่างยังไม่ได้นำออกมาใช้ และยังไม่ได้กำหนดทิศทางการทำงานที่ชัดเจนว่าจะทำอย่างไรให้บรรลุเป้าหมายของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านยังขาดการคิดวางแผนอย่างเป็นระบบและรอบครอบ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นน่าจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถจะทำให้ชาวบ้านคลองสมุย และชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านข้างเคียง ได้พบคำตอบและแนวทางที่จะพัฒนาการจัดการป่าชุมชนของส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพได้ โดยทุกกระบวนการของงานวิจัยชาวบ้านต้องร่วมกันคิดวิเคราะห์วางแผนด้วยตนเอง

คำถามวิจัย :

รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านคลองสมุย เป็นอย่างไร ชาวบ้านคลองสมุยจะสามารถจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ :

1. เพื่อศึกษาหารูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน ทรัพยากร องค์ความรู้และการใช้ประโยชน์
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

สถานที่ดำเนินการ

บ้านคลองสมุย หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชาวบ้านคลองสมุย
2. นักเรียน ครู เยาวชนในพื้นที่
3. ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - อบต.โป่งน้ำร้อน
 - อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
 - เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร
 - เครือข่ายประชาคมคนกำแพง จังหวัดกำแพงเพชร
 - ศูนย์พัฒนาสังคม หมู่ที่ 4 คลองลาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการที่เป็นรูปธรรมและชุมชนสามารถดำเนินการได้
2. มีการขยายผลการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนข้างเคียง และสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน
3. ได้พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในการคิดวางแผน ทำงานเป็นขั้นเป็นตอน
4. ชุมชนมีจิตสำนึก ความตระหนัก ถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งอาหาร และไม่ใช้สอยของชุมชน
5. ได้ข้อมูลบริบทชุมชนครอบคลุมรอบด้าน เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดการและวางแผนงานด้านการพัฒนาต่างๆต่อไป

วิธีการดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 2 ระยะ

ระยะที่ 1

1. เวทีสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เวทีสรุปบทวนการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่ผ่านมา และแบ่งบทบาทหน้าที่
3. การเก็บข้อมูลชุมชน
 - การเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ทั่วไป และประวัติศาสตร์ชุมชน
 - การสำรวจเก็บข้อมูลทรัพยากรของชุมชน
 - การรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน
 - การอาชีพเกษตรกรรม และกลุ่มองค์กรชุมชน
4. การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วม ที่ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน บ้านหาดผาชน ต.เมืองจัน อ.ภูเพียง จ.น่าน
5. ประชุมสรุปวิเคราะห์ข้อมูล ประมวลผลร่วมกัน และสรุปบทเรียนที่ผ่านมาเพื่อนำไปวางแผน
6. ประชุมทีมวิจัยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อวางแผนและสรุปบทเรียน ทบทวนการทำงานทุกกิจกรรม
7. ประชุมประชาคมยกร่างกฎ กติกา ระเบียบ และแผนงานการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืน
8. เวทีประชาพิจารณ์ระดับตำบล
9. เวทีนำเสนอผลการดำเนินงาน ให้กับชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
10. การเขียนรายงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลบริบทชุมชน ทรัพยากร องค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ เพื่อนำไปปรับใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน
2. ได้รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่สามารถขยายผลสู่หมู่บ้านใกล้เคียง
3. ชาวบ้านได้การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยผ่านกระบวนการทำงานที่เป็นขั้นตอน และเป็นระบบ

ผู้เสนอโครงการ

นาย อินปิ่น แก้วคำ

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 7 บ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
โทรศัพท์ 086 014 0139

รายชื่อทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยหลัก

1. นาย อินปิ่น	แก้วคำ	หัวหน้าโครงการ
2. นาง ศรีจันทร์	อินจม	นักวิจัย
3. นาย สมคำ	ดวงจินา	นักวิจัย
4. นาย ฉลอง	เศรษฐธัญกิจ	นักวิจัย
5. นาย สมคิด	อุดมทรัพย์	นักวิจัย
6. นาย ชุมพล	โอตปะละ	นักวิจัย
7. นาย นพดล	ผลสุด	นักวิจัย

ทีมวิจัยร่วม

1. นาย ไหล	คำจุ่ม	นักวิจัย
2. นาย สมเกียรติ	ผิวมา	นักวิจัย
3. นาย สมพร	วงศ์ไย	นักวิจัย
4. น.ส. ไพลิน	โอตปะละ	นักวิจัย
5. น.ส. ภัสรา	ต้นทา	นักวิจัย
6. นาง ศรีออน	เมืองชื่น	นักวิจัย
7. นางเฉลียง	เมืองแก้ว	นักวิจัย
8. นางบุญน้ำ	เทพชู	นักวิจัย
9. นาย นพดล	สมพงษ์	นักวิจัย

รวมนักวิจัยชาวบ้าน จำนวน 16 คน

ที่ปรึกษาโครงการ

- นาย วัฒนา เทียวพันธ์ นายอำเภอคลองลาน
- นาย บุญมา อินตะ กำนันตำบลโป่งน้ำร้อน
- นายมาโนช กิตติขจร นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน
- หัวหน้าอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
- ประธานเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร
- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมุย

รูปภาพประกอบ

ภาพที่ 1 แสดงการจัดประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่อำเภอคลองลาน

ภาพที่ 2 แสดงการจัดประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่อำเภอคลองลาน